

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม”

โดย นายเอกชัย โอเจริญและคณะ

กันยายน 2547

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม”

คณะผู้วิจัย

1. กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร	กรมส่งเสริมการเกษตร
2. กองการเจ้าหน้าที่	กรมส่งเสริมการเกษตร
3. สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี	กรมส่งเสริมการเกษตร
4. สำนักพัฒนาเกษตรกร	กรมส่งเสริมการเกษตร
5. สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 2 จังหวัดราชบุรี	กรมส่งเสริมการเกษตร
6. สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4 จังหวัดขอนแก่น	กรมส่งเสริมการเกษตร
7. สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5 จังหวัดสงขลา	กรมส่งเสริมการเกษตร
8. สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่	กรมส่งเสริมการเกษตร
9. สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง	กรมส่งเสริมการเกษตร
10. สำนักงานเกษตรจังหวัดราชบุรี	กรมส่งเสริมการเกษตร
11. สำนักงานเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์	กรมส่งเสริมการเกษตร
12. สำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก	กรมส่งเสริมการเกษตร

ชุดโครงการ “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม”

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความคิดเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

คำนำ

การวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วมฉบับนี้ เป็นรายงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตั้งแต่เจ้าหน้าที่ส่วนกลาง เขต อำเภอ ตำบล และเกษตรกรในหมู่บ้านเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยตั้งแต่ต้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบส่งเสริมการเกษตรซึ่งประกอบด้วยระบบการทำงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรให้มีประสิทธิภาพและเจ้าหน้าที่ที่ทำการวิจัยได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้สามารถทำงานวิจัยควบคู่ไปกับการปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนางานในความรับผิดชอบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รศ.บำเพ็ญ เขียวหวาน และคณาจารย์จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช รศ.ดร.พีรเดช ทองอำไพ รองผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ผศ.พัชริน ดำรงกิตติกุล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย อ.ทรงพล เจตนาวณิชย์ ผู้อำนวยการโครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม รศ.ดร.ชัยรี นฤทุม ที่ให้คำแนะนำในการดำเนินการวิจัย

และขอขอบคุณทีมคณะวิจัยทั้งระดับส่วนกลาง เขต จังหวัด อำเภอ และตำบลที่ทำการวิจัย รวมทั้งเกษตรกรในตำบลที่ทำการวิจัยที่ให้ความร่วมมือในการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดี สุดท้ายนี้ขอขอบคุณทุกท่านที่ไม่ได้กล่าวนามที่ให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ จนกระทั่งการวิจัยครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยดี

คณะวิจัย

กันยายน 2547

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบส่งเสริมการเกษตรซึ่งประกอบด้วยระบบการทำงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ โดยมีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกขับเคลื่อนการดำเนินงานในระดับพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในลักษณะวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) ซึ่งมีผู้เกี่ยวข้องตั้งแต่เจ้าหน้าที่ส่วนกลาง เขต อำเภอ ตำบล และเกษตรกรในตำบลเป้าหมาย เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยตั้งแต่ต้น ดำเนินการในพื้นที่ 4 จังหวัด คือ พัทลุง ราชบุรี บุรีรัมย์ และพิษณุโลก

ผลการวิจัยพบว่าระบบการทำงานในพื้นที่ซึ่งใช้ศูนย์บริการ ฯ เป็นกลไกขับเคลื่อน ประกอบด้วย การดำเนินงาน และบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน ภาครัฐ เอกชนแบบบูรณาการ จากการดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนโดยใช้เวทีตำบล 5 เวที เวทีหมู่บ้าน 5 เวทีในแต่ละตำบล ร่วมกับการศึกษาดูงาน ส่งผลให้การคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นตัวแทนของชุมชนอย่างแท้จริง คณะกรรมการบริหารศูนย์ ฯ เข้าใจบทบาทของตนเองอย่างชัดเจน จึงเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์บริการ ฯ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเองมากขึ้น เช่น จัดเวทีเรียนรู้เพื่อถ่ายทอดเทคโนโลยี จัดเวทีเครือข่ายเพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างกลุ่มเกษตรกรเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ให้บริการทางด้านการเกษตรต่าง ๆ ที่ตรงกับความต้องการของชุมชนมากขึ้น นอกจากนี้ชุมชนได้พัฒนาระบบการเรียนรู้ รู้จักคิดบนพื้นฐานการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาชุมชนของตนเองที่ตรงกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน ส่วนเจ้าหน้าที่ที่เข้าร่วมจัดเวทีชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกับชุมชน พัฒนาและเกิดทักษะในบทบาทวิทยากรกระบวนการและถ่ายทอดเทคโนโลยี รวมทั้งปรับเปลี่ยนทัศนคติและวิธีการทำงานจากบทบาทผู้ชี้นำเป็นผู้ประสานงาน สนับสนุน บริการ และอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน เพื่อให้การพัฒนาการเกษตรในพื้นที่ดำเนินไปได้ด้วยดีส่งผลให้เกษตรกรมีความเชื่อถือศรัทธามากยิ่งขึ้น

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ ผลการศึกษาพบว่า ระบบข้อมูลสารสนเทศ ข้อมูลที่จัดเก็บจากชุมชน ควรจัดทำข้อมูลให้เป็นปัจจุบันและอยู่ในรูปแบบที่ใช้งานได้ง่าย เช่น แผนที่ รูปภาพ และควรจัดเก็บ ประมวลผลข้อมูลให้เป็นข้อมูลสารสนเทศ และเชื่อมโยงข้อมูลในทุกระดับตั้งแต่ส่วนกลาง จังหวัด และตำบล เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนการผลิตเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง ระบบพัฒนาบุคลากร ควรจัดให้มีการสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัดและอำเภอตามระบบส่งเสริมการเกษตรและพัฒนาจนเกิดความรู้และทักษะในการปฏิบัติงานในพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การเป็นวิทยากรกระบวนการ โดยร่วมเรียนรู้ในการจัดเวทีชุมชน ตลอดจนใช้ระบบคุณธรรมในการบริหารงานบุคคลเพื่อสร้างขวัญกำลังใจในการพัฒนาบุคลากร ระบบติดตาม นิเทศงาน และประเมินผล เน้นรูปแบบดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เจ้าหน้าที่มีทัศนคติที่ดีต่อการติดตามและนิเทศงาน ซึ่งเป็นการช่วยแก้ไขปัญหในพื้นที่ และนำผลจากการประเมินผลมาใช้พัฒนาการทำงานให้มีประสิทธิภาพ

ระบบประชาสัมพันธ์ กำหนดกรอบ แนวทางและวัตถุประสงค์ของการประชาสัมพันธ์ร่วมกันทุกระดับ มอบหมายให้ คณะกรรมการบริหารศูนย์ ฯ มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ เน้นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ และประชาสัมพันธ์ แบบเข้าถึงเกษตรกรเป็นหลัก ระบบสนับสนุนแผนชุมชน ที่จัดทำขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรดำเนินการจัดให้มีเวทีอย่างต่อเนื่อง ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน เข้าร่วมเวทีตั้งแต่แรก และมอบหมายให้ ชุมชนกำหนดผู้รับผิดชอบโครงการเพื่อขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติ ซึ่งการบริหารจัดการโครงการไปสู่การปฏิบัติ ดำเนินการโดยชุมชนเป็นอันดับแรก ในกรณีที่ต้องขอรับการสนับสนุนจากภายนอก เจ้าหน้าที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานให้ และให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากหน่วยงานต่าง ๆ เข้าร่วมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และ สนับสนุนซึ่งกันและกันในหลาย ๆ รูปแบบ

Abstract

The research on "Participatory Agricultural Extension Model" aimed at studying the agricultural extension system consisting of field and supporting operation systems through the Sub-District Agricultural Technology Transfer Centre (SATTC) as the driving force for extension service at farm level. As the participatory research action (PAR), the Extension Agents concerned from Provincial, District, and Sub-District Agricultural Extension Office and farmers in the target sub-district took full parts in all stages of the research. The research areas were the Provinces of Pattalung, Ratchaburi, Buriram, and Phitsanulok, respectively.

The finding had shown that the participatory approach in an integrated manner (community - state - non-state) was recommended for field operation system through SATTC. The learning process through the five village and five sub-district forums in each sub-district and the study visits to various participatory projects made the community get a better understanding in selecting the SATTC's committee for their actual needs. In the meantime, the SATTC's committee with a clear-cut understanding in their responsibilities could play more significant roles in community development activities such as public forums for technology transfer, network forums for learning network development among farmers' groups for further mutual supports, and extension services by taking account with community's needs. Regarding the participation of community and Extension Agents, it found that the community could develop its learning process for self-reliance and community development conception which could respond their problems and needs. The Extension Agents took active part in public forums for learning together with the community in order that they could develop their training skills for learning process and technology transfer, and could adjust their attitudes and roles from the directive agents to be the coordinator, supporter, services provider, and facilitator for effective extension services at farm level for creating better images and understanding of the Extension Agents' works and positions among farmers.

Also, the recommendations was made for improving efficiency of supporting operation system. For the information management, the community's information could be updated and applied into various forms such as map and figure for convenient utilization, and could be processed into on-line information system at provincial, district, and sub-district levels for farmers' accessibility and utilization for community development. The personnel's capability improvement could be implemented through provincial and district workshops in line with agricultural extension system in order that the officials could get knowledge and skills for their effective performance such as trainers for learning process in public forums. The merit system was also required for personnel administration and management for officials' incentives and morale. The implementation of follow-up, supervision, and evaluation could be emphasis on participation of all concerns, resulting in adjusting officials' positive attitudes to such works and releasing the existing problems of field operation at a certain extent. The gained results could be applied for development of officials' performance efficiency. With the participation of the SATTC's committee, the plans, guidelines and objectives for publicization could be set up for all levels' implementation with focus on the utilization of existing resources and farmers' orientation. The support of community plan could be done on a systematic, clear, and continuous basis with the participation of all concerns. The community involved in formulating such plans through public forums and assigning the person-in-charge for plan operationalization at implementation stage. The officials took part in supporting their effort for financial requests from external sources. The other relevant agencies could participate in the learning process and extend supports in various aspects.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการวิจัย "ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม" ดำเนินการโดย กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร ร่วมกับสำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี สำนักพัฒนาเกษตรกร กองการเจ้าหน้าที่ สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 2 จังหวัดราชบุรี เขตที่ 4 จังหวัดขอนแก่น เขตที่ 5 จังหวัดสงขลา และเขตที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง ราชบุรี พิจิตรโลก และบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบการทำงานในพื้นที่และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ตามระบบส่งเสริมการเกษตร โดยมีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกขับเคลื่อน ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) โดยการให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องตั้งแต่เจ้าหน้าที่ส่วนกลาง เขต จังหวัด อำเภอ ตำบล และเกษตรกรในตำบลเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยตั้งแต่ต้น มีเป้าหมายเพื่อให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ระยะเวลาดำเนินการวิจัยแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 พัฒนาโครงการวิจัย (เมษายน 2544- กุมภาพันธ์ 2545) และช่วงที่ 2 ดำเนินการวิจัย (กรกฎาคม 2545 - ธันวาคม 2546) ในพื้นที่ 4 จังหวัด คือ พัทลุง ราชบุรี พิจิตรโลก และบุรีรัมย์ รวม 10 อำเภอ 31 ตำบล ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ คือ กรมส่งเสริมการเกษตร สามารถนำข้อมูลไปใช้ประกอบในการพัฒนาบทบาท แนวทาง และวิธีการทำงานส่งเสริมการเกษตรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเจ้าหน้าที่ที่ทำการวิจัยได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้สามารถทำงานวิจัยควบคู่ไปกับการปฏิบัติงาน เพื่อพัฒนางานในความรับผิดชอบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ระบบการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ

1. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย

1.1 การดำเนินงานของศูนย์บริการ ฯ แบบมีส่วนร่วม โดยให้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง และมีส่วนร่วมในการดำเนินการตั้งแต่การคัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ ฯ ที่เป็นตัวแทนของชุมชนมีความเสียสละ ซื่อสัตย์ ทำงานเพื่อส่วนรวม ชุมชนให้ความเชื่อถือศรัทธา โดยคัดเลือกจากทุกหมู่บ้านและหลากหลายสาขาอาชีพ และร่วมกันกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ ฯ อย่างชัดเจนตามพื้นฐานความรู้ของแต่ละบุคคล มีการจัดประชุมทุกเดือนอย่างต่อเนื่อง ทำให้การปฏิบัติงานชัดเจนและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติและการดำเนินงานต่างๆของศูนย์บริการ ฯ ตามความต้องการของชุมชน

1.2 การให้บริการของศูนย์บริการ ฯ แก่ชุมชนที่เหมาะสม เป็นศูนย์กลางบริการให้ความรู้ด้านข้อมูลข่าวสาร อุปกรณ์ เครื่องมือทางการเกษตร เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ทางด้านการเกษตรให้เกษตรกร มีจุดสถิติที่เหมาะสมตามศักยภาพ และแผนถ่ายทอดความรู้ที่สอดคล้องเหมาะสมกับความ

ต้องการของชุมชน นอกจากนี้การจัดคลินิกเกษตรที่ศูนย์บริการฯ หรือการประสานงานกับหน่วยปฏิบัติงานเคลื่อนที่หรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมดำเนินการแก้ไขปัญหาให้เกษตรกรในรูปแบบเบ็ดเสร็จที่จุดเดียว ทำให้เกษตรกรมารับบริการที่ศูนย์บริการฯ เพิ่มขึ้น รวมทั้งเป็นแหล่งประชาสัมพันธ์ข่าวสาร โครงการต่างๆ ที่สำคัญด้านการเกษตรแก่ชุมชน เช่น จัดนิทรรศการ หรือการประชาสัมพันธ์ผ่านคณะกรรมการศูนย์บริการฯ

1.3 กระบวนการได้มาของแผนชุมชน ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางและเจ้าหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน กระตุ้นให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยค้นหาศักยภาพ ทุน และทรัพยากรในชุมชนมาบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และคิดบนฐานการพึ่งตนเองเน้นในการจัดกระบวนการเพื่อพัฒนาคนมากกว่าการจัดทำแผนชุมชนเพียงอย่างเดียว ซึ่งการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทำแผนชุมชนควรดำเนินการอย่างต่อเนื่องทุกเดือน โดยมีเวทีหลัก ๆ 5 เวที และศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ 1 ครั้ง ในการจัดเวทีควรมีเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะหน่วยงานและองค์กรในท้องถิ่นเข้าร่วม เพื่อความต่อเนื่องในการสนับสนุนแผนของชุมชน แผนชุมชนที่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมคิดของชุมชน จึงตรงกับความต้องการและสามารถขับเคลื่อนแผนไปสู่การปฏิบัติได้บนศักยภาพของชุมชนเอง และต้องมีแกนหลักในการขับเคลื่อน

ในการจัดกระบวนการแผนชุมชนเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่และชุมชน ส่งผลหลายประการดังนี้ (1) ได้คณะกรรมการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่ผ่านการกลั่นกรองจากการจัดกระบวนการ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริงทำให้ได้ตัวแทนที่มีความพร้อมในการทำงานเพื่อชุมชน รับผิดชอบหน้าที่ สามารถบริหารจัดการ และให้บริการตามบทบาทของศูนย์บริการฯ ได้เป็นอย่างดี (2) ทำให้ชุมชนเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ภูมิใจในรากเหง้า วัฒนธรรม ค่านิยมและศักยภาพที่แท้จริงของชุมชนและได้เรียนรู้ภายนอกจากการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ จนกระทั่งสามารถกำหนดแนวทางพัฒนาของชุมชนเองได้จากกระบวนการจัดเวทีชุมชน เพราะตระหนักว่าเป็นการแก้ปัญหาชุมชนของตนเอง รวมทั้งผู้นำชุมชนสามารถเป็นวิทยากรกระบวนการได้จากการเข้าร่วมเวทีชุมชนอย่างต่อเนื่อง (3) ได้แผนแม่บทชุมชนที่เกิดจากชุมชนโดยชุมชน ซึ่งตรงตามความต้องการของชุมชน ทำให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ รวมทั้งได้พัฒนาขีดความสามารถของตัวแทนชุมชนในการบริหารจัดการ เพื่อทำให้แผนขับเคลื่อนได้อย่างต่อเนื่อง โดยไม่ต้องรอภาครัฐช่วย และ (4) เป็นการพัฒนาตัวเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในลักษณะการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการที่มีประสิทธิภาพ จากการร่วมเวทีชุมชน มีการทำงานเป็นทีมมากขึ้น โดยมีพี่เลี้ยงที่ผ่านการดำเนินงานโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน สามารถกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปบทเรียนจากการเข้าร่วมเวทีชุมชน ทำให้แก้ปัญหาของชุมชนได้ จึงมีความมั่นใจในตนเอง และส่งผลให้ชุมชนมีความเชื่อถือศรัทธาในตัวเจ้าหน้าที่เพิ่มขึ้น

1.4 เครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน การดำเนินการพัฒนาเครือข่าย โดยเชื่อมโยงกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นการดำเนินการโดยชุมชนเอง มีเจ้าหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนให้แนวคิด

ชี้ให้เห็นความสำคัญของเครือข่ายโดยการจัดเวทีเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ศึกษาดูงานในพื้นที่ เมื่อเกิดเครือข่ายแล้วชุมชนเกิดความมั่นใจต่อกิจกรรมการผลิตของตนเองมากขึ้น ลดกิจกรรมที่มีความซ้ำซ้อน และชุมชนมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกันและรู้จักพึ่งพาตนเอง

2. บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล

2.1 บทบาทของเจ้าหน้าที่

- บทบาทวิทยากรกระบวนการ โดยใช้ “เกษตรกร” เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ และเจ้าหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการดำเนินการจัดเวทีชุมชน ทำหน้าที่กระตุ้นให้ชุมชนได้ตระหนัก รู้คุณค่าศักยภาพชุมชนของตนเอง วิเคราะห์ สังเคราะห์ และหาข้อสรุปเพื่อหาแนวทางพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่และชุมชนจากเวทีชุมชน นอกจากนี้เจ้าหน้าที่สามารถทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรให้ความรู้และให้คำแนะนำปรึกษาเบื้องต้นแก่เกษตรกร

- บทบาทผู้ประสานงาน สนับสนุนและบริการแก่เกษตรกร โดยทำงานแบบบูรณาการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในระดับพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหา บริการความรู้ และถ่ายทอดเทคโนโลยีแก่เกษตรกร นอกจากนี้ให้การสนับสนุนและบริการให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของเกษตรกรในพื้นที่ดำเนินไปได้ด้วยดี

2.2 กระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ ที่มีศูนย์บริการ ฯ เป็นกลไกในการปฏิบัติงานในระดับพื้นที่ โดยมีเกษตรกรเป็นศูนย์กลางและชุมชนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ เริ่มจาก 1) งานข้อมูลข่าวสาร จัดทำข้อมูลแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้วยวิธีการรวบรวมข้อมูลจากเวทีชุมชน จากนั้นประมวลผล วิเคราะห์ และสังเคราะห์ เพื่อใช้ประโยชน์ในการจัดทำแผนชุมชนและนำข้อมูลมาใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรของชุมชน รวมทั้งเผยแพร่บริการแก่ชุมชนและผู้สนใจ 2) จัดทำแผนงาน/โครงการ ระยะสั้นและระยะยาว เพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินงานการเกษตรของชุมชน 3) การดำเนินงานตามแผนงาน/โครงการ อาศัยเวทีการประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการศูนย์บริการฯ ในการดำเนินงาน 4) การติดตามและประเมินผล การติดตามอาศัยการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำเดือน และเจ้าหน้าที่ออกติดตามในพื้นที่เพื่อรายงานความก้าวหน้าและหาแนวทางแก้ไข ปัญหาอุปสรรค 5) การประชาสัมพันธ์ ใช้ช่องทางต่าง ๆ เช่น จัดเวทีชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ ในท้องถิ่น เป็นต้น โดยกำหนดผู้รับผิดชอบในการประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจนและควรใช้หลาย ๆ ช่องทางในการประชาสัมพันธ์ถึงเกษตรกรโดยตรง

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพ

1. ระบบข้อมูลสารสนเทศ ควรมีการเชื่อมโยงข้อมูลภายในกรมส่งเสริมการเกษตรทุกระดับ และเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในลักษณะบูรณาการ และจัดทำข้อมูลเป็นระบบสารสนเทศ โดยพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้สามารถจัดเก็บ ประมวลผลข้อมูลเป็นระบบข้อมูลสารสนเทศ ที่ถูกต้อง ทันสมัย และมีช่องทางให้ชุมชนเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย เพื่อใช้ประโยชน์จากข้อมูลที่ชุมชนจัดเก็บ

2. ระบบการพัฒนาบุคลากร ควรมีแผนพัฒนาบุคลากรที่ชัดเจน และจัดสรรงบประมาณบุคลากรให้จังหวัดดำเนินการได้ตามความจำเป็น เน้นการฝึกอบรมแบบปฏิบัติจริง เช่น ทักษะในการเป็นวิทยากร กระบวนการ ทำให้เจ้าหน้าที่ที่ผ่านกระบวนการจัดทำเวทีชุมชนมีความมั่นใจ และสามารถจัดเวทีชุมชนได้ นอกจากนี้การมีระบบบริหารงานบุคคลที่ยึดธรรมเอื้อให้บุคลากรกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองยิ่งขึ้น

3. ระบบการติดตามและนิเทศงาน ควรเป็นระบบที่มีส่วนร่วมระหว่างผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศ เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในพื้นที่ ซึ่งทำให้สามารถกำหนดประเด็น วิธีการ เพื่อนำผลการติดตามและนิเทศงานมาใช้แก้ปัญหาชุมชนต่อไป รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่มีความพอใจและมีทัศนคติที่ดีในการติดตามและนิเทศงานแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงานในชุมชนของตนเอง

4. ระบบการประเมินผล มีกระบวนการทำงานเป็นทีมระหว่างเจ้าหน้าที่จังหวัด อำเภอ และตำบล ร่วมกันวางแผน กำหนดเวลา ประเด็นการปฏิบัติ วิธีการ และนำผลการประเมินมาใช้ในการปฏิบัติงานและการประเมินผลงานโดยวัดผลสัมฤทธิ์เพื่อนำมาใช้ประกอบการพิจารณาเลื่อนขั้นเงินเดือน ประจำปี ทำให้เกิดความชอบธรรมในการบริหารงานบุคคลมากขึ้น

5. ระบบประชาสัมพันธ์ ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารหลายช่องทาง มีการวางแผนการประชาสัมพันธ์ โดยจัดสัมมนาเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดและอำเภอเพื่อหาแนวทางประชาสัมพันธ์และปฏิบัติงานตามแผน โดยประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น สื่อพื้นบ้าน หอกระจายข่าว ประชาสัมพันธ์โดยตรงตามเวทีชุมชนต่าง ๆ ทำให้ชุมชนเกิดความเข้าใจในกระบวนการทำงาน และเกิดการยอมรับทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่องานส่งเสริมการเกษตร

6. ระบบสนับสนุนแผนชุมชน (1) การบูรณาการแผนชุมชน โดยมีภาคีต่าง ๆ เข้าร่วมดำเนินการ ทำให้ชุมชนมีแผนที่สมบูรณ์เพียงฉบับเดียว และนำไปใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง (2) การที่เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องของหลายหน่วยงานเข้าร่วมเวทีชุมชนและมีความเข้าใจในกระบวนการได้มาของของแผนชุมชน ที่เกิดจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และให้การสนับสนุนด้านความรู้ งบประมาณและอุปกรณ์ในการดำเนินงาน (3) ควรจัดทำแผนชุมชนอย่างต่อเนื่องและมอบหมายให้ชุมชนคัดเลือกผู้นำชุมชนเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติ (4) นอกจากนี้กระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ซึ่งให้ความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชนให้สามารถบริหาร จัดการกิจกรรม/โครงการต่าง ๆ ตามที่กำหนดไว้ในแผนด้วยความเชื่อมั่น และลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความล้มเหลวให้น้อยลง และชุมชนมีความเป็นเจ้าของโครงการโดยระดมทุนเพื่อให้กลุ่มกิจกรรมของตนเองทำงานได้ผลรวดเร็ว จะไม่รอรับความช่วยเหลือจากภายนอกเพียงอย่างเดียว หากได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกเท่ากับเป็นการต้อยุดในการทำงาน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรให้มีการนำผลจากการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนาการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรทั้งระดับส่วนกลาง เขต และจังหวัด โดยสนับสนุนให้มีการขยายการดำเนินการโครงการวิจัยไปยังพื้นที่อื่น ๆ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ได้เรียนรู้การทำงานวิจัยควบคู่กับการปฏิบัติงานและนำผลการวิจัยไปใช้ดำเนินการในลักษณะเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อให้เจ้าหน้าที่ และชุมชนมีความเข้มแข็งความพร้อม และสามารถให้การสนับสนุนแก่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

2. หน่วยงานในระดับกรมส่งเสริมการเกษตร ควรบูรณาการการทำงานร่วมกัน โดยกำหนดแนวทางการทำงานที่มีผลกระทบต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องรวมทั้งชุมชน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้จากการจัดเวทีชุมชน เน้นการทำงานแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานภายในกรมส่งเสริมการเกษตร และภายนอกกรมส่งเสริมการเกษตร ทั้งในระดับส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อให้การสนับสนุนชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

3. ควรมีแผนแม่บทในการพัฒนาบุคลากรที่ชัดเจนและต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาบุคลากรให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับภารกิจ และปรับตัวได้ทันกับสถานการณ์ในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยใช้วิธีการฝึกปฏิบัติจริงซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ของเจ้าหน้าที่ร่วมกับชุมชน ผ่านการจัดเวทีชุมชน เจ้าหน้าที่พัฒนาทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ การคิด วิเคราะห์สรุปผล เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหและพัฒนาชุมชน รวมทั้งเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีในการทำงานเพื่อชุมชน และปรับเปลี่ยนทัศนคติของเจ้าหน้าที่มาเป็นผู้ประสานงาน อำนวยความสะดวก และคอยดูแลช่วยเหลือให้ชุมชนเข้มแข็ง และพึ่งพาตนเองได้

4. ควรมีงบประมาณสนับสนุนในการจัดเวทีเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ เป็นการพัฒนาบุคลากรของกรมส่งเสริมการเกษตรและชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทำให้ได้องค์ความรู้ในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

5. ควรจัดระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ทุกระดับอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ ทำให้ระบบการสนับสนุนการปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพ เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่และชุมชน

6. ควรจัดตั้งศูนย์สารสนเทศระดับจังหวัดเพื่อประมวลผล วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่เกิดขึ้นจากเวทีชุมชนให้เป็นระบบและทันสมัยพร้อมใช้งานได้อยู่เสมอ มีการเชื่อมโยงข้อมูลในทุกระดับ และมีช่องทางให้ชุมชนเข้าถึงข้อมูลได้ง่าย เพื่อนำไปใช้ประโยชน์

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. สำนักงานเกษตรจังหวัด ควรดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรและศึกษาพัฒนาระบบการทำงานควบคู่กันไป ทั้งระบบทำงานในพื้นที่และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ รวมถึงรูปแบบการ

ดำเนินการจัดเวทีเรียนรู้ของเจ้าหน้าที่และชุมชนอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนให้มีการทำงานเป็นทีมร่วมกัน ระหว่างตำบลต่าง ๆ ระหว่างอำเภอและจังหวัด

2. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ควรปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้ประสานงานให้คำแนะนำถ่ายทอดเทคโนโลยี และอำนวยความสะดวกโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม และยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง และพัฒนาให้ผู้นำเกษตรกรเป็นวิทยากรกระบวนการ

3. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรร่วมกับคณะกรรมการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบล ผู้นำชุมชน ช่วยกระตุ้นให้กลุ่มกิจกรรมต่างๆ ที่ได้จากการจัดทำแผนชุมชนดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยมีแผนการทำงานร่วมกัน

4. ควรสร้างเครือข่าย (กลุ่มกิจกรรม) ในระดับตำบล พัฒนาสู่ระดับอำเภอและระดับจังหวัด เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้การบริหารจัดการ แลกเปลี่ยนสินค้า รวมทั้งช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

5. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ ควรดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6. ควรจัดฝึกอบรมการเป็นวิทยากรกระบวนการ การเขียน วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล การใช้ อินเทอร์เน็ตและการประมวลผลข้อมูลเบื้องต้นแก่เจ้าหน้าที่ระดับตำบล

ข้อเสนอแนะในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. การทำความเข้าใจกับทีมวิจัยร่วมกัน นักวิจัยทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมตั้งแต่พัฒนาโครงการวิจัย ดำเนินงานวิจัย และสรุปผลงานวิจัย โดยมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน

2. ในการพัฒนาโจทย์วิจัยจะต้องมีการวิเคราะห์สถานการณ์ ทั้งศักยภาพที่มีจุดอ่อน ข้อจำกัด ปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้ในการกำหนดโจทย์วิจัยได้อย่างชัดเจน การตั้งโจทย์วิจัยไม่ควรจะกว้างหรือแคบเกินไป ควรเป็นโจทย์วิจัยที่สามารถดำเนินการและควบคุมได้ ทั้งนี้ต้องพิจารณาถึงระยะเวลาที่จะใช้ในการวิจัยที่เหมาะสม

3. ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยในพื้นที่จะต้องมีการจดบันทึกสถานการณ์ ข้อมูลและวิเคราะห์ เบื้องต้น และข้อสังเกตต่าง ๆ ที่พบ ในแต่ละกิจกรรมอย่างละเอียด ตามประเด็นโจทย์วิจัยที่ตั้งไว้ เพื่อให้สามารถนำมาตอบโจทย์ได้ ทั้งนี้ ควรจะต้องมีการกำหนดแบบบันทึกรายงานการวิจัย เพื่อช่วยให้นักวิจัยสามารถบันทึกได้ตามโจทย์นั้น ๆ

4. การวิจัยเชิงปฏิบัติการในลักษณะนี้ บางกิจกรรมอาจสามารถมีการเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณมา ประกอบในการอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้จะช่วยให้งานวิจัยมีความชัดเจนยิ่งขึ้น เช่น จำนวนผู้เข้าร่วม กิจกรรมแต่ละกิจกรรม จำนวนหรือขั้นตอนการจัดเวทีชุมชน เป็นต้น

5. งานวิจัยเชิงปฏิบัติการในงานส่งเสริมการเกษตร ควรดำเนินการ ดังนี้

5.1 สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการทำ PAR แก่นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร โดยการจัดประชุมสัมมนา และให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ/จังหวัด ที่มีประสบการณ์มาแล้ว ประสพการณ์ให้ฟัง

5.2 เตรียมนักวิจัยให้มีความพร้อม โดยเริ่มจากงานวิจัยที่มีกรอบการวิจัยไม่กว้างนัก

5.3 จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการให้ความรู้และฝึกปฏิบัติ เพื่อจัดทำโจทย์วิจัยในประเด็นที่ผู้วิจัยรับผิดชอบอยู่ โดยควรทำในลักษณะเป็นทีม เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และช่วยเหลือกันและกัน และเป็นการสร้างทีมงานวิจัยในระดับเขต/จังหวัด/กอง/สำนัก/หน่วยงานภายนอกต่อไป

5.4 กำหนดแผนการดำเนินงานวิจัยและวิธีการดำเนินงานที่ชัดเจน รวมทั้งปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

5.5 กำหนดทีมวิจัยที่ชัดเจน และมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน รวมทั้งมีการสรุปบทเรียนทุกครั้งหลังจากดำเนินการ วิเคราะห์ผลและสังเคราะห์ผลเป็นระยะ ๆ

5.6 พัฒนาแบบฟอร์มจดบันทึก วิธีการวิเคราะห์ผลการทำงานวิจัยและการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัย รวมทั้งจัดทำรายงาน เพื่อให้ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางการดำเนินงาน

5.7 การดำเนินการวิจัยควรมีการอบรมและให้ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้วิจัยเป็นระยะ ๆ

5.8 จัดให้มีทีมที่ปรึกษาที่สามารถทำงานใกล้ชิดในพื้นที่กับนักวิจัย

6. ในการวิจัยครั้งนี้ นอกจากจะมีการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้มีการพัฒนาแนวคิด และพฤติกรรมในการทำงานเกิดมุมมองที่ต่างกันขึ้น มีการนำความรู้ และปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานมาพัฒนางาน แต่งานวิจัยจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหาร ดังนั้น ผู้บริหารในระดับต่างๆ ให้ความสำคัญ และสนับสนุนจะทำให้เกิดการพัฒนางาน โดยผู้ทำงานอย่างแท้จริง และหากมีการขยายแนวคิดสู่จังหวัดอื่นต่อไป ก็จะทำให้เกิดการพัฒนาการทำงานวิจัยจากผู้ที่ใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง

7. การวิจัยเชิงพรรณนาหรือเชิงคุณภาพควรมีการวิจัยศึกษาเชิงปริมาณควบคู่ทุกกรณี หรือทุกเหตุการณ์ เพื่อให้เกิดความมั่นใจในทิศทางการดำเนินงานและความน่าเชื่อถือ

8. การวิจัยควรครอบคลุมที่อำเภอ เพื่อให้ระบบการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ได้ดำเนินการในทิศทางเดียวกัน เช่น การติดตาม นิเทศ ประเมินผล การพัฒนาบุคลากร และการประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	
บทคัดย่อ	
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	(1)
สารบัญ	(8)
สารบัญแผนภูมิ	(10)
บทที่ 1 บทนำ	
- ความสำคัญและที่มาของปัญหา.....	1
- วัตถุประสงค์.....	2
- ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
- ใจหทัยคำถามงานวิจัย.....	3
- นิยามศัพท์.....	4
บทที่ 2 การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
- การทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน.....	7
- การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติฉบับที่9(พ.ศ.2545 –2549).....	10
- บทบาทหน้าที่และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร.....	11
- ระบบส่งเสริมการเกษตร.....	15
- การส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถใน การพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน.....	32
- การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม PAR).....	34
- กรอบการวิจัย.....	40
บทที่ 3 วิธีกรวิจัย	
- ระเบียบวิธีกรวิจัย.....	41
- ขั้นตอนดำเนินการ.....	41

เรื่อง		หน้า
บทที่ 4	ผลการวิจัย	59
	1. ระบบการทำงานในพื้นที่	
	1.1 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่มีประสิทธิภาพเป็นอย่างไร	
	- กระบวนการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ แบบมีส่วนร่วม.....	60
	- การให้บริการของศูนย์บริการฯ แก่ชุมชนที่เหมาะสม.....	68
	- กระบวนการได้มาของแผนชุมชน.....	71
	- เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ.....	79
	1.2 บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล.....	88
	2. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่.....	
	- ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ.....	100
	- ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ.....	103
	- ระบบติดตามและนิเทศงานที่มีประสิทธิภาพ.....	105
	- ระบบประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ.....	108
	- ระบบการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ.....	111
	- ระบบสนับสนุนแผนของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ.....	115
บทที่ 5	สรุปผลและข้อเสนอแนะ	
	- ระบบการทำงานในพื้นที่.....	119
	- ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่.....	129
	เอกสารอ้างอิง.....	142
	ภาคผนวก	146
	- คณะผู้วิจัย	147
	- สรุปผลการสัมมนาเสนอร่างผลงานวิจัย ฯ	152

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 1 แบบจำลองกระบวนการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร.....	25
แผนภูมิที่ 2 กรอบการวิจัย.....	40
แผนภูมิที่ 3 ขั้นตอนการพัฒนาโครงการวิจัย.....	48
แผนภูมิที่ 4 การดำเนินตามกิจกรรม.....	50
แผนภูมิที่ 5 สรุปขั้นตอนการวิจัย.....	52
แผนภูมิที่ 6 ผังการจัดเวทีการจัดทำแผนชุมชน.....	77
แผนภูมิที่ 7 ผังการจัดเวทีพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้.....	84
แผนภูมิที่ 8 ระบบการทำงานในพื้นที่.....	116
แผนภูมิที่ 9 กระบวนการได้มาของแผนชุมชน	123
แผนภูมิที่ 10 กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร	126
แผนภูมิที่ 11 ระบบการทำงานในพื้นที่	128
แผนภูมิที่ 12 ระบบข้อมูลสารสนเทศ	129
แผนภูมิที่ 13 ระบบพัฒนาบุคลากร	131
แผนภูมิที่ 14 ระบบติดตามและนิเทศงาน	133
แผนภูมิที่ 15 ระบบประเมินผล	135
แผนภูมิที่ 16 ระบบประชาสัมพันธ์	136
แผนภูมิที่ 17 ระบบสนับสนุนแผนชุมชน	139
แผนภูมิที่ 18 ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม	141

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

ภาคเกษตรกรรมของไทยมีความสำคัญต่อการพัฒนาของประเทศเป็นอย่างมาก ทั้งในด้านการเป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงประชากรในประเทศรวมถึงประชากรในภูมิภาคต่าง ๆ ของโลกด้วยผลผลิตทางการเกษตรทำรายได้สู่ประเทศปีละหลายแสนล้านบาท โดยในปี 2543 สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร(2544) รายงานว่า สินค้าเกษตรกรรมมีมูลค่าส่งออกถึง 626,286 ล้านบาท (หักแสนสองหมื่นหกพันสองร้อยแปดสิบหกล้านบาทถ้วน) ที่สำคัญอีกประการคือ ประชากรภาคเกษตรเป็นชนกลุ่มใหญ่ของประเทศถึงร้อยละ 56 ในปี 2544 ดังนั้น กรมส่งเสริมการเกษตรซึ่งมีภารกิจหลักในการส่งเสริมการเกษตรจะต้องจัดให้มีระบบส่งเสริมการเกษตรเพื่อให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดเผยแพร่ บริการทางการเกษตรแก่เกษตรกร โดยมุ่งหวังให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรมาเป็นลำดับ นับตั้งแต่ปี 2510 ซึ่งเป็นปีที่จัดตั้งกรมส่งเสริมการเกษตรขึ้นมา จนล่าสุดได้ปรับปรุงและประกาศใช้ระบบส่งเสริมการเกษตร ตั้งแต่ปี 2540 จนถึง 2545 ทั้งนี้เพื่อให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นกลไกในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการถ่ายทอดวิชาการข้อมูล ข่าวสารไปสู่เกษตรกรได้อย่างทั่วถึง

ในปัจจุบันได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับใหม่ พ.ศ. 2540 โดยให้ความสำคัญในเรื่องการวางพื้นฐานให้เกิดการปฏิรูปที่สำคัญทั้งทางสังคม การเมือง การบริหารภาครัฐ การกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน กอปรกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) และนโยบายของรัฐบาลปัจจุบันให้ความสำคัญในการยึดคนในการพัฒนามิต้องคัดรวม รวมทั้งพัฒนากระบวนการชุมชนเข้มแข็งให้เกิดพลังของคนในชุมชน ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา แก้ไขปัญหา สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงเป็นรากฐานที่มั่นคงของสังคม โดยการส่งเสริมการรวมตัวของชุมชนและประชาสังคม ค้นหาศักยภาพของชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วมมีการติดตามและประเมินผลการพัฒนาโดยชุมชน ในส่วนของกรมส่งเสริมการเกษตรดำเนินงานพัฒนาเกษตรกรใน พื้นที่ที่มีเป้าหมายในการสร้างความเข้มแข็งให้แก่เกษตรกร โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่เกษตรกร ใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ภายได้โครงการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตรเป็น

ศูนย์กลางดำเนินงานในระดับพื้นที่ (ตำบล) เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วม ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่ กับการพัฒนาการเกษตร ตามนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่ต้องการกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นพึ่งตนเอง ตัดสินใจ ในกิจการดำเนินกิจกรรมในท้องถิ่นได้เอง โดยรัฐให้การสนับสนุนและส่งเสริม ประกอบกับในปี 2542 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้มอบให้กรมส่งเสริมการเกษตรดำเนินงานตามโครงการเพิ่มขีดความ สามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ภายใต้การสนับสนุนจากโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วม การใช้ภูมิปัญญาและทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจัดเวทีเรียนรู้ ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง สร้างโอกาสให้ชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ เพื่อแสวงหาแนวทางและวางแผนชุมชนด้วย ตนเอง โดยที่ประสบการณ์จากโครงการดังกล่าวชุมชนสามารถวางแผนปฏิบัติงานตามแผนด้วยตนเอง มี ขีดความสามารถสูงขึ้น โดยเฉพาะในประเด็นการพึ่งพาตนเองในหลายด้าน ดังนั้น บทบาทของเจ้าหน้าที่ และระบบงานส่งเสริมการเกษตรจะต้องดำเนินการพัฒนาให้สอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

จากสถานการณ์ดังกล่าวนี้ กรมส่งเสริมการเกษตรจึงต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานโดยเน้น การสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้เกิดการเรียนรู้จาก การร่วมคิด ปฏิบัติและการพัฒนาศักยภาพด้วยตนเอง ดังนั้นเพื่อให้ระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นระบบการ ทำงานที่มีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในทุกระดับและเกษตรกร เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการ เกษตรที่ยั่งยืนตามเจตนารมณ์ของชาติ กรมส่งเสริมการเกษตรจึงเห็นสมควรทำการวิจัยระบบส่งเสริม การเกษตรแบบมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและชุมชน โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอด เทคโนโลยีประจำตำบลเป็นกลไกในการดำเนินงาน เพื่อค้นหาองค์ความรู้และรูปแบบการดำเนินงานตาม ระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม และใช้เป็นแนวทางในการพัฒนางานส่งเสริมการเกษตรอย่างมี ประสิทธิภาพ บังเกิดผลต่อการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรได้ในที่สุด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระบบการทำงานในพื้นที่ตามระบบส่งเสริมการเกษตร เกี่ยวกับกระบวนการทำงาน ของศูนย์ฯ และบทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
2. เพื่อศึกษาระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ตามระบบส่งเสริมการเกษตร เกี่ยวกับระบบ ข้อมูลสารสนเทศ ระบบพัฒนาบุคลากร ระบบการติดตามและนิเทศงาน ระบบประเมินผลงาน ระบบการ ประชาสัมพันธ์ และระบบการสนับสนุนแผนของชุมชน
3. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการตามระบบ ส่งเสริมการเกษตร รวมทั้งข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้สามารถทำงานวิจัยควบคู่ไปกับการปฏิบัติงาน อันจะส่งผลให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถนำงานวิจัยไปปรับใช้ในการพัฒนาการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรในควมรับผิดชอบให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. พื้นที่ดำเนินการศึกษาวิจัย 4 จังหวัด ได้มีการพัฒนาการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
3. กรมส่งเสริมการเกษตรสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาบทบาท แนวทางและวิธีการทำงานส่งเสริมการเกษตรให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

โจทย์คำถามงานวิจัย

1. ระบบการทำงานในพื้นที่

โจทย์ 1.1 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่มีประสิทธิภาพเป็นอย่างไร

โจทย์ย่อย 1.1.1: กระบวนการดำเนินงานศูนย์บริการฯ แบบมีส่วนร่วม

โจทย์ย่อย 1.1.2: การให้บริการของศูนย์บริการฯ แก่ชุมชนที่เหมาะสม

โจทย์ย่อย 1.1.3: กระบวนการได้มาของแผนชุมชน

โจทย์ย่อย 1.1.4: เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ 1.2 บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล

2. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

โจทย์ย่อย 2.1 : ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.2 : ระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.3 : ระบบการติดตามและนิเทศงานที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.4 : ระบบประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.5 : ระบบการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.6 : ระบบการสนับสนุนแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

นิยามศัพท์

“ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม” หมายถึง ต้นแบบการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรที่ให้ผู้ปฏิบัติงาน เกษตรกร และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ วางแผน ประเมินผล การดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรเพื่อพัฒนาวิธีการและขั้นตอนการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

“ระบบส่งเสริมการเกษตร” หมายถึง ระบบบริหารจัดการการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการนำความรู้และเทคโนโลยีไปสู่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำไปปรับปรุงวิธีการผลิต ตลอดจนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

“การทำงานแบบมีส่วนร่วม” หมายถึง การทำงานที่มีการร่วมกันในเรื่องการตัดสินใจว่าควรทำอะไรทำอย่างไร และดำเนินการตามแนวทางที่ตัดสินใจ โดยได้รับประโยชน์จากกิจกรรมที่มีส่วนร่วมนั้น ๆ

“กระบวนการเรียนรู้” หมายถึง การที่เจ้าหน้าที่ เกษตรกรและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาทำงานร่วมกันในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะที่เท่าเทียมกัน โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป

“ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล” (ศูนย์บริการ ฯ) หมายถึง ศูนย์กลางความร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชน ที่มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนาด้านการเกษตร โดยชุมชนมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่

“การบูรณาการ” หมายถึง กระบวนการผสมผสานการทำงานในพื้นที่ระหว่าง เจ้าหน้าที่ของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อจัดความซ้ำซ้อนของทรัพยากรบุคคล งบประมาณ งาน เวลา และลดความสับสนของผู้ปฏิบัติงานและเกษตรกร

“ชุมชน” หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในพื้นที่แห่งหนึ่ง เพื่ออาศัยทรัพยากรธรรมชาติในบริเวณนั้นดำรงชีวิตและเพื่อการผลิต มีการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขึ้น มีองค์กรหรือสถาบันของชุมชนและกฎเกณฑ์ต่างๆ โดยที่สังคมยังมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ และสมาชิกส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร

“ระบบการทำงานในพื้นที่” หมายถึง ระบบวิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอ

“แผนชุมชน” หมายถึง แผนที่เกิดจากความคิดของคนในชุมชนที่ร่วมกัน คิดแบบมีส่วนร่วมและจัดทำขึ้น โดยคนที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และเตรียมความพร้อมในวิธีคิดมาก่อน ซึ่งจะบอกถึงทิศทางการพัฒนาชุมชนว่าจะเดินไปในทิศทางใด

“เครือข่ายการเรียนรู้” หมายถึง การเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มกิจกรรม โดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการทำกิจกรรมร่วมกันหรืออาจมีการรวมตัวเพื่อแลกเปลี่ยนกัน มีผลประโยชน์ร่วมกันหรือสนับสนุนซึ่งกันและกัน

“เวทีชุมชน” หมายถึง เวทีที่มีการพบปะพูดคุยและทุกคนมีส่วนร่วม โดยมีวิทยากรชุมชนมาแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการตรวจสอบและปรับข้อมูลให้ตรงกัน

“วิทยากรกระบวนการ” คือ ผู้ทำหน้าที่จัดกระบวนการให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์ โดยใช้เทคนิคและกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญ เพื่อให้งานของกลุ่มบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ และกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอย่างจริงจัง

“ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่” หมายถึง ระบบสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในการส่งเสริมและบริการทางการเกษตรแก่เกษตรกร

“ระบบข้อมูลสารสนเทศ” หมายถึง ระบบการดำเนินงานด้านข้อมูลสารสนเทศให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและผู้เกี่ยวข้องดำเนินการจัดเก็บข้อมูล การประมวลผล การจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศ เพื่อให้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรในทุกระดับ

“ระบบพัฒนาบุคลากร” หมายถึง ระบบการพัฒนาบุคลากรในด้านความรู้ ทักษะ และทักษะขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

“ระบบการติดตามและนิเทศงาน” หมายถึง ระบบการติดตามให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ช่วยประสานความร่วมมือและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในทุกฝ่าย รวมทั้งสร้างขวัญกำลังใจให้เจ้าหน้าที่สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

“ระบบประเมินผล” หมายถึง ระบบการประเมินผลการดำเนินการ เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานตามกระบวนการทำงานในพื้นที่ และการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ รวมทั้งนำผลการประเมินไปปรับปรุงการทำงานและการบริหารงาน

“ระบบการประชาสัมพันธ์” หมายถึง ระบบการสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีกับประชาชนและเจ้าหน้าที่ เพื่อก่อให้เกิดการสนับสนุน ร่วมมือ เชื่อถือและศรัทธาจากประชาชน ทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ

“ระบบการสนับสนุนแผนชุมชน” หมายถึง ระบบการสนับสนุนให้ชุมชนได้รับความรู้ด้านวิชาการ ปัจจัยการผลิต และทุนในการดำเนินการต่างๆ จากแหล่งสนับสนุนของภาครัฐและเอกชน ที่สอดคล้องและตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเน้นให้หน่วยงานระดับจังหวัดเป็นหน่วยบูรณาการแผนงาน/โครงการ งบประมาณในการดำเนินการในพื้นที่

หน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ (Mobile Unit : MU) หมายถึง หน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่เพื่อให้บริการแก่เกษตรกรในระดับอำเภอและท้องถิ่น โดยหน่วยงานต่าง ๆ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีการทำงานร่วมกันในลักษณะบูรณาการ

"การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)" หมายถึง วิธีการที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่มที่เป็นเจ้าของงานวิจัยร่วมกันวิจัยเรื่องของตนเองทุกขั้นตอนตั้งแต่การแสวงหาความรู้ร่วมกันในระหว่างหมู่คณะ ร่วมคิด วางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ ประเมินผล และร่วมรับผลที่เกิดจากการดำเนินงานและสรุปบทเรียนเพื่อหาทางพัฒนาต่อไป

บทที่ 2

การตรวจเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม คณะนักวิจัยได้ศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามประเด็นต่าง ๆ ได้แก่

- 2.1 การทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน
- 2.2 การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)
- 2.3 บทบาทหน้าที่ และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร
- 2.4 ระบบส่งเสริมการเกษตร
- 2.5 การส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน
- 2.6 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

โดยมีรายละเอียดแต่ละประเด็นดังนี้

2.1 การทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.1.1 ความหมายและแนวคิดการทำงานแบบมีส่วนร่วม

"การมีส่วนร่วม" ได้มีผู้ให้ความหมายที่หลากหลายและมีความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล ดังที่แรศ สงเคราะห์สุข (2541) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาดังแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย(ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543) ได้สรุปไว้ว่าการมีส่วนร่วมมีความหมายในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน

อรพินท์ สฟโชคชัย (2539) ได้กล่าวถึงการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม และการทำงานในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนในการพัฒนา เป็นกระแสแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์การพัฒนาในอดีต ซึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเป็นกระบวนการที่น่าจะมีพลังในการผลักดันการพัฒนาสังคมมากกว่าในอดีต โดยลักษณะการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคี ประกอบด้วยภาคต่าง ๆ คือ ภาครัฐราชการ ภาคประชาชนและชุมชน ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคธุรกิจ การดำเนินงานที่ทุก

ส่วนของสังคมเข้ามามีส่วนร่วมนี้จะต้องทำงานร่วมกันในลักษณะเป็นหุ้นส่วนที่เท่าเทียมกัน โดยสร้างกลไกให้เกิดการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในลักษณะที่ทุกฝ่ายได้ประโยชน์(win-win approach)

สุรพล จันทราปัติย์ (2544) อ้างโดย บำเพ็ญ เขียวหวาน (2544) กล่าวถึง การสร้างการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนต้องได้รับการสนับสนุนจากองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ แนวทางและวิธีการเข้ามามีส่วนร่วม สภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ร่วมกัน และการสนับสนุนของสถาบัน โดยสถาบันต้องสนับสนุนทั้งระดับนโยบายและระดับปฏิบัติการและมีการเชื่อมประสานกับองค์กรอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือองค์กรท้องถิ่น สภาพการเรียนรู้ที่ต้องเน้นการแก้ไขปัญหา มีการร่วมคิดร่วมตัดสินใจ และร่วมมือกันในการปฏิบัติงานในท้องถิ่น ความรับผิดชอบอยู่ที่ตัวบุคคลที่ต้องใช้ดุลยพินิจ และการไตร่ตรองอย่างรอบคอบมากกว่าจะอยู่ที่ระเบียบวิธีปฏิบัติ หรือกฎเกณฑ์ใดๆ พฤติกรรมและเจตคติของบุคคลต้องมีความเป็นประชาธิปไตย ยินดีรับฟังและเอื้ออำนวยต่อกระบวนการเรียนรู้และตัดสินใจของประชาชนไม่ใช่การแนะนำสั่งสอนในการปฏิบัติงานร่วมกับประชาชน กลุ่มและองค์กรท้องถิ่นจะได้รับการสั่งสอน สนับสนุนให้ทดสอบความคิดและวิธีการอย่างเป็นระบบด้วยความสามารถและศักยภาพของชุมชนที่จะเป็นไปได้

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์ (2544) ได้กล่าวถึงแนวคิดการลดความยากจนต้องเริ่มจากการประเมินและการวางแผนลดความยากจนในระดับท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม โดยคนจนต้องเป็นกลไกหลักในการแก้ปัญหาความยากจน โดยเป็นศูนย์กลางใช้กระบวนการมีส่วนร่วมที่มีโครงสร้างเปรียบเหมือนโซ่ดาว มีคนจนเป็นโซ่แดง ทำหน้าที่ตัดสินใจ ส่วนผู้นำชุมชนและภาคีการพัฒนาอยู่ที่โซ่ขาว ทำหน้าที่เป็นกลไกรองและกลไกเสริม การมีส่วนร่วมใช้กระบวนการ 5 ร คือ รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลจากการกระทำ ทั้งนี้จะเน้นการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่ายในทุกขั้นตอน

บำเพ็ญ เขียวหวาน (2544) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร คือ การมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่างๆ ทางส่งเสริมการเกษตร ซึ่งได้แก่ เกษตรกร แม่บ้านเกษตรกร เยาวชน เกษตรกร และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง โดยเปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคลต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีโอกาสเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการทำกิจกรรมในชั้นต่าง ๆ ของกระบวนการพัฒนา คือ ร่วมคิดค้นหาแนวทางแก้ปัญหาของตนเอง ตัดสินใจ เลือกแนวทางในการพัฒนา ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการคิดริเริ่ม การจัดการ การควบคุมการใช้และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของชุมชนด้วยความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ตลอดจนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน โดยถือว่าบุคคลเป้าหมายนั้นเป็นผู้มีส่วนได้เสียในการดำเนินการพัฒนาด้วยความรู้สึกผูกพันถึงความเป็นเจ้าของ หรือหุ้นส่วนซึ่งจะมีผลทำให้เกิดการสร้างพลังอำนาจ(empowerment) ให้เกิดขึ้นกับกลุ่ม

2.1.2 การพัฒนาอย่างยั่งยืน

อรุณ อวนสกุล (2543) ให้ความหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืนไว้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ที่คำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป โดยมีคนในสังคมเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้มีความกินดีอยู่ดีมีสุข ตลอดจนมีโอกาสได้รับการศึกษาและบริการทางสาธารณสุขที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินมีสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานตามกฎหมาย มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ และที่สำคัญ คือ ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้สภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ดี ทั้งในเชิงกายภาพและคุณภาพ

พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์ (2543) กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยการผลิตเพื่อพัฒนาผลผลิตที่สามารถดำเนินการผลิตที่ยาวนาน โดยมีความสมดุลของผลผลิต การใช้เทคโนโลยี ภูมิปัญญาเกษตรกรและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อลดความเสี่ยงของเกษตรกรและมีรายได้ที่เหมาะสม รวมทั้งลดสภาวะความเป็นหนี้สินของเกษตรกร การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงต้องมุ่งสู่เกษตรกรเป็นสำคัญ เพราะเกษตรกรเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในกระบวนการผลิต จึงต้องมุ่งพัฒนาเกษตรกรให้มีความรู้ ความสามารถและประสิทธิภาพในการผลิต โดยให้เกษตรกรได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและมีส่วนเป็นเจ้าของในการพัฒนาการผลิตซึ่งย่อมจะเกิดผลต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในที่สุด

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น ได้นำไปสู่แนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชนและกลุ่มเกษตรกร หันมาให้ความสนใจในการทำการเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (2540-2544) ทิศทางดังกล่าวยังคงเป็นเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (2545-2548) แต่หันมาให้ความสำคัญที่กระบวนการทำงานและการผสมผสานเทคโนโลยีใหม่กับภูมิปัญญาชาวบ้าน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้มีการประสานงานระหว่างภาคีต่าง ๆ มากขึ้น ดังนั้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงได้กำหนดนโยบายให้มีการทำงานแบบบูรณาการ มีการระดมทรัพยากรบุคคลและงบประมาณลงในพื้นที่และชุมชนในลักษณะผสมผสาน มุ่งเน้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ควบคู่กับการพัฒนา เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

โครงการพัฒนาการเกษตรยั่งยืน มีเป้าหมายในการเพิ่มขีดความสามารถและเสริมสร้างประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาเกษตรยั่งยืนให้แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรรายย่อย เน้นการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงาน โดยให้ทุกฝ่าย รวมทั้งเกษตรกรได้มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และได้กำหนดนโยบายให้มีการทำงานแบบบูรณาการมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ควบคู่การพัฒนา เพื่อให้เกษตรกรได้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการเช่นนี้เป็นการเสริมสร้างศักยภาพ และความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชนหรือกลุ่มเกษตรกร หากทำเช่นนี้

ติดต่อกันไปนาน ๆ กลุ่มเกษตรกรก็จะมีประสบการณ์ ความรู้ ทักษะและมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้น สามารถพึ่งพาตนเองและพึ่งตนเองได้ในที่สุด

โดยสรุปการทำงานแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นแนวทางการพัฒนาที่ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มเกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่ต้น คือร่วมคิดค้นหาแนวทางแก้ปัญหาของตนเอง ตัดสินใจ เลือกแนวทางในการพัฒนา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กัน โดยมีเกษตรกรเป็นเป้าหมายของการพัฒนา เพื่อให้กลุ่มบุคคลเหล่านี้ได้มีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการคิด ริเริ่ม จัดการควบคุมการใช้ทรัพยากรและปัจจัยการผลิตในชุมชนให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด ตลอดจนมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของและรับผิดชอบผลที่เกิดจากการพัฒนาโดยเท่าเทียมกัน กระบวนการเช่นนี้เป็นการเสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร ซึ่งทำให้เกษตรกรมีประสบการณ์ ความรู้ สามารถคิด วิเคราะห์แก้ไขปัญหาของตนเอง และสามารถพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

2.2 การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545) ได้กล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบทภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) โดยมีปรัชญาและแนวคิดหลักในการพัฒนาประเทศ ดังนี้ คือยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตไทยเป็นพื้นฐานการพัฒนา ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา โดยยึดหลักให้คนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาอย่างแท้จริงและมุ่งหมายให้สังคมไทยพัฒนาไปสู่สังคมที่เข้มแข็ง และมีคุณภาพเป็นสังคมแห่งภูมิปัญญา สังคมแห่งการเรียนรู้และเอื้ออาทรต่อกัน

นอกจากนี้แล้วทิศทางการพัฒนาที่สำคัญ คือ ให้ความสำคัญในการพัฒนาคุณภาพคน คุณภาพชีวิตและคุณค่าวัฒนธรรมไทย และการสร้างเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและพลังท้องถิ่นชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นกลไกในการพัฒนา

ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ควรมีแนวทางการพัฒนา โดยการส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นองค์กร ชุมชน และเครือข่ายองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่เสริมสร้างให้เกิดการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบในการพัฒนา และแก้ปัญหาของตนเองให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง โดยควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความมั่นคงด้านอาชีพและเพิ่มรายได้

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 คือ เน้นการเพิ่มศักยภาพของชุมชน การสร้างเครือข่ายขององค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและพลังท้องถิ่นชุมชนที่มีความเข้มแข็งเป็นกลไกในการพัฒนา

2.3 บทบาทหน้าที่ และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร (2537) ตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ. 2537 กำหนดอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร ไว้ดังนี้

1) พัฒนา ส่งเสริม และถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตพืชและธุรกิจเกษตรแก่เกษตรกร 2) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรรวมกลุ่มเพื่อเป็นแหล่งรับและเผยแพร่ความรู้ด้านการเกษตร 3) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร หรือตามที่กระทรวงหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย และได้แบ่งส่วนราชการของกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

ก. ราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเลขานุการกรม
- 2) กองคลัง
- 3) กองการเจ้าหน้าที่
- 4) กองเกษตรสัมพันธ์
- 5) กองขยายพันธุ์พืช
- 6) กองป้องกันและกำจัดศัตรูพืช
- 7) กองแผนงาน
- 8) กองฝึกอบรม
- 9) กองพัฒนาการบริหารงานเกษตร
- 10) กองส่งเสริมธุรกิจเกษตร
- 11) กองส่งเสริมพืชไร่นา
- 12) กองส่งเสริมพืชสวน
- 13) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคกลาง
- 14) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันตก
- 15) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออก
- 16) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 17) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคใต้
- 18) สำนักงานส่งเสริมการเกษตรภาคเหนือ

ข. ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเกษตรจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ส่งเสริมการผลิตพืช ธุรกิจเกษตร และการดำเนินการของสถาบันเกษตรกร รวมทั้งประสานการพัฒนาการเกษตรในจังหวัด

- กำกับ ดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอ

● ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

ตามแผนอัตรากำลัง 3 ปี กรมส่งเสริมการเกษตร (พ.ศ. 2537 – 2539) ได้กำหนดโครงสร้างของสำนักงานเกษตรจังหวัด โดยแบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย คือ

1.1 ฝ่ายบริหาร มีหน้าที่รับผิดชอบงานสารบรรณ งานธุรการทั่วไป งานการเจ้าหน้าที่ งานการเงิน บัญชีและพัสดุ งานพัฒนาสถาบันเกษตรกร งานวิชาการ เกษกิจเกษตร และงานช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติในเขตจังหวัดที่รับผิดชอบ

1.2 ฝ่ายแผนงาน มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรและแผนงานประจำปีของสำนักงานเกษตรจังหวัด การปฏิบัติงานตามโครงการและกิจกรรมพิเศษ ประเมินผลการปฏิบัติงานตามแผนงานโครงการและระบบส่งเสริมการเกษตร เก็บรวบรวมสถิติข้อมูลด้านการเกษตร ดำเนินงานฝึกอบรม เจ้าหน้าที่และเกษตรกร ผลิตเอกสารคำแนะนำทางวิชาการ และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรของสำนักงานเกษตรจังหวัด

1.3 ฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาการผลิต มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานตามโครงการส่งเสริมและพัฒนาการผลิตพืชเศรษฐกิจต่างๆในจังหวัด โดยการใช้เทคโนโลยีและปัจจัยการผลิต เพื่อเพิ่มผลผลิต ปรับปรุงคุณภาพ และลดต้นทุนการผลิต การบริการให้คำปรึกษาแนะนำทางวิชาการในด้านการผลิตพืช และการดำเนินงานเกี่ยวกับธุรกิจเกษตร

1.4 ฝ่ายป้องกันและกำจัดศัตรูพืช มีหน้าที่รับผิดชอบในการให้บริการและปฏิบัติงานด้านป้องกันและกำจัดศัตรูพืช การสำรวจ ตรวจสอบและวางแผนการป้องกันกำจัดศัตรูพืช การพยากรณ์เตือนการระบาดของศัตรูพืช ให้คำปรึกษาแนะนำ ถ่ายทอดความรู้ด้านการป้องกันและกำจัดศัตรูพืชแก่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรและเกษตรกร

2) สำนักงานเกษตรอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรในเขตพื้นที่รับผิดชอบ
- ปฏิบัติหน้าที่และประสานงานในฐานะตัวแทนกระทรวงในระดับตำบล
- ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

โครงสร้างของสำนักงานเกษตรอำเภอ แบ่งออกเป็น 3 งาน คือ

2.1 งานธุรการ มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับงานสารบรรณ งานธุรการทั่วไป งานการเจ้าหน้าที่ งานงบประมาณ การเงิน และบัญชี และงานพิมพ์ตลอดจนการติดต่อประสานงานทั่วไปของสำนักงาน

2.2 งานพัฒนาสถาบันเกษตรกร มีหน้าที่รับผิดชอบงานส่งเสริมและพัฒนาสถาบันเกษตรกร ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร งานวิชาการเคหกิจเกษตร งานส่งเสริมธุรกิจเกษตร และการช่วยเหลือเกษตรกรผู้ประสบภัยธรรมชาติ

2.3 งานส่งเสริมการผลิต มีหน้าที่รับผิดชอบในการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการ ให้คำแนะนำส่งเสริมและเผยแพร่วิชาการ ตลอดจนเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการพัฒนาการผลิตของเกษตรกร แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกรในพื้นที่ที่รับผิดชอบ ร่วมมือและประสานกับหน่วยงานอื่นในพื้นที่ในการส่งเสริมด้านการประมง ปศุสัตว์ สหกรณ์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

ต่อมาในปี 2545 กรมส่งเสริมการเกษตร (2545) ได้ดำเนินการปรับปรุงบทบาทภารกิจโครงสร้างส่วนราชการและอัตรากำลังตามกฎหมายกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ พ.ศ.2545 ซึ่งได้กำหนดภารกิจของกรมส่งเสริมการเกษตรไว้ดังนี้ 1) ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร 2) ฝึกอบรมเกษตรกร และให้บริการทางการเกษตร 3) พัฒนาส่งเสริมและประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต และการจัดการผลผลิตพืช ประมง และปศุสัตว์แก่เกษตรกร 4) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกรมส่งเสริมการเกษตร หรือตามที่กระทรวง หรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย และได้แบ่งส่วนราชการของกรมส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

ก.ราชการบริหารส่วนกลาง ประกอบด้วย

- 1) สำนักงานเลขาธิการกรม
- 2) กองคลัง
- 3) กองแผนงาน
- 4) กองการเจ้าหน้าที่
- 5) กองพัฒนาการเกษตรพื้นที่เฉพาะ
- 6) กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร
- 7) ศูนย์สารสนเทศ
- 8) สำนักขยายเมล็ดพันธุ์พืช
- 9) สำนักพัฒนาเกษตรกร
- 10) สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี
- 11) สำนักส่งเสริมและจัดการสินค้าเกษตร
- 12) สำนักพัฒนาคุณภาพสินค้าเกษตร
- 13) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 1 จ.ชัยนาท
- 14) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 2 จ.ราชบุรี
- 15) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 3 จ.ระยอง

16) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 4 จ.ขอนแก่น

17) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 5 จ.สงขลา

18) สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6 จ.เชียงใหม่

ข. ราชการบริหารส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย

1) สำนักงานเกษตรจังหวัด มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกรและวิสาหกิจเกษตรของชุมชน

ส่งเสริมและประสานถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิตพืชประมง และปศุสัตว์

- กำกับ ดูแล และสนับสนุนการปฏิบัติงานของสำนักงานเกษตรอำเภอ

- ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือ

ที่ได้รับมอบหมาย

โดยแบ่งงานออกเป็น 1 ฝ่าย 2 กลุ่ม คือ

1.1 ฝ่ายบริหารทั่วไป มีหน้าที่รับผิดชอบการปฏิบัติงานบริหารทั่วไป ได้แก่ งานธุรการ งานสารบรรณ งานการเงินและบัญชี งานพัสดุและยานพาหนะ การจัดทำและบริหาร งบประมาณ งานพิมพ์และแจกจ่ายเอกสาร งานการเจ้าหน้าที่ งานประชุม และงานประสานราชการทั่วไปของสำนักงาน

1.2 กลุ่มส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร มีหน้าที่

- ศึกษา วิเคราะห์และวางแผนการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และเครือข่ายให้เข้มแข็ง

- ส่งเสริมและสนับสนุนการจัดทำแผนชุมชนและพัฒนาวิสาหกิจเกษตรของชุมชน

- ปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร รวมทั้งติดตามประเมินผลการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรของจังหวัด

- ส่งเสริมสนับสนุนและประสานการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

- ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ และให้บริการข้อมูลสารสนเทศการเกษตร

- ประสานและดำเนินงานโครงการพระราชดำริและพื้นที่เฉพาะ และช่วยเหลือเกษตรกร ผู้ประสบภัยธรรมชาติ

- ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

1.3 กลุ่มส่งเสริมการผลิตและจัดการผลผลิต มีหน้าที่

- ศึกษา วิเคราะห์ และวางแผนการผลิตและจัดการผลผลิตพืช ประมงน้ำจืด และปศุสัตว์ขึ้นพื้นฐาน

- ศึกษา พัฒนา และคัดเลือกรูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่น

- ดำเนินการส่งเสริม และประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิตและจัดการผลผลิต และการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานสินค้าเกษตร

- ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการส่งเสริมการผลิตและจัดการผลผลิตในพื้นที่

- ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย

2) สำนักงานเกษตรอำเภอ มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- วางแผนและส่งเสริมการวางแผนการผลิตการเกษตรในอำเภอ

- ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และวิสาหกิจเกษตรของชุมชน

- ส่งเสริมและประสานการถ่ายทอดความรู้ด้านการผลิต การจัดการผลผลิตพืช ประมงและปศุสัตว์

- ให้บริการและส่งเสริมอาชีพการเกษตรทุกสาขา

- ปฏิบัติงานร่วมกับหรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

2.4 ระบบส่งเสริมการเกษตร

2.4.1 ความหมาย

บุญธรรม จิตต์อนันต์ (2536) กล่าวว่าว่าการส่งเสริมการเกษตร เป็นการนำความรู้ วิธีการ และเทคนิคใหม่ๆ ทางเกษตรไปแนะนำเผยแพร่ให้แก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกร แล้วติดตามให้คำแนะนำช่วยเหลือจนบังเกิดผลสำเร็จ ขณะเดียวกันก็นำปัญหาทางเกษตรมาวิเคราะห์หาหนทางแก้ไข

สิน พันธุ์พินิจ (2544) กล่าวถึงระบบการส่งเสริมการเกษตรไว้ว่าเป็นระบบการจัดการบริการ เผยแพร่ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารหรือสารสนเทศ เทคโนโลยี และการให้การศึกษาอันกระบวนแก่เกษตรกร ตามที่เกษตรกรประสงค์จะยอมรับและเรียนรู้ด้วยความอิสระ โดยมีระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นเครื่องมือและกลไกสำคัญที่จะนำความรู้และเทคโนโลยีไปเผยแพร่แก่เกษตรกร

สรุปได้ว่าระบบส่งเสริมการเกษตร หมายถึง ระบบบริหารจัดการการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการนำความรู้และเทคโนโลยีไปสู่เกษตรกรเพื่อให้เกษตรกรสามารถนำไปปรับปรุงวิธีการผลิตตลอดจนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง

2.4.2 พัฒนาการระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย

เอกชัย โอเจริญ (2541) ได้กล่าวไว้ว่าระบบส่งเสริมการเกษตรเป็นระบบถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกร โดยมีวัตถุประสงค์ให้เกษตรกรสามารถนำไปปรับปรุงวิธีการผลิตตลอดจนสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเอง เพื่อให้งานส่งเสริมการเกษตรบรรลุจุดมุ่งหมายสำคัญตามหลักปรัชญาของงานส่งเสริมการเกษตร

คือ ให้เกษตรกรช่วยเหลือตนเองได้อย่างยั่งยืน กรมส่งเสริมการเกษตรจึงได้ดำเนินการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร ตั้งแต่ปี 2510 นับตั้งแต่จัดตั้งกรมส่งเสริมการเกษตรจนถึงปัจจุบันให้มีความเหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

ช่วงที่ 1 ปี 2510-2519 งานส่งเสริมการเกษตรในช่วงแรกเป็นการส่งเสริมที่เน้นการช่วยเหลือแก้ไขปัญหาแก่เกษตรกรเป็นส่วนใหญ่ การถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตรแผนใหม่มีข้อจำกัดมากในเรื่องอัตรากำลังที่ไม่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถใช้วิธีการส่งเสริมแบบรายบุคคลได้อย่างทั่วถึง จึงใช้วิธีการส่งเสริมการเกษตรผ่านกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มยุวเกษตรกร และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร ในช่วงปี พ.ศ. 2518 กรมส่งเสริมการเกษตรได้รับความช่วยเหลือจากธนาคารโลก และธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย ดำเนินการส่งเสริมการเกษตรแบบเน้นหนักเฉพาะจุดในเขตพื้นที่ได้รับน้ำชลประทาน ซึ่งประสบความสำเร็จอย่างมาก เพราะสามารถเผยแพร่วิชาการแผนใหม่ไปถึงเกษตรกรอย่างทั่วถึงและถูกต้อง

ช่วงที่ 2 ปี 2520-2526 จากผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน นำไปสู่การปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรในปี พ.ศ.2520 โดยการนำระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน (Training and visit system) มาใช้ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นระบบที่มุ่งให้เจ้าหน้าที่ได้ใกล้ชิดเกษตรกรโดยการเยี่ยม ให้คำแนะนำแก่เกษตรกรและนำปัญหามาแก้ไขอย่างเป็นระบบซึ่งมีหลักการสำคัญคือ

1. ใช้เทคนิคการให้คำแนะนำและสอนทักษะแก่กลุ่มผู้นำเกษตรกรตามตารางเวลาที่แน่นอน แล้วให้ผู้นำเกษตรกรเหล่านั้นนำความรู้และทักษะที่ได้รับไปเผยแพร่แก่เกษตรกรรายอื่น ๆ ในชุมชน
2. จัดให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมมีทักษะและความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตเพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. มีการปรับปรุงความสัมพันธ์ของงานวิจัยต่องานส่งเสริมการเกษตรโดยเฉพาะการนำปัญหาของงานเกษตรไปแก้ไข โดยนักวิชาการและถ่ายทอดเทคโนโลยีกลับไปสู่เกษตรกรอย่างมีประสิทธิภาพ
4. เป็นการปรับปรุงและพัฒนาสภาพของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร โดยสร้างความเข้าใจในบทบาทหน้าที่รับผิดชอบต่องานส่งเสริมการเกษตรต่อการพัฒนาชุมชนส่งผลให้ได้รับการยอมรับศรัทธาจากชุมชน ทำให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น
5. จัดให้มีระบบการเยี่ยมเยียนเกษตรกรอย่างสม่ำเสมอโดยมีการกำหนดวัน เวลาและสถานที่แน่นอน เพื่อให้คำแนะนำ ถ่ายทอดความรู้แก่เกษตรกรด้วยวิธีการปฏิบัติที่ทันสมัย จนสามารถนำไปใช้ประโยชน์ในไร่นาเกษตรกร

6. จัดให้มีการสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ ยานพาหนะ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และการสนับสนุนจากหน่วยเหนือด้านต่าง ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

ช่วงที่ 3 ปี 2527-2536 เมื่อสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 พบว่า มีปัญหาอุปสรรคบางประการเกี่ยวกับองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร

จึงมีการพัฒนาองค์ประกอบต่างๆ คือการจัดอัตราค่าจ้าง การฝึกอบรม การเยี่ยมเกษตรกร การคัดเลือก และใช้ประโยชน์จากเกษตรกรผู้นำ การจัดทำแปลงทดสอบพืชเศรษฐกิจ การจัดทำแปลงส่งเสริมการปลูกพืช การนิเทศงาน และการทำงานในรูปคณะกรรมการ ให้เกิดความสมบูรณ์ในระบบและสามารถใช้ปฏิบัติงานได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ได้ดำเนินการโครงการหมู่บ้านหลักส่งเสริมการเกษตรและศูนย์เกษตรประจำตำบล ซึ่งเป็นแนวทางการส่งเสริมการเกษตรสู่เกษตรกร โดยใช้กิจกรรมและการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำศูนย์

ระหว่างปี 2531-2536 กรมส่งเสริมการเกษตรได้ดำเนินการตามโครงการที่เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร 2 โครงการ คือ

1. โครงการปรับปรุงระบบแผนและพัฒนาเกษตรกร (คปพ.) ปี 2531-2534 มีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงการจัดทำแผนส่งเสริมการเกษตรให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของเกษตรกรในพื้นที่ รวมทั้งเพื่อพัฒนาเกษตรกรให้ดำเนินการผลิตทางการเกษตรและแก้ไขปัญหาการประกอบอาชีพในรูปกลุ่มกิจกรรมอื่นจะทำให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้

1.1 วิเคราะห์พื้นที่และชุมชน ด้านศักยภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม เพื่อรับทราบสถานการณ์ ปัญหา ความต้องการและศักยภาพการผลิตของพื้นที่และเกษตรกร

1.2 กระบวนการกลุ่ม กระตุ้นให้เกิดการสนับสนุนเพื่อพึ่งพาตนเองได้

1.3 การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ผ่านกลุ่มกิจกรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในการคิดและวางแผนด้วยตนเอง โดยเจ้าหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ

1.4 การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตามที่ได้วางแผนไว้ โดยทุกขั้นตอนการดำเนินงาน เกษตรกรต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

2. โครงการสนับสนุนแผนการผลิตของเกษตรกร (ผกก.) ปี 2535-2539 มีวัตถุประสงค์เพื่อสนับสนุนให้เกษตรกรวางแผนการผลิตตามความถนัด ตามความต้องการสอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่ทรัพยากร และตลาด รวมทั้งการพัฒนาขีดความสามารถของเกษตรกรในการวางแผนการผลิต โดยเจ้าหน้าที่สนับสนุนให้ข้อมูลการผลิต การตลาด เพื่อให้เกษตรกรตัดสินใจวางแผนด้วยตนเอง โดยมีแนวทางการดำเนินงาน ดังนี้

2.1 สนับสนุนข้อมูลทางเลือกทางการเกษตรแก่เกษตรกร และให้เกษตรกรตัดสินใจวางแผนปรับปรุง เปลี่ยนแปลงกิจกรรมการเกษตรของตนเอง

2.2 หน่วยงานของรัฐสนับสนุนเงินทุนและทรัพยากรต่างๆ

ช่วงที่ 4 ปี 2537-2539 ในช่วงนี้ได้มีการพัฒนาและปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตร เป็นการขยายผลต่อเนื่องจากโครงการต่าง ๆ ที่ได้เริ่มดำเนินการมาแล้วในเรื่องการเพิ่มรายได้และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร เจ้าหน้าที่ทุกระดับมีทิศทางและเป้าหมายเดียวกัน คือ ความสำเร็จของ

เกษตรกร เน้นการพัฒนาตัวเกษตรกร มุ่งให้ทุกระดับลงสู่พื้นที่ และสนับสนุนให้เกษตรกรพึ่งพาตนเอง โดยกระบวนการกลุ่ม โดยมีองค์ประกอบของระบบส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

1. ระบบการทำงานในพื้นที่ มีการจัดทำแนวทางพัฒนาการเกษตร ทางเลือกทางการเกษตร เป็นรายหมู่บ้าน ทะเบียนครัวเรือนเกษตรกร ช่วยเหลือสนับสนุนการจัดทำแผนการผลิตของเกษตรกร
2. ระบบสนับสนุนการปฏิบัติงานในพื้นที่ ได้แก่ ระบบฝึกอบรมและถ่ายทอดเทคโนโลยี ระบบสนับสนุนปัจจัยการผลิตและเงินทุน ระบบการติดตามและนิเทศงาน และระบบสนับสนุนที่เกี่ยวข้อง

ในปี 2537 ได้เริ่มดำเนินการตามโครงการปรับโครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร(คปร.) ให้สอดคล้องกับข้อจำกัดทางด้านทรัพยากรและการตลาด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับโครงสร้างการผลิตในพื้นที่ การปลูกพืชที่มีปัญหาด้านราคาไปสู่กิจกรรมการเกษตรอื่นๆ ที่ทำให้ได้ผลตอบแทนสูงกว่า และเหมาะสมกับศักยภาพพื้นที่

ช่วงที่ 5 ปี 2540-2544 การปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรในช่วงที่ผ่านมามีปัญหาในทางปฏิบัติหลายประการ จึงได้ปรับปรุงระบบส่งเสริมการเกษตรให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรบนรากฐานของระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน มีหลักการดังนี้ คือ ให้ความสำคัญในการพัฒนาเกษตรกร เน้นเรื่องการเพิ่มประสิทธิภาพและบุคลากร เน้นและสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ในการพัฒนาการเกษตร โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการมอบอำนาจและกระจายความรับผิดชอบในการบริหารงานส่งเสริมการเกษตรสู่ระดับภาคและระดับจังหวัด และเน้นให้มีการประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่าง ภาค รัฐ เอกชน รวมทั้งองค์กรในท้องถิ่น

มีองค์ประกอบ ดังนี้

1. การปฏิบัติงานในระดับอำเภอ

การมอบหมายงานให้เกษตรกรอำเภอทำหน้าที่บริหารจัดการ ทั้งด้านปริมาณงาน ลักษณะงานและการปฏิบัติงานในระดับตำบล จัดทำแผนส่งเสริมการเกษตรระดับอำเภอ (5 ปี) แผนปฏิบัติงานประจำปี/เดือนกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการปฏิบัติงาน แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ พื้นที่ส่งเสริมทั่วไปและพื้นที่ส่งเสริมที่ต้องการให้เกิดผลการส่งเสริมการเกษตรที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจนตามศักยภาพของพื้นที่และความพร้อมของเกษตรกร โดยคัดเลือกเกษตรกรหมู่บ้านเป็นแกนนำในการพัฒนาอาชีพการเกษตร

2. การสนับสนุนการปฏิบัติงาน

การถ่ายทอดเทคโนโลยี มีการถ่ายทอดที่เป็นระบบและต่อเนื่องตั้งแต่ระดับกรม ภาค จังหวัด จนถึงเกษตรกร มีการประชุมเพื่อการบริหารและประสานงาน มีการติดตามและนิเทศงานทุกระดับ คือ ส่วนกลาง ภาค จังหวัดและอำเภอ และมีการจัดการข้อมูลและเทคโนโลยีสารสนเทศที่ใช้ในการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร

ช่วงที่ 6 ปี 2545 – ปัจจุบัน เนื่องจากสถานการณ์ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545 – 2549) ให้ความสำคัญเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน การยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาแบบองค์รวมและการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง ประกอบกับรัฐบาลได้กำหนดนโยบายการปฏิรูประบบราชการ เพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพของหน่วยงานราชการ ดังนั้น ในส่วนกรมส่งเสริมการเกษตรได้ปรับบทบาทภารกิจ และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตรให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล โดยเน้นการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้พึ่งพาตนเอง โดยนำระบบใหม่นี้มาประกาศใช้ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2545 มีหลักการดังนี้ ให้เกษตรกรเป็นผู้กำหนดแนวทางพัฒนาตนเอง โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้สนับสนุนอำนวยความสะดวก และประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรต่าง ๆ ตลอดจนเข้าไปเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกร และใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกหลักในการปฏิบัติงานในพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบหลัก 2 องค์ประกอบ คือ

1. การทำงานในพื้นที่ หมายถึง วิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอ มีวิธีการ ดังนี้

1.1 กระบวนการทำงานกับชุมชน โดยจัดเวทีเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างจิตสำนึกร่วมให้ชุมชน โดยปรับวิถีคิด และวิธีการทำงานเพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน เรียนรู้พัฒนาการของชุมชน ประเมินศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และพัฒนาที่ต่อเนื่องภายใต้ศักยภาพที่มีอยู่ในท้องถิ่น ศึกษาฐานพื้นที่ต้นแบบและสังเคราะห์มาใช้ประโยชน์ในการวางแผนชุมชน กำหนดแผนชุมชนด้านการเกษตรระดับตำบล ดำเนินการตามแผนชุมชนที่ได้กำหนดไว้โดยส่งเสริมกระบวนการกลุ่มและสร้างเครือข่าย สนับสนุนและบริการด้านต่าง ๆ ตามความต้องการของชุมชน ติดตาม นิเทศ และประเมินผล โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชน เพื่อรับทราบความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค และปรับปรุงแก้ไขต่อไป

1.2 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลในปี 2542 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์โดยกรมส่งเสริมการเกษตร (2542) ดำเนินการจัดทำโครงการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลของชุมชนเพื่อให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาการเกษตรของตำบลสามารถบริการที่จุดเดียว (One Stop Service) และเพื่อสนับสนุนกระบวนการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรด้วยการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของส่วนราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในระดับท้องถิ่นให้มีลักษณะการทำงานแบบบูรณาการ ยึดปัญหาของชุมชนเกษตรเป็นหลัก ให้การสนับสนุนและพัฒนาความสามารถของเกษตรกรในชุมชนให้มีความพร้อมในด้านโครงสร้างพื้นฐาน ความรู้ในการพัฒนาอาชีพการเกษตร การบริการข้อมูลข่าวสาร การมีส่วนร่วมและตัดสินใจในการพัฒนา และทำแผนชุมชนตามศักยภาพของพื้นที่และชุมชน ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรมีการพัฒนาอาชีพของตนเอง มีรายได้เพิ่มขึ้น ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาการเกษตรที่ยั่งยืนในที่สุด ซึ่งมีองค์

ประกอบ 2 ส่วน คือ ส่วนสำนักงาน มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบตำบลเป็นผู้อำนวยความสะดวกบริการฯ และส่วนที่ 2 เป็นจุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิต การบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล โดยใช้คณะทำงานเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตรระดับตำบล รับผิดชอบ

การบริหารศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลมีองค์ประกอบดังนี้ เกษตรตำบลในพื้นที่ เป็นผู้อำนวยความสะดวกเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เกษตรอำเภอ เป็นประธานคณะทำงาน องค์การบริหารส่วนตำบล กรรมการหมู่บ้าน กรรมการกลุ่มเกษตรกร กรรมการสหกรณ์ แกนนำกลุ่มอาชีพ เป็นคณะทำงาน

ต่อมาในปี 2546 ได้มีการปรับบทบาทของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี (2546) ระบุว่าศูนย์บริการฯ มีบทบาทเป็นศูนย์ประสานการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร เป็นศูนย์ข้อมูลและบริการข่าวสารด้านการเกษตรแต่ละสาขาอาชีพ เป็น “เวทีชุมชน” ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรในตำบล เป็นเวทีในการพบปะและร่วมจัดทำกิจกรรมของทุกส่วนราชการ องค์กรต่าง ๆ และเกษตรกร รวมทั้งเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการเกษตร

ส่วนบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ มีดังนี้ การถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดทำข้อมูลพื้นฐานการเกษตร การพยากรณ์และเตือนภัย การประชาสัมพันธ์ กิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์บริการฯ ให้ประชาชนรับทราบ และเข้าร่วมกิจกรรม เช่น ทางหอกระจายข่าว นิทรรศการ หรือจัดกิจกรรม เป็นต้น

องค์ประกอบของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร (อภิชาติ อติเวทิน (2546) ได้กล่าวไว้ว่า ศูนย์บริการฯ ประกอบด้วย

1) ที่ทำการศูนย์บริการฯ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนเป็นที่รวบรวมนำเสนอและบริการข้อมูลและจัดอุปกรณ์การให้บริการด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับตำบล เช่น เครื่องมือการตรวจวิเคราะห์ดินอย่างง่าย ตลอดจนใช้เป็นที่พักประชุม จัดเวทีชาวบ้าน ฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ เป็นต้น

2) คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลมีจำนวนทั้งสิ้นไม่เกิน 15 คน ประกอบด้วย ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน ผู้แทนสถาบันเกษตรกรและหรือกลุ่มอาชีพทางเกษตรในตำบล ไม่เกิน 2 คน อาสาสมัครเกษตรกรในตำบล 1-4 คน ผู้แทนหมู่บ้านฯ ละ 1 คน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล เป็นกรรมการและเลขานุการโดยตำแหน่ง

3) แผนพัฒนาการเกษตรของตำบล เกิดจากชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาให้ครอบคลุมทั้งด้านกายภาพ ด้านการเกษตร เศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ทราบว่ากิจกรรมหลักของตำบลคืออะไร จะปรับปรุงในส่วนไหน จะถ่ายทอดความรู้เรื่องอะไร และจะลงทุนทางธุรกิจชุมชนอย่างไร

4) จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตการเกษตร ทั้งด้านพืช ประมง ปศุสัตว์ เกษตรผสมผสานและอื่น ๆ โดยพิจารณาคัดเลือกจากฟาร์มของเกษตรกรในตำบล โดยมีเจ้าของจุดสาธิตการเกษตรทำหน้าที่วิทยากรเกษตรกรในการถ่ายทอดความรู้

1.3 การทำงานในอำเภอ คือ การทำงานของเจ้าหน้าที่ในสำนักงานเกษตรอำเภอทำหน้าที่ส่งเสริมและบริการทางการเกษตรแก่เกษตรกร ดำเนินการสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลให้เป็นช่องทางในการให้บริการและความรู้แก่เกษตรกร จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับอำเภอ ส่งเสริมและพัฒนากลุ่ม/องค์กรเกษตรกรในการพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิต และส่งเสริมเครือข่ายของกลุ่ม / องค์กรเกษตรกร รวมถึงประสานและอำนวยความสะดวกในการบริการเกษตรกร

2. การสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

กรมส่งเสริมการเกษตร (2545) กล่าวว่า การสนับสนุนการทำงานในพื้นที่เป็นการสนับสนุนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในระดับอำเภอให้สามารถปฏิบัติงาน ในการส่งเสริมและบริการทางการเกษตรแก่เกษตรกรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.1 ข้อมูลสารสนเทศ เป็นการดำเนินงานด้านข้อมูลสารสนเทศโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร และผู้เกี่ยวข้องดำเนินการจัดเก็บข้อมูล การประมวลผล การจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศเพื่อใช้ประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรในทุกระดับ

2.2 การพัฒนาบุคลากร เพื่อพัฒนาในด้านความรู้ ทักษะ และทักษะขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงาน โดยจัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อการเชื่อมโยงและประสานงานวิจัยและงานส่งเสริมการเกษตร ระดับประเทศ/ระดับเขต/ระดับจังหวัด/ระดับอำเภอ และการพัฒนาบุคลากรในการบริหารให้มีการประชุมทุกระดับ สร้างความเข้าใจและแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 การสนับสนุนแผนของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนทางด้านความรู้วิชาการ ปัจจัยการผลิต และทุนในการดำเนินการต่างๆ จากแหล่งสนับสนุนของภาครัฐและ เอกชนที่สอดคล้องและตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเน้นให้หน่วยงานระดับจังหวัดเป็นหน่วยบูรณาการแผนงาน/โครงการ งบประมาณในการดำเนินการในพื้นที่

2.4 การนิเทศงาน เพื่อพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้มีความสามารถในการปฏิบัติงาน เสริมสร้างขวัญและกำลังใจ รวมทั้งการพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมให้ผู้รับการนิเทศ

ได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา กำหนดเป้าหมาย และร่วมตัดสินใจในการปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

2.5 การติดตามและประเมินผล เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าและปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานตามกระบวนการทำงานในพื้นที่ และการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ รวมทั้งการนำผลการติดตามและประเมินผลไปปรับปรุงการทำงานและการบริหารงาน

2.6 คลินิกเกษตรเคลื่อนที่ในพระราชานุเคราะห์ นอกจากระบบการสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ทั้ง 5 ที่กล่าวมาแล้ว กรมส่งเสริมการเกษตร(2546) ระบุไว้ว่าในปี 2545 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จัดตั้งคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ขึ้นเพื่อทำหน้าที่ให้บริการทางวิชาการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรหรือนวัตกรรมที่เหมาะสมสู่เกษตรกรโดยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างองค์วิจัยและพัฒนาภาคการเกษตรที่เป็นแหล่งบริการความรู้เฉพาะด้านกับเกษตรกรเป้าหมาย ซึ่งมุ่งเน้นการบริหารงานเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกร และช่วยแก้ไขปัญหาลุप्तรรคให้เกษตรกรได้อย่างรวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์ รวมทั้งการสร้างและพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานวิชาการ หน่วยงานส่งเสริม และศูนย์ฯ ในการรณรงค์ฟื้นฟู และแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยมีรูปแบบของกิจกรรม 2 กิจกรรม คือ

1) กิจกรรมด้านคลินิก ได้แก่ การให้คำปรึกษา ตรวจวิเคราะห์และวินิจฉัย และให้บริการโดยใช้อุปกรณ์และเครื่องมือทางห้องปฏิบัติการในการเกษตรทุกด้าน คือ พืช ดิน สัตว์และประมง

2) กิจกรรมเสริม ได้แก่ การเสริมสร้างความรู้ การฝึกอบรมและจัดนิทรรศการที่เป็นความต้องการของเกษตรกรหรือเป็นเทคโนโลยีที่เกษตรกรควรรู้ เช่น บัญชี ชลประทาน สหกรณ์และกฎหมายที่ดิน เป็นต้น

2.7 หน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ (Mobile Unit : MU) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2546) ระบุว่ากระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้จัดตั้งหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่เพื่อให้บริการแก่เกษตรกรในระดับอำเภอและท้องถิ่น โดยกำหนดให้หน่วยงานต่างๆ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์มีการทำงานร่วมกันในลักษณะการประสานงานแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ กรมวิชาการเกษตร กรมประมง กรมปศุสัตว์ กรมป่าไม้และกรมพัฒนาที่ดิน โดยเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน เพื่อแก้ไขปัญหาได้ตรงตามความต้องการของเกษตรกรและทันต่อสถานการณ์

หลักการและแนวคิดของหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ 1) ยึดเกษตรกรเป็นศูนย์กลางและเป็นหลักของการทำงาน 2) ทำงานแบบบูรณาการ โดยละลายความเป็นกรมออกจากหัวใจทุกคน และเน้นการให้บริการแก่เกษตรกรเป็นการกิจกระทรวง 3) ตัวชี้วัดความสำเร็จ คือความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและความมั่นคงของเกษตรกร 4) MU เป็นศูนย์กลางการบริหารงาน และบริการระหว่างกระทรวง

เกษตรและสหกรณ์ โดยให้บริการเคลื่อนที่ตามความต้องการของเกษตรกร และเป็นการตั้งอย่างถาวร ไม่ใช่ศูนย์เฉพาะกิจ

ความหมายระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

จากการตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ที่มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ระบบข้อมูลสารสนเทศ

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2543) กล่าวถึงความหมายข้อมูลสารสนเทศ และระบบข้อมูลสารสนเทศไว้ว่า สารสนเทศเป็นข้อมูลที่ผ่านการประมวลผลให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ตามต้องการ สารสนเทศที่ดีต้องมีลักษณะถูกต้อง เพราะจะมีผลกระทบต่อการตัดสินใจวางแผนการปฏิบัติงานให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ประหยัด เชื่อถือได้ ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ เข้าใจง่าย ทันต่อเหตุการณ์ และตรวจสอบความถูกต้องได้

ระบบข้อมูลสารสนเทศทางการเกษตร เป็นการรวบรวมข้อเท็จจริงทางการเกษตร อาจอยู่ในรูปตัวเลข ตัวอักษร ภาพหรือเสียง มาประมวลผลโดยการวิเคราะห์และจัดการเกี่ยวกับข้อมูลเป็นการเพิ่มคุณค่าให้กับข้อมูลเหล่านั้น เรียกว่าสารสนเทศทางการเกษตร ทั้งนี้ในการจัดการข้อมูลด้านการเกษตรเพื่อให้ได้เป็นสารสนเทศทางการเกษตรที่นำไปใช้ในด้านต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาการเกษตร มีการนำเทคโนโลยี เครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ เข้ามาช่วยในการจัดการเกี่ยวกับสารสนเทศ และหน่วยงานได้ตามต้องการ สะดวกรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นระบบข้อมูลสารสนเทศ เป็นข้อมูลที่ผ่านการประมวลผล วิเคราะห์ จัดการเกี่ยวกับข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงาน การเก็บข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้เป็นสิ่งจำเป็นต่อการนำไปใช้ในงานส่งเสริมการเกษตร ในการกำหนดนโยบาย วางแผนและดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรได้อย่างสะดวก รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ

ระบบพัฒนาบุคลากร

กรมส่งเสริมการเกษตร (2544) กล่าวว่าระบบพัฒนาบุคลากรเป็นการพัฒนาบุคลากรให้เป็นผู้มีทัศนคติที่ดีต่อเกษตรกร มีความรู้ และมีทักษะสามารถปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมาย และวัตถุประสงค์

ในหลักการและการปฏิบัติงานของจังหวัด จังหวัดทำหน้าที่พัฒนาบุคลากรในระดับอำเภอ ให้มีความรู้ ทักษะ จิตสำนึก และพร้อมที่จะปฏิบัติงานในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยสำรวจหาความต้องการ จัดทำแผนการพัฒนาบุคลากรและดำเนินการตามแผน คือ การสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัดปีละ 1 ครั้ง การสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับอำเภอ นอกจากนี้ยังมีการเสริมความรู้ในการประชุมประจำเดือน อย่างไรก็ตามในการพัฒนาบุคลากรนั้น จังหวัดใช้เกณฑ์การประเมินผลรายบุคคลหรือประเมินผลสัมฤทธิ์ของงานในรายบุคคลมาประกอบในการพัฒนาบุคลากร และมีการกระจายอำนาจให้อำเภออีกด้วย

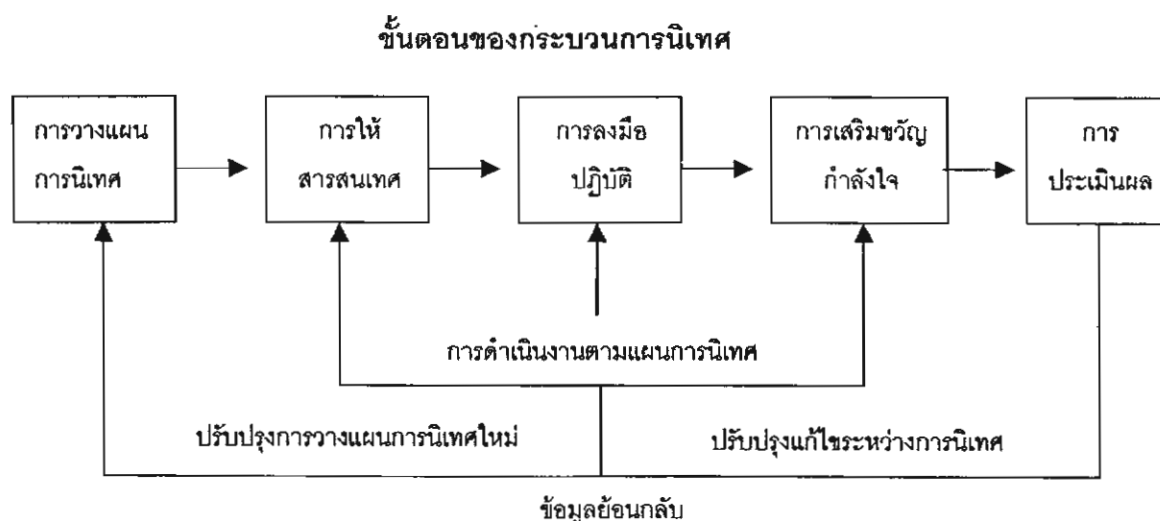
ระบบติดตามและนิเทศงาน

สมพร หาญพงศ์พันธุ์ (2543) ให้ความหมายของการติดตามไว้ว่า เป็นการติดตาม ทบทวน และเฝ้าดูความก้าวหน้าของการทำกิจกรรมในทุกขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง หรือในระยะเวลาที่กำหนด เพื่อให้การดำเนินงานทุกขั้นตอนเป็นไปตามแผนที่วางไว้ เพราะการติดตามความก้าวหน้าของงานหรือโครงการอย่างใกล้ชิดทำให้ทราบปัญหา และสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ทันที่ ส่งผลให้ งานหรือโครงการมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด ดังนั้นการติดตามผลเป็นขั้นตอนที่สำคัญที่จะช่วยให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์ที่แท้จริงได้

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2543) ได้สรุปความหมายของการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรไว้ดังนี้ เป็นกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง เป็นการติดตามให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ รวมทั้งช่วยประสานความร่วมมือและความสามัคคีให้เกิดขึ้นในทุกฝ่าย สร้างขวัญและแรงใจให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานสำเร็จตามวัตถุประสงค์ขององค์การ พัฒนาเจ้าหน้าที่ให้สามารถปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้นซึ่งเป็นการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และนโยบายขององค์การ

การนิเทศงานแบบเน้นการมีส่วนร่วม เป็นการนิเทศที่เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการปฏิบัติงานของหน่วยงาน กระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงานให้ข้อคิดเห็นในการตัดสินใจและกำหนดเป้าหมายขององค์การ โดยผู้ทำหน้าที่นิเทศงานต้องสร้างบรรยากาศให้ผู้ปฏิบัติงานทุกคนรู้สึกว่ามีความสำคัญและเป็นสมาชิกคนหนึ่งของทีมทำงาน มีความสัมพันธ์แบบเพื่อนร่วมงาน โดยผู้นิเทศงานจะให้ความสำคัญต่อแนวความคิดและความชำนาญของผู้ปฏิบัติงาน

สิน พันธุ์พินิจ (2544) ได้ให้ความหมายของการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า เป็นการให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ชี้แจง ให้คำปรึกษาและพัฒนาบุคลากรให้สามารถทำงานภายใต้สภาพการณ์เปลี่ยนแปลงในสังคมได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลภายใต้วัฒนธรรมขององค์กรนั้น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร โดยมีกระบวนการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตรให้กระชับ แต่สามารถใช้ประโยชน์ได้กว้างขวาง และครบวงจรในลักษณะจีวแต่แจ้ว ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ การวางแผนนิเทศ การให้สารสนเทศ การลงมือปฏิบัติ การเสริมขวัญและกำลังใจ และการประเมินผลตามแบบจำลองข้างล่างนี้

ที่มา : สีน พันธุ์พินิจ (2544)

แบบจำลองกระบวนการนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร

ดังนั้นการติดตามและนิเทศ จึงเป็นการที่ผู้ติดตามและนิเทศ ทำหน้าที่ประสานงาน อำนวยความสะดวก และให้คำแนะนำ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน เพื่อสนับสนุนให้ผู้ปฏิบัติงานทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้งานหรือโครงการสำเร็จลุล่วงไปได้ตรงตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

ระบบประเมินผลงาน

นันทา บุรณะธำม (2540) กล่าวว่า การประเมินผลเป็นกระบวนการเก็บรวบรวม ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผลของการนำไปปฏิบัติ เปรียบเทียบกับแผนที่ได้วางไว้ตามเกณฑ์หรือตัวชี้วัด ที่ได้กำหนดไว้แล้ว จากนั้นพิจารณาตัดสินใจ เพื่อให้ทราบว่าได้มีการทำอะไรสำเร็จไปบ้าง มีการเปลี่ยนแปลงอะไรที่เกิดจากการดำเนินงาน ผลการดำเนินงานนั้นดีหรือไม่อย่างไร และมีส่วนใดของโครงการที่ควรปรับปรุงแก้ไข

บุญธรรม จิตอนันต์ (2536) กล่าวว่า ในงานส่งเสริมการเกษตร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมมี งานด้านการวางแผน การดำเนินงานตามแผน และการประเมินผลเชื่อมโยงกันอยู่โดยตลอด เมื่อตอน วางแผนมีการสำรวจหรือประเมินสถานการณ์เพื่อเป็นพื้นฐานในการวางแผนหรือวางโครงการ เมื่อ ดำเนินการตามแผนต้องมีการติดตามประเมินผลความก้าวหน้าของงานหรือโครงการ และในตอนท้าย มีการประเมินผลความสำเร็จและตามด้วยการประเมินผลกระทบบนพื้นที่ หลังจากนั้นระยะหนึ่งอาจมี การประเมินผลเพื่อตรวจสอบว่าผลกระทบยังคงอยู่หรือไม่

วัลลภ พรหมทอง (2541) กล่าวว่า การประเมินผล หมายถึงกระบวนการพิจารณา และตรวจสอบว่าได้มีการทำอะไรสำเร็จไปบ้าง ผลที่ได้รับเป็นอย่างไร โดยเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์

และเป้าหมายที่ตั้งไว้รวมทั้งพิจารณาในเรื่องปัญหาอุปสรรค ตลอดจนทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมโครงการนั้น ๆ

ดังนั้นการประเมินผลเป็นขั้นตอนที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำขึ้นอย่างมีระบบและมีวัตถุประสงค์ เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าในระยะหลังจากที่ได้ดำเนินงานแล้ว งานได้ดำเนินต่อไปอย่างเหมาะสมหรือมีปัญหาอุปสรรคหรือไม่อย่างไร เพื่อจะได้มีการจัดการแก้ไขหรือปรับเปลี่ยนวิธีการให้เหมาะสมได้ทันการ รวมทั้งสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการวางแผนดำเนินงานโครงการอื่น ๆ

การประชาสัมพันธ์

สะอาต ดันคุมูล อ้างโดย รัมภา ไชยละสุนทร (2526) กล่าวว่าประชาสัมพันธ์ คือวิธีการของหน่วยงานซึ่งมีแผนการและกระทำต่อเนื่องกันไป เพื่อที่จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มเป้าหมาย และกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ความเข้าใจ และเกิดความร่วมมือซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะก่อให้เกิดประโยชน์กับกลุ่มเป้าหมายนั้นๆ ให้สามารถดำเนินงานไปได้ผลดีสมความมุ่งหมาย โดยคำนึงถึงประชาคมติของกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องเป็นแนวบรรทัดฐานอันสำคัญด้วย

พรทิพย์ อุดมสิน และปรัชญา อยู่ประเสริฐ (2543) กล่าวถึงความจำเป็น บทบาทและประโยชน์ของการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า การประชาสัมพันธ์เป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีระหว่างองค์กรกับกลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อหวังผลในด้านความร่วมมือและสนับสนุนจากประชาชน ทำให้การดำเนินงานประสบความสำเร็จ การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นกลวิธีสำคัญในการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร เพราะการประชาสัมพันธ์เป็นเสมือนทัพน้าของการส่งเสริมการเกษตรที่จะเข้าไปกระตุ้นให้เกษตรกรเกิดความสนใจใคร่รู้ และต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

บทบาทของการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร

1. การเผยแพร่ข่าวสารและความรู้ เป็นการกระจายข่าวสารต่าง ๆ หรือเรื่องราวอย่างใดอย่างหนึ่งขององค์กรไปสู่กลุ่มเกษตรกร เพื่อได้รับทราบและเกิดความรู้ความเข้าใจตามวัตถุประสงค์ของผู้เผยแพร่

2. การจูงใจ เป็นการให้ความรู้และการทำความเข้าใจ โน้มน้าวจิตใจผู้ถูกจูงใจให้คล้อยตามเปลี่ยนเจตคติและตัดสินใจปฏิบัติตามด้วยตัวของเขาเอง เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจทั้งสองฝ่ายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการทำงาน

3. การกระตุ้นเตือน เป็นการเตือนให้กลุ่มประชาชนเป้าหมายของการประชาสัมพันธ์ประพฤติปฏิบัติตามสิ่งต่าง ๆ ที่เขาต้องหรือควรปฏิบัติตามสิ่งต่าง ๆ ที่เขาต้องหรือควรปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของตนเองและส่วนรวม เช่น การไปเยี่ยมเยียน การสอบถามถึงการดำเนินงาน การจัดนิทรรศการ เป็นต้น

4. การป้องกันแก้ไขความเข้าใจผิด หมายถึงการเข้าใจผิดในด้านวิชาการหรือข้อเท็จจริง ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายในด้านเกิดความไม่เชื่อถือ ไม่ไว้วางใจ หรือไม่ให้การสนับสนุนร่วมมือด้วยประการใดก็ตาม ดังนั้นการป้องกันความเข้าใจผิดต้องทำก่อนที่จะมีความเข้าใจผิด และถ้าเกิดขึ้นแล้วก็ต้องดำเนินการแก้ไขให้เป็นความเข้าใจที่ถูกต้องโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเร็วได้

5. การเสนอข่าวด่วน เมื่อมีเหตุการณ์เร่งด่วน เช่น เกิดโรคติดต่อหรือโรคระบาดที่ร้ายแรง รัฐจำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์โดยรีบด่วน เพื่อให้เกษตรกรทราบ รวมทั้งจะได้ป้องกันและควบคุมการแพร่กระจายของโรคได้อย่างทันเหตุการณ์

6. การเตรียมเกษตรกรก่อนรับการส่งเสริมและเป็นตัวเร่งให้รับการส่งเสริม บทบาทของการประชาสัมพันธ์ในกระบวนการยอมรับ เริ่มต้นจากการเผยแพร่ข่าวสารและความรู้ เพื่อให้เกษตรกรรับทราบและเห็นความสำคัญของข่าวสารและความรู้ที่ประชาสัมพันธ์ เมื่อเกษตรกรเห็นคุณค่า จะเกิดความสนใจซึ่งเป็นการเร่งเร้าให้เกษตรกรต้องการรายละเอียดเพิ่มเติม จากนั้นเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่จะออกไปส่งเสริมเยี่ยมเยียน ให้คำแนะนำเป็นรายบุคคลหรือกลุ่ม จนเกษตรกรยอมรับความรู้นั้น

ดังนั้นการประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตรเป็นกระบวนการที่มีความจำเป็นในการเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างหน่วยงานและกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจทั้งสองฝ่าย เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการทำงาน และเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม

2.4.3 สถานการณ์และปัญหาการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรที่ผ่านมา
กรมส่งเสริมการเกษตร (2544) ได้สรุปสถานการณ์และปัญหาในแต่ละระบบไว้ ดังนี้

ระบบการทำงานในพื้นที่เกี่ยวกับกระบวนการทำงานกับชุมชน

กระบวนการทำงานยังขาดการวางแผนแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนรวมถึงการเปิดโอกาสหรือจัดเวทีชาวบ้านให้กับกลุ่มต่าง ๆ ยังน้อยมาก กระบวนการทำงานในพื้นที่ยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เช่น การจัดทำจุดสาธิต จุดถ่ายทอดที่ดำเนินการในบางพื้นที่ไม่ได้เป็นไปตามความต้องการของเกษตรกร รวมทั้งกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมยังดำเนินการค่อนข้างน้อย ขาดการวิเคราะห์และเสนอแนะด้านผลตอบแทน (ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ)

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นศูนย์กลางระหว่างความร่วมมือภาครัฐและชุมชน ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามนโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในการปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานของเจ้าหน้าที่กับชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพของชุมชนในการพัฒนางานด้านการเกษตร อย่างไรก็ตามการดำเนินงานในช่วงที่ผ่านมา มีนโยบายเร่งรัดให้จัดตั้งศูนย์บริการ ฯ แต่ไม่มีความต่อเนื่องและปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานตลอดเวลา ทำให้เจ้าหน้าที่ขาดความมั่นใจในการดำเนินงาน บางพื้นที่เจ้าหน้าที่ไม่สามารถชี้แจงให้องค์กรในท้องถิ่นและชุมชนเข้าใจได้ สำหรับโครงสร้างของคณะ

ทำงานศูนย์บริการ ฯ ยังไม่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน ไม่มีเครือข่าย ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง และไม่มีการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม การจัดเก็บข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ไม่ครอบคลุมทุกกิจกรรม และทุกพื้นที่ การประชุมนัดหมายไม่พร้อมเพรียง เนื่องจากเกษตรกรมีการกิจในไร่นา ขณะที่เจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ มีงานราชการประเภทเร่งด่วนเข้ามาแทรกงานประจำอยู่ตลอดเวลา ทำให้ทำงานไม่ได้ตามแผนที่วางไว้ การใช้บริการจากศูนย์บริการฯ ของคนในชุมชนมีน้อย ขาดการประสานงาน และบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ตลอดจนขาดงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน สำหรับการบริหารจัดการมีคณะกรรมการทุกระดับ มีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการฯ แต่ให้บริการค่อนข้างน้อย เพราะเกษตรกรมาใช้บริการน้อย โดยมีปัญหาเกี่ยวกับศูนย์บริการฯ ได้แก่

- สถานที่ตั้งสำนักงานในบางพื้นที่มีปัญหาเกี่ยวกับ อบต. เนื่องจากมิได้ประสานงานและทำความเข้าใจกับ อบต. ก่อน บางพื้นที่ไม่เหมาะสม เช่น คับแคบ ห่างไกลจากชุมชน เป็นต้น

- ขาดงบประมาณสนับสนุนอย่างต่อเนื่องทั้งกิจกรรมภายในสำนักงาน(วัสดุอุปกรณ์) กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมการเรียนรู้ และงบประมาณลำช้า เนื่องจากความไม่ชัดเจนในการบริหารงาน

การทำงานในระดับอำเภอ

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล ทำงานโดยใช้ศูนย์บริการฯ เป็นกลไกในการทำงาน โดยมีปัญหาบางประการได้แก่

- เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ แนวคิด และวิธีการทำงานของศูนย์บริการฯ อย่างแท้จริง จึงไม่มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมตามบทบาทใหม่ในการพัฒนา ได้แก่ คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา การให้โอกาสชุมชนในการคิด ตัดสินใจ การจัดกระบวนการเรียนรู้ การทำงานส่งเสริมแบบมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายระหว่างองค์กร การบริหารจัดการโดยองค์กรประชาชน

- ไม่มีการสร้างทีมงาน มีเจ้าหน้าที่เพียงคนเดียว จึงไม่สามารถตอบสนองภารกิจที่กำหนดไว้ได้เท่าที่ควร

- การบริหารงานที่ไม่ใช้ระบบคุณธรรม ทำให้เจ้าหน้าที่ขาดขวัญกำลังใจในการทุ่มเททำงานเพื่อเกษตรกร

- ไม่มีการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ส่วนมากมุ่งเน้นผลงานของหน่วยงานตนเอง (ต้นสังกัด)

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่เป็นระบบงานที่ระดับจังหวัดและอำเภอสนับสนุนการปฏิบัติงานและเอื้ออำนวยในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่หรือสนับสนุนระบบการทำงานในพื้นที่ ซึ่งได้แก่ ระบบข้อมูลสารสนเทศ ระบบพัฒนาบุคลากร ระบบการติดตามผลและนิเทศงาน ระบบประเมินผลงาน

ระบบประชาสัมพันธ์ และระบบสนับสนุนแผนชุมชน มีสถานการณ์และปัญหาในการปฏิบัติงานตามระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ในระบบ สรุปได้ดังนี้

ระบบข้อมูลสารสนเทศ

ในปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศ เข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานของทั้งภาครัฐและเอกชน ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายผลักดันให้ภาครัฐมีการบูรณาการงานด้านข้อมูลสารสนเทศ เพื่อลดความซ้ำซ้อนและมีประสิทธิภาพมากขึ้น และที่สำคัญ คือ ต้องเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารสารสนเทศที่ทำให้ผู้ให้บริการสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลาและเป็นฐานข้อมูลชุดเดียวกัน ดังนั้นกรมส่งเสริมการเกษตรมีความจำเป็นที่จะต้องรวบรวมและพัฒนาสารสนเทศให้อยู่ในรูปแบบสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สำหรับนักวิชาการส่งเสริมการเกษตรในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับตำบล อำเภอ ใช้เป็นองค์ความรู้เพื่อให้บริการแบบเบ็ดเสร็จและรวดเร็วตามความต้องการของเกษตรกรและชุมชน

กรมส่งเสริมการเกษตรมีข้อมูลสารสนเทศเพื่อชุมชนซึ่งเป็นฐานข้อมูลที่มีการจัดเก็บข้อมูลจากเกษตรกร โดยเจ้าหน้าที่จากสำนักงานเกษตรอำเภอและสำนักงานเกษตรจังหวัดและได้เผยแพร่ผ่านระบบเครือข่ายส่งเสริมเน็ต เช่น เครือข่ายธุรกิจเกษตร ห้องสมุดความรู้เกษตร คลินิกพืช ทำเนียบจุดถ่ายทอดและวิทยากรเกษตรกร ถามตอบปัญหาการเกษตร และศูนย์บริการฯ เป็นต้น โดยมีปัญหาบางประการ ได้แก่

- ข้อมูลบางส่วนยังขาดความน่าเชื่อถือ เพราะมีการดำเนินการจัดเก็บข้อมูลจากหลายหน่วยงาน ทำให้ข้อมูลที่ได้ไม่ตรงกัน
- การนำข้อมูลมาใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคยังไม่มากเท่าที่ควร
- ข้อมูลที่จัดเก็บยังไม่มีการนำไปเชื่อมโยงกับหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ระบบพัฒนาบุคลากร

ในช่วง 3-5 ปี ที่ผ่านมา บุคลากรแต่ละสายงานไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นระบบและต่อเนื่อง เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์บางเรื่องที่อำเภอต้องให้ปฏิบัติงานในปัจจุบัน เช่น วิทยากรกระบวนการ การจัดทำแผนชุมชน และการสร้างเครือข่าย เป็นต้น ทำให้เกิดปัญหาบางประการ ได้แก่

- เจ้าหน้าที่บางส่วนยังไม่เข้าใจในเรื่องต่อไปนี้เป็นกระบวนการเรียนรู้ของเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ การมีส่วนร่วม เครือข่าย และการจัดเวที
- แผนพัฒนาบุคลากรยังไม่สามารถดำเนินการได้ทั้งหมด เนื่องจากไม่มีงบประมาณ และมีภารกิจมาก
- การพัฒนาบุคลากร โดยการศึกษา ดูงานดำเนินการค่อนข้างน้อย
- การพัฒนาบุคลากรไม่ครอบคลุมทุกสายงาน และไม่ชัดเจน

- การบริหารบุคลากรในเชิงสร้างสรรค์สนับสนุนตำแหน่งให้สูงขึ้นยังไม่มี
ความเป็นธรรมเท่าที่ควร

ระบบติดตามและนิเทศงาน

ในการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่จะดำเนินการเป็นกระบวนการเดียวกันหรือทำ
พร้อมกัน โดยการติดตามและให้คำแนะนำ (นิเทศงาน) ซึ่งดำเนินการในหลายลักษณะ เช่น ใช้ทีมผู้
บริหารระดับจังหวัด หรือระดับอำเภอ ติดตามและนิเทศงานภาพรวม บางครั้งดำเนินการเฉพาะกิจเป็น
รายโครงการ โดยผู้รับผิดชอบโครงการจะติดตามและนิเทศงานเอง ในระยะเวลา 2 เดือนให้ครบทุก
อำเภอ ส่วนในระดับพื้นที่ 1 เดือนต่อครั้ง มีการสรุปและรายงานให้ทราบในการประชุมเกษตรอำเภอ
ประจำเดือนเพื่อรับทราบผลการติดตามและนิเทศให้นำไปปรับปรุงแก้ไขต่อไป สามารถสรุปปัญหา
เกี่ยวกับระบบติดตามและนิเทศงาน ได้ดังนี้

- เป็นระบบการติดตามและนิเทศที่ผู้รับการนิเทศมีส่วนร่วมค่อนข้างน้อย
- บางประเด็นในการติดตามและนิเทศยังไม่ชัดเจน
- ขาดการบูรณาการในการติดตามและนิเทศระหว่างหน่วยงาน รวมทั้งใช้ผล
จากการนิเทศงานไม่เต็มที่

ระบบประเมินผลงาน

ระบบประเมินผลงานมีทั้งการประเมินผลงาน และการประเมินผลตัวเจ้าหน้าที่
ผู้ปฏิบัติงาน สำหรับการประเมินผลงาน ผู้รับผิดชอบระดับพื้นที่จะเป็นผู้ประเมินแล้วรายงานให้ระดับ
อำเภอและจังหวัดทราบ บางครั้งเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดและอำเภอผู้รับผิดชอบเป็นผู้ประเมินผลงานเอง
อย่างไรก็ตามการประเมินผลดังกล่าวไม่ใช่การประเมินผลแบบมีส่วนร่วม และเจ้าหน้าที่ยังไม่เข้าใจการ
ประเมินผลแบบมีส่วนร่วม ส่วนการประเมินผลบุคลากร จังหวัดได้มีการกำหนดประเด็นร่วมกัน เช่น งาน
ในพื้นที่ งานพิเศษ งานคุณลักษณะในการปฏิบัติงาน เป็นต้น และแจ้งผลการประเมินให้รับทราบทุก
คน ทุกระดับ แต่การประเมินผลดังกล่าวสามารถดำเนินการได้บางพื้นที่เท่านั้น สำหรับปัญหาเกี่ยวกับ
ระบบประเมินผลงาน สรุปได้ดังนี้

- การแจ้งผลจากการประเมินค่อนข้างล่าช้าไม่ทันต่อเหตุการณ์ และไม่สามารถ
นำมาปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานได้
- การประเมินผลยังไม่ครอบคลุมภารกิจพื้นที่ และผู้รับบริการส่วนใหญ่ จึงเกิด
ความไม่เข้าใจกิจกรรม โครงการ และตัวเจ้าหน้าที่
- การประเมินผลดำเนินการอย่างไม่ต่อเนื่อง

ระบบการประชาสัมพันธ์

เจ้าหน้าที่ระดับอำเภอดำเนินการในการประชาสัมพันธ์โดยตรง เช่น การประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าวในชุมชน การบอกผ่านผู้นำชุมชน หรือการประชาสัมพันธ์งานบุญหมู่บ้าน เป็นต้น สำหรับปัญหาเกี่ยวกับระบบการประชาสัมพันธ์

- เจ้าหน้าที่บางส่วนยังขาดความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนมีน้อย

- การประชาสัมพันธ์ยังไม่ต่อเนื่อง
- ขาดเครื่องมือช่วยสนับสนุนการปฏิบัติงาน เช่น กล้องถ่ายรูป เป็นต้น

ระบบสนับสนุนแผนชุมชน

เป็นการดำเนินการเพื่อให้ชุมชนได้รับการสนับสนุนทางด้านความรู้วิชาการ ปัจจัยการผลิต และทุนในการดำเนินการต่าง ๆ จากแหล่งสนับสนุนของภาครัฐและเอกชนที่สอดคล้องและตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง โดยเน้นให้หน่วยงานระดับจังหวัดเป็นหน่วยบูรณาการแผนงาน/โครงการ งบประมาณในการดำเนินการในพื้นที่ หน่วยงานในระดับตำบล โดยศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ดำเนินการจัดทำแผนชุมชนด้านการเกษตรในระดับตำบล โดยใช้กระบวนการทำงานกับชุมชนเป็นแนวทางการดำเนินงาน เมื่อได้แผนชุมชนแล้วต้องจำแนกแผนชุมชนออกเป็นแผนที่ชุมชนดำเนินการเอง และแผนที่ต้องการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เพื่อประสานงานในการขอการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

หน่วยงานจากภายนอกมีการสนับสนุนแผนชุมชนในระดับปานกลาง เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล กองทุนหมู่บ้าน และงบประมาณกระตุ้นเศรษฐกิจ เป็นต้น นอกจากนี้องค์กรท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังไม่เห็นความสำคัญของแผนพัฒนาด้านการเกษตร และยังไม่มียุทธศาสตร์รองรับแผนชุมชนที่ชัดเจน สำหรับปัญหาของระบบสนับสนุนแผนชุมชน สรุปได้ดังนี้

- การสนับสนุนแบบ Top down ไม่ตรงตามแผน
- ขาดผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนทำให้การผลักดันนโยบายไปสู่การปฏิบัติมีค่อนข้างน้อย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า งานส่งเสริมการเกษตรได้มีการพัฒนาเรื่อยมาตามยุคสมัย หรือสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการกำหนดลักษณะการส่งเสริมคำนึงถึงนโยบายการพัฒนาประเทศ และเป้าหมายการพัฒนาชนบทของรัฐบาล และระบบส่งเสริมการเกษตรต้องสอดคล้องกับองค์ประกอบพื้นฐานของการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ต้องเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อให้การส่งเสริมบรรลุวัตถุประสงค์ คือ ให้เกษตรกรมีความอยู่ดีกินดี พึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

2.5 การส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน

โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2543) ได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี 2542 ภายใต้แผนจัดความยากจน เป็นความร่วมมือระหว่าง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กรมวิเทศสหการ และโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) โดยใน ส่วนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มอบหมายให้กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นหน่วยงานหลักในการ ปฏิบัติงานตามโครงการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรเกษตรกรให้สามารถ วางแผนและดำเนินกิจกรรมการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน และเพิ่มขีดความสามารถให้แก่เจ้าหน้าที่ที่ เกี่ยวข้องในด้านความรู้ และทักษะในการทำงานร่วมกับชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพตรงกับ ความต้องการของเกษตรกรและเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมเพื่อระดมทรัพยากรที่มีอยู่มาใช้อย่างคุ้มค่า โดยการจัดเวทีเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การสืบค้นและประเมินคุณภาพขององค์กรชุมชน ผู้นำและ ผู้รู้ในท้องถิ่นสร้างโอกาสให้ชุมชนร่วมคิดร่วมทำ เพื่อแสวงหาแนวทางพัฒนาและวางแผนชุมชนด้วย ตนเอง ซึ่งจะเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการมากกว่าการให้ทุนเพื่อจัดทำโครงการ และในระยะยาวจะ ทำให้ชุมชนสามารถระดมทุนและทรัพยากรในท้องถิ่นได้ และส่งผลให้การสนับสนุนจากหน่วยงาน ราชการต่าง ๆ มีประสิทธิภาพมากขึ้น

แนวคิด/ปรัชญา

ชุมชนที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาตนเองได้ โดยอาศัยการรวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปรูปแบบเรียนและจิตสำนึกเพื่อสังคมร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งต้อง อาศัยความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วนในลักษณะภาคีพัฒนาระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ เกษตรกร องค์กรพัฒนาเอกชน สถาบัน การศึกษาท้องถิ่น องค์กรท้องถิ่น และองค์กรชุมชนต่าง ๆ โดยให้ความสำคัญ เรื่องการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ในการพัฒนา เน้นเกษตรกรเป็นศูนย์กลาง การพัฒนาองค์รวมใน รูปแบบบูรณาการ และการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการจัดเวทีเรียนรู้ เพื่อจัดทำแผนชุมชนระดับตำบล

กระบวนการจัดทำแผนชุมชน

กองวิจัยและพัฒนาส่งเสริมการเกษตร(2546) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดทำแผนชุมชนซึ่ง สันเคราะห์องค์ความรู้จากการดำเนินงานโครงการข้างต้นประกอบด้วย

1. ค้นหาผู้นำอาสาสมัคร โดยชุมชนเป็นผู้คัดเลือกกันเอง เพื่อเป็นแกนนำในการดำเนินงานต่าง ๆ ตามกระบวนการ
2. การเตรียมความพร้อมของชุมชน เป็นการสร้างจิตสำนึกร่วมให้ชุมชน ปรับวิธีคิด และวิถีการทำงานเพื่อนำไปสู่การพัฒนาตนเองที่ยั่งยืน เป็นเวทีให้เรียนรู้ถึงประสบการณ์การพัฒนาที่ผ่านมา ทั้งข้อดีข้อด้อย

3. เรียนรู้พัฒนาการของชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เรียนรู้การพัฒนาชุมชนของตนเองที่ผ่านมาได้เรียนรู้ถึงแนวคิด วิธีการ ข้อดี ข้อด้อย ผลที่เกิดกับชุมชน

4. ประเมินศักยภาพของชุมชน เรียนรู้และค้นหาข้อมูลศักยภาพของชุมชน เพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของดีที่มีอยู่ เกิดความภาคภูมิใจ รักและหวงแหน พร้อมทั้งจะพัฒนาจากพื้นฐานที่มีอยู่ให้เกิดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

5. การศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบเกี่ยวกับกระบวนการคิด การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม และการจัดสรรผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกและชุมชน เพื่อนำมาสังเคราะห์ใช้ประโยชน์ในการวางแผนชุมชน

6. การกำหนดแผนชุมชนระดับตำบล เป็นแผนที่เกิดจากความคิดของคนในชุมชนที่ร่วมกันคิดแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้ชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์และความต้องการของชุมชน

7. ประชาพิจารณ์แผนชุมชน เป็นการเสนอโครงการให้เกษตรกรทั้งตำบล และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ซักถาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้และปรับปรุงรายละเอียดโครงการ จัดลำดับความสำคัญ และเป็นการหาแนวร่วมในการพัฒนาชุมชน

หลังจากได้แผนของชุมชนแล้ว ชุมชนสามารถนำไปสู่การปฏิบัติด้วยตนเอง โดยเริ่มจากกิจกรรมที่ชุมชนสามารถเริ่มได้ด้วยตนเองก่อน ส่วนกิจกรรมที่ต้องการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆ ผู้นำชุมชนจะทำหน้าที่ในการประสานงานเพื่อขอรับการสนับสนุนต่อไป

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากโครงการวิจัยที่กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ทำการศึกษากการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเองในพื้นที่ต่างๆ เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง และการศึกษาขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนในการพึ่งพาตนเอง โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในพื้นที่ดังกล่าวถึง 4 จังหวัดที่เข้าร่วมโครงการวิจัยต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

ธวัชชัย พานิชโยทัย และคณะ (2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.หินลาด อ.วัดโบสถ์ จ.พิษณุโลก พบว่า ในการจัดเวทีสามารถใช้เป็นกลไกการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของแต่ละเวทีที่ชัดเจนและมอบภารกิจแก่ชุมชนไปดำเนินการต่อทุกครั้ง มีการเตรียมการก่อนเริ่มเวที และมีการสรุปบทเรียนทุกครั้ง จากการจัดเวทีทำให้ชุมชนรู้ว่าควรจะไปพัฒนาไปในทิศทางใด สามารถคิด วิเคราะห์ในการทำแผนชุมชน มีการบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนงานในตำบล รวมทั้งประสานงานกับหน่วยงานภายนอกก่อให้เกิดกิจกรรมใหม่ด้านสังคม เศรษฐกิจ มีแนวโน้มเกิดความต่อเนื่องของกิจกรรมสำหรับเพิ่มขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่พบว่าเจ้าหน้าที่มีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ และมีบทบาทชัดเจนขึ้นในการเป็นที่ปรึกษา แนะนำ ส่งเสริม ประสานงานและอำนวยความสะดวก

วิทยา อธิปอนันต์ และคณะ(2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.ท่าแค อ.เมือง จ.พัทลุง พบว่าในการจัดเวทีเรียนรู้ ทำให้ชุมชนรู้ศักยภาพ ชัดจำกัด ตลอดจนปัญหาของตน รู้จักตนเองมากขึ้น สามารถกำหนดวิถีชีวิตของคนในชุมชนว่าควรดำเนินทิศทางใด นอกจากนี้มีการจัดเวทีเครือข่าย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างเครือข่ายนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ผู้นำชุมชนมีขีดความสามารถในการบริหารจัดการ ประสานงาน และทำงานเป็นทีมได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น สำหรับเจ้าหน้าที่พบว่ามีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการและปรับบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก เป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำและประสานงาน เกิดแนวความคิดการพัฒนาโดยยึดชุมชนเป็นหลัก

จำลอง พุ่มซ้อน และกังสดาล สวัสดิ์ชัย (2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.บ้านยาง อ.พุทไธสง จ.บุรีรัมย์ พบว่า จากการจัดกระบวนการเรียนรู้ทำให้ผู้นำชุมชนและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองมากขึ้น ชุมชนมีความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเอง เกิดการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน ประสานงานกับองค์กรต่างๆ เพื่อการพัฒนาชุมชนในทิศทางที่ตนเองกำหนดและสามารถบริหารจัดการภายในชุมชนได้เอง สำหรับเจ้าหน้าที่ พบว่าสามารถเรียนรู้ในการปรับบทบาทตัวเองจากการเป็นผู้ชี้แนะมาเป็นผู้สนับสนุน ผู้ประสานงานและเป็นที่ปรึกษา กระตุ้นให้เกิดความเคลื่อนไหวในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

สนั่น สุขพอดิ (2545) ศึกษาในพื้นที่ ต.ห้วยไผ่ อ.เมือง จ.ราชบุรี พบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมสรุปบทเรียน ตลอดจนทบทวนอดีตเพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชน สำหรับเจ้าหน้าที่พบว่ามีทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ พัฒนาการกระบวนการคิดการทำงานในรูปแบบใหม่ๆ

สรุปได้ว่าการส่งเสริมการเกษตรภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเองในพื้นที่ 4 จังหวัด คือ พิษณุโลก บุรีรัมย์ และราชบุรี พบว่า การจัดกระบวนการเรียนรู้ทำให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการเพื่อขับเคลื่อนงานในตำบลและประสานงานกับหน่วยงานภายนอกเพื่อขับเคลื่อนกิจกรรมในตำบล จากการดำเนินการผู้นำชุมชนที่สามารถดำเนินกระบวนการนี้ได้ดี และมีความต่อเนื่องต้องเป็นผู้ที่เข้าใจกระบวนการอย่างถ่องแท้ ทุ่มเท เสียสละและมีทัศนคติที่ดีและเน้นการทำงานเป็นทีม สำหรับเจ้าหน้าที่ปรับบทบาทจากการเป็นผู้ชี้แนะไปเป็นที่ปรึกษา แนะนำ ส่งเสริม ประสานงานและอำนวยความสะดวก รวมทั้งทำหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการต้องมีความรู้ ความสามารถในการทำงานกับชุมชน มีทักษะ ประสบการณ์ และสามารถสร้างสำนึกร่วมให้ชุมชนได้จึงประสบความสำเร็จ

2.6 การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR)

ความหมายและแนวคิด

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (2543) ได้สรุปความหมายของงานวิจัยท้องถิ่นที่ใช้วิธีการเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการที่คนในชุมชนได้มาร่วมคิดตั้ง

คำถามทบทวนสภาพที่เป็นอยู่ วางแผน หาข้อมูล ทดลองทำ สรุปคำตอบ และตอบทเรียนเพื่อปรับปรุงงานต่อไป ทั้งนี้ ต้องมีการบันทึกและวิเคราะห์เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการทำงาน

บำเพ็ญ เขียวหวาน (2544) ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าเป็น การผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ การปฏิบัติการและการแสวงหาความรู้ร่วมกันในระหว่างหมู่คณะ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล และร่วมกันรับผลที่เกิดจากการดำเนินงานและสรุปทเรียน เพื่อหาทางพัฒนา ซึ่งมีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้ คือเป็นกระบวนการทางสังคมที่จะนำไปสู่การพัฒนาปัจเจกชน เน้นการมีส่วนร่วมของทุกคนในกลุ่มที่เป็นเจ้าของงานวิจัย ร่วมกันวิจัยเรื่องของตนเองทุกขั้นตอน เน้นการปฏิบัติที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ของคนในสังคม องค์กร ศึกษาวิธีปฏิบัติให้ดีขึ้น รวมทั้งเป็นกระบวนการสร้างอิสรภาพ ปลุกจิตสำนึกให้คนคลี่คลายเอาชนะ ปัญหา เน้นการวิพากษ์สะท้อนตนเอง เป็นวงจรการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ไม่มีกรอบเจาะจงเรื่อง วิธีการ ใช้แนวทางผสมผสาน เน้นเทคนิคการเก็บและวิเคราะห์ข้อมูลที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และปฏิบัติ ร่วมกัน ประเมินความสัมพันธ์ระหว่างทีมวิจัยตลอดเวลา และทบทวนวัตถุประสงค์ในทีมวิจัยเป็นระยะ เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาการเปลี่ยนแปลงและนำไปสู่การมีส่วนร่วมตรงกับความต้องการของทุกฝ่าย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีปรัชญาเพื่อมุ่งช่วยเหลือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม เชื่อในความสามารถของมนุษย์ที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่สามารถเป็นประโยชน์สูงสุด หาวิธีแก้ปัญหาของตนเอง เมื่อถึงคราวที่ตนจะต้องตัดสินใจว่าจะทำอย่างไร เป้าหมายสูงสุดของ PAR คือ การช่วยให้ประชาชนได้เรียนรู้และมีเป้าหมาย รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการของตนเอง (พนัส พฤกษ์สุนันท์ และคณะ, 2545)

พนัส พฤกษ์สุนันท์ อุบล จันทรพิเพชร และจินตนา ชุณหะมุขดา (2545) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการวิจัยเพื่อการพัฒนาที่มุ่งเน้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การพัฒนา องค์กร หน่วยงาน และชุมชน มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนและบุคคล รวมทั้งส่งเสริมให้บุคคลมีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุงองค์กร หน่วยงานและชุมชนที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่

กมล สดประเสริฐ (ม.ป.ป.) ให้แนวคิดว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ การวิจัย ค้นคว้าแสวงหาความรู้ตามหลักการของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์แบบเดิม ต่างกันแต่เพียงว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาในการพัฒนา เป็นการวิจัยที่ดำเนินไปด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งในกระบวนการวิจัยและในการใช้ประโยชน์จากการวิจัย

ชนิษฐา กาญจนรังสี (2544) อ้างโดย ประจักษ์ เข็มมุกต์ และคณะ (2546) เสนอแนวคิดพื้นฐานในการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ เป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ เป็นการวิจัยที่เริ่มต้นจากสถานการณ์ที่เป็นจริงในขณะหนึ่ง เคลื่อนที่ไปยังสถานการณ์ที่ควรจะเป็นในอนาคตซึ่งไม่อาจทำนายได้ โดยการเคลื่อนที่ดังกล่าวอาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์นั้นถูกกระทบจากเหตุการณ์แวดล้อมนอกกระบวนการวิจัย และเกิดจากกระบวนการวิจัย รวมทั้ง

ผู้ร่วมในการวิจัยเอง การเกิดขึ้นของการเปลี่ยนแปลงต้องเก็บมาเป็นส่วนหนึ่งของการวิเคราะห์และตัดสินใจในการเคลื่อนไหวของกิจกรรมต่อ ๆ มาในกระบวนการวิจัยเสมอ กระบวนการวิจัยจึงต้องมีลักษณะยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนได้ เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและไม่สิ้นสุดในวงจร แต่เป็นการเริ่มเพื่อนำไปสู่วงจรใหม่ซึ่งเป็นวงจรของการแสวงหาความรู้และการกระทำ โดยวงจรนี้จะดำรงอยู่และดำเนินการต่อไปได้ตราบเท่าที่คนในชุมชนยังสามารถมีส่วนร่วมกันวิจัย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะประสบความสำเร็จได้ เมื่อนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีความเชื่อว่า คนทุกคนมีศักยภาพ มีความสามารถในการคิดและการทำงานร่วมกันเพื่อชุมชนที่ดีขึ้น และจะต้องเริ่มจากความรูสึกของคนที่มีปัญหา หรือความต้องการของชุมชน แล้วเคลื่อนสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจ และการกระทำที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตนเองและชุมชน ทั้งในมิติของปัญญา จิตใจและกายภาพ

บาเพญู เขียวหวาน (ม.ป.ป.) กล่าวถึง งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม(PAR)ไว้ว่างาน PAR ต้องรับใช้คนที่เกี่ยวข้องทุกกลุ่ม ไม่ใช่คนใดคนหนึ่ง โดยเริ่มจากการพูดคุยถึงสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ศักยภาพ ปัญหา แล้ววิเคราะห์ร่วมกัน ซึ่งเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย จึงจำเป็นต้องประสานความเข้าใจกัน ผู้ร่วมวิจัยต้องยอมรับข้อจำกัดและจุดเด่นของกันและกัน ไม่ยึดติดกรอบคิดเดิม ทฤษฎีเดิม ข้อสรุปเดิม ต้องมีการเสริมหนุนด้านต่างๆ หรือทรัพยากร เวลาและอื่นๆ ที่เหมาะสม รวมทั้งการจัดเวทีพบปะ เป้าหมายไม่ใช่การได้ผลงานมาตีพิมพ์ แต่อยู่ที่เกิดการพัฒนา และการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา PAR จะมีประสิทธิภาพเพียงใดขึ้นกับเจตนารมณ์ที่จะทำประโยชน์ต่อกลุ่ม องค์กร ชุมชน ด้วยความรัก ศรัทธา เชื่อมมั่นในทีมทุกคน

สุริยา จีรวงศ์ (ม.ป.ป.) ได้เสนอว่า การทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในกระบวนการทำงานวิจัยและพัฒนาร่วมกับชาวบ้าน โดยเฉพาะในรูปแบบที่เป็นการสร้างเสริมและสนับสนุนประชาชนและหรือองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็งนั้น ไม่สามารถทำให้สำเร็จเป็นขั้นเป็นตอนภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว เนื่องจากมีเงื่อนไขหลายประการ โดยเฉพาะในด้านความพร้อม ความเข้าใจปัญหาพื้นฐานของชุมชนและปัญหาสภาพพื้นที่ของแต่ละท้องถิ่น ดังนั้น กระบวนการทำงานวิจัยและพัฒนาโดยเน้นหลักการพัฒนาโดยประชาชนมีส่วนร่วม ก็คือ กระบวนการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กัน ระหว่างนักวิชาการ นักวิจัย เจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและประชาชน ในการที่จะร่วมมือและประสานการทำงานพัฒนาไปด้วยกัน การวิจัย PAR เป็นการช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ปัญหา แนวทางแก้ปัญหาการพัฒนาตนเองและความต้องการของคน โดยมีนักวิจัย นักพัฒนา หรือผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ร่วมกันศึกษาและกำหนดปัญหา เพื่อตัดสินใจและหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน ทำให้เกิดกิจกรรมชุมชนที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ไม่ชะงักงัน ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน และเกิดการนำทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติร่วมกันระหว่างนักวิชาการและคนในชุมชนอย่างแท้จริง

ทั้งนี้ประจักษ์ เข็มมุกต์ และคณะ (2546) กล่าวว่า เป้าหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมุ่งเน้นการส่งเสริมให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ ได้พัฒนาตนเองในการนำไปสู่การพัฒนา

ชุมชนและสังคมทุกด้านเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น วัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อปลูกจิตสำนึกให้ผู้ด้อยโอกาสและสมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาของชุมชน และเกิดความตระหนักในบทบาทความรับผิดชอบของตนเอง ร่วมแก้ไขปัญหของตนเองและชุมชน นอกจากนี้การดำเนินการวิจัยยังเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ เพื่อช่วยในการตัดสินใจ กำหนดปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญห รวมทั้งดำเนินการแก้ไขปัญหด้วยตนเอง โดยร่วมมือกับองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องนั้น นอกจากนี้เพื่อร่วมกับชุมชนในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และเพื่อส่งเสริมการรวมกลุ่มและการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหและพัฒนาชุมชนอีกทั้งผลักดันให้กิจกรรมทั้งหมดดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง

สรุปได้ว่าการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการวิจัยเพื่อการแสวงหาความรู้และแก้ปัญหาร่วมกัน มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มาร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผล โดยทบทวนสถานการณ์ที่เป็นอยู่ แนวทางแก้ไขปัญห ทดลองทำ เพื่อพัฒนาศักยภาพทั้งในกระบวนการวิจัย และการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อพัฒนาองค์กรและชุมชนของตนเอง ทั้งนี้ต้องมีการบันทึกและวิเคราะห์แต่ละประเด็น เพื่อสรุปคำตอบและถอดบทเรียน เพื่อปรับปรุงและพัฒนาต่อไป

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มาริสสา โกเศยะโยธิน (2543) ทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิถีเกษตรธรรมชาติ และการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านทับทิมสยาม 02 ต.คลองไผ่เถื่อน อ.คลองหาด จ.สระแก้ว โดยมีเจ้าหน้าที่หน่วยราชการ ผู้นำชุมชน และเกษตรกรเข้าร่วมโครงการ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่าทุกฝ่ายที่ร่วมในโครงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาอาชีพด้วยวิถีเกษตรธรรมชาติตามบทบาทหน้าที่ เกษตรกรมีการเรียนรู้และช่วยเหลือกันในการพัฒนาอาชีพ และมีทักษะในการปฏิบัติด้านเกษตรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น คือ การลดการใช้สารเคมี โดยนำสมุนไพรมาใช้ในการกำจัดศัตรูพืช และมีการใช้ปุ๋ยหมักทดแทนปุ๋ยเคมี เกษตรกรที่ร่วมโครงการมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยการปลูกผักด้วยวิถีเกษตรธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง มีการขยายพื้นที่การปลูกผัก เกษตรธรรมชาติและเพิ่มชนิดผักที่ปลูก และมีการวางแผนในการจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองอย่างเป็นรูปธรรม มีการรวมกลุ่มเพื่อทำปุ๋ยหมักใช้และจำหน่าย จากการวิจัยพบว่ากระบวนการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีความเหมาะสมที่จะใช้ในการพัฒนาอาชีพด้านเกษตรธรรมชาติซึ่งเป็นแนวทางเกษตรกรรมแบบยั่งยืน จากข้อค้นพบดังกล่าวจึงเสนอแนะว่า ควรนำการวิจัยแบบนี้ไปใช้ในกระบวนการพัฒนาชนบทและพัฒนาสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆ ที่มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และควรคำนึงถึงความสามารถพึ่งตนเองได้ในลักษณะเศรษฐกิจพอเพียง

พนัส พุทธิสุนันท์ และคณะ(2545) ศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการตามแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนนออยู่ : กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการจัดประชุมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทชุมชนนออยู่และพึ่งตนเอง พบว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมมีผลให้เกิดการเสริมสร้างพลังชุมชนเป็นอย่างดีจนก่อเกิดแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจึงเป็นกุญแจสำคัญที่สามารถนำศักยภาพของสมาชิกชุมชนให้แสดงออกอย่างเหมาะสม และนำไปสู่การพัฒนาโครงการและกิจกรรมเพื่อการพึ่งพาตนเอง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

ปัญญา ปุริเวคินทร์ (2543) รายงานถึงประสบการณ์การถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ในการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการเกษตรแบบผสมผสานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ซึ่งเน้นการสนับสนุนทั้งด้านเงินทุนและด้านวิชาการ โดยระดับความร่วมมือจากหน่วยงานวิชาการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยฝึกอบรมเกษตรกรให้รู้จักว่า “เกษตรผสมผสาน” คืออะไร มีรูปแบบอย่างไร และการฝึกอบรมเทคนิควิธีการปฏิบัติในด้านการเลี้ยงปลา เลี้ยงสัตว์ และการปลูกพืชในระบบเกษตรผสมผสาน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ ใช้กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนเกษตรกรและการสร้างเครือข่ายร่วมกับการถ่ายทอดเทคโนโลยีที่มีการปรับเปลี่ยนเทคนิคการถ่ายทอดอยู่ตลอดเวลา ส่งผลให้เกษตรกรสามารถคิดเองและขยายผลต่อยอดกิจกรรมต่างๆ ของตนเองได้ และขยายวงไปฟื้นฟูเกษตรกรรายอื่นๆ ได้ด้วย

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2544) กล่าวถึงความสำคัญของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมต่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตรไว้ว่า ถ้ามีการจัดการที่เหมาะสม มีการประชุมระดมสมองกัน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ดียิ่งขึ้น เร็วขึ้น พลังกลุ่มที่ถูกสร้างขึ้นจะนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อเกษตรกรเป็นสำคัญ ผลด้านอื่น เช่น ผลงานของนักส่งเสริมและหน่วยงาน เป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น การทำงานกับกลุ่มจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน เคารพความคิดเห็น และบทบาทหน้าที่ของกันและกัน ระหว่างนักส่งเสริมกับกลุ่มชาวบ้าน ดังนั้นการทำงานส่งเสริมการเกษตรให้บรรลุเป้าหมาย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในงานส่งเสริมการเกษตร โดยใช้งานวิจัยเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ผลจากการวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร คือ ได้คำตอบของปัญหาที่ต้องการทราบเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในงานส่งเสริมการเกษตร และสามารถนำไปปรับปรุงกระบวนการทำงานในการส่งเสริมการเกษตร และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมสามารถประยุกต์ผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งช่วยให้บุคคลเป้าหมายในงานส่งเสริมการเกษตรได้รับการพัฒนาที่ถูกต้องทางและสอดคล้องกับสภาพการณ์ของบุคคลเป้าหมายและผู้บริหารได้ทราบข้อเท็จจริง รวมทั้งข้อมูลที่เป็นพื้นฐานสำคัญจากการวิจัยทำให้ช่วยเสริมสร้างสมรรถนะของนักบริหารในการวินิจฉัยสั่งการ หรือตัดสินใจปัญหาได้ดีและมีประสิทธิภาพ

จากการตรวจเอกสารสรุปได้ว่า สถานการณ์ปัจจุบันที่เน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการพัฒนา และจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกรมส่งเสริมการเกษตร ทำให้บทบาทการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้นเพื่อให้การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป กรมส่งเสริมการเกษตร โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จึงเห็นสมควรดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ทุกตำบล เป็นกลไกในการทำงาน โดยทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง คือเจ้าหน้าที่ในระดับอำเภอ ระดับจังหวัด ระดับเขต ส่วนกลาง และเกษตรกรในหมู่บ้านเป้าหมาย เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยตั้งแต่ต้น ตั้งแต่การวิเคราะห์สถานการณ์และปัญหา การพัฒนาโจทย์วิจัย การวางแผน และการดำเนินงาน รวมทั้งการจดบันทึก การร่วมวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลการวิจัย เพื่อเพิ่มเติมในรายละเอียดในทางปฏิบัติของระบบส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบัน ซึ่งพัฒนามาจากระบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน ประกอบด้วยระบบการทำงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ให้มีประสิทธิภาพ และให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน รวมทั้งเป็นไปตามความต้องการของเกษตรกรอย่างแท้จริง โดยมีเป้าประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและชุมชนพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายสามารถเรียนรู้การทำวิจัยควบคู่กับการปฏิบัติงาน และประยุกต์ แนวคิด วิธีการดำเนินงาน ผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากแนวคิดดังกล่าว และจากการพัฒนาโจทย์โครงการวิจัย จึงได้กำหนดขอบเขตและแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ระบบการทำงานในพื้นที่ (โดยใช้ศูนย์บริการฯ เป็นกลไกที่มีประสิทธิภาพ)

กระบวนการดำเนินงานของ
ศูนย์บริการฯ แบบมีส่วนร่วม

- ③ เป็นศูนย์บริการที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชน
- ③ เป็นศูนย์กลางบูรณาการระหว่างหน่วยงานและชุมชน
- ③ เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานด้านการเกษตรในพื้นที่แบบเบ็ดเสร็จ
- ③ เป็นศูนย์บริการฯ ที่มีเครือข่ายการบริการและถ่ายทอดความรู้
- ③ เป็นศูนย์บริการฯ ที่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของกรรมการศูนย์บริการฯ อย่างชัดเจน

การให้บริการของศูนย์บริการฯ
แก่ชุมชนที่เหมาะสม

- ③ เป็นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมโดยชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา
- ③ มีจุดสถานีที่เหมาะสมตามศักยภาพพื้นที่และมีเครือข่าย หรือมีวิทยากรที่เหมาะสม
- ③ มีข้อมูล ข่าวสาร อุปกรณ์ เครื่องมือที่ทันสมัยเพื่อบริการเกษตรกร
- ③ เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ด้านการเกษตร

กระบวนการได้มาของแผนชุมชน

- ③ เป็นกระบวนการจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งตรงตามความต้องการของชุมชนและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติ

เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมที่มี
ประสิทธิภาพ

- ③ มีเครือข่ายระดับตำบล เพื่อการเรียนรู้และร่วมดำเนินกิจกรรมด้วยกัน
- ③ เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเครือข่ายร่วมกันอย่างต่อเนื่อง
- ③ มีการเชื่อมโยงกิจกรรม แลกเปลี่ยนผลผลิต ปัจจัยการผลิต ที่พาและเชื้ออาหารกัน
- ③ มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อประโยชน์แก่เครือข่ายและชุมชน

บทบาทและกระบวนการทำงานของ
เจ้าหน้าที่

- ③ บทบาทที่เหมาะสมของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร คือ เป็นวิทยากรกระบวนการ เป็นผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นผู้ประสานงาน และเป็นผู้สนับสนุนและบริการ
- ③ กระบวนการทำงานที่เหมาะสมและชัดเจน คือ แผนปฏิบัติงานที่เหมาะสมและวิธีการ

ระบบส่งเสริม
การเกษตร
(กระบวนการ
ส่งเสริมการ
เกษตร
ที่มี
ศูนย์บริการฯ
เป็นกลไก)
ที่มี
ประสิทธิภาพ

ชุมชน
พึ่งตนเองได้

ระบบข้อมูลสารสนเทศ

- ③ เป็นข้อมูลถูกต้อง ทันสมัยในการพัฒนาชุมชน
- ③ มีข้อมูลการเกษตรด้านกายภาพ/ชีวภาพ/เศรษฐกิจ / สังคม
- ③ บุคลากรมีความรู้ในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล

ระบบพัฒนาบุคลากร

- ③ บุคลากรทุกระดับได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
- ③ บุคลากรจิตสำนึก ตั้งใจ ใฝ่รู้
- ③ เป็นนักส่งเสริมอาชีพ เช่น เป็นวิทยากรกระบวนการ

ระบบการประชาสัมพันธ์

- ③ พัฒนาโดยใช้สื่อพื้นบ้านเป็นหลัก
- ③ วางแผนประชาสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วม
- ③ ประชาสัมพันธ์หลายช่องทาง ต่อเนื่อง
- ③ ประชาสัมพันธ์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวความคิดในการพัฒนาการเกษตร

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

ระบบสนับสนุนแผนชุมชน

- ③ เป็นระบบที่สามารถสนับสนุนแผน
- ③ มีการบริหารจัดการโดยชุมชน
- ③ การบริหารจัดการโดยชุมชนแบบมีกองทุนหมุนเวียน

ระบบประเมินผลงาน

- ③ เป็นการประเมินผลเพื่อพัฒนาการทำงาน
- ③ เป็นระบบที่ผู้รับบริการประเมินมีส่วนร่วมในการประเมิน

ระบบติดตามและนิเทศงาน

- ③ เป็นระบบนิเทศงานแบบมีส่วนร่วม
- ③ เป็นระบบที่ให้การชี้แนะ/แนะนำ
- ③ เป็นระบบที่ทำงานจริงจังต่อเนื่อง

บทที่ 3

วิธีการวิจัย

จากที่ได้มีการพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรมาเป็นลำดับ เพื่อให้ทำหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร จึงได้ดำเนินการพัฒนาโครงการวิจัย โดยกลุ่มวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร กองแผนงาน (ในขณะเริ่มโครงการฯ) ร่วมกับทีมงานสำนักงานเกษตรจังหวัดพิษณุโลก บุรีรัมย์ พัทลุง และราชบุรี โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์ในการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนภายใต้โครงการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน เพื่อนำมาใช้ในการวิจัยและพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตรควบคู่ไปกับการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรของแต่ละจังหวัด

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR)

การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสังเกตการณ์ จากการสรุปทบทวน ระหว่างผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย และการสัมภาษณ์ ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง โดยคณะวิจัยเป็นผู้จัดบันทึกข้อมูล

ขั้นตอนดำเนินการ

1. การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตร

โดยการรวบรวมแนวคิด แนวทาง และนโยบายในการพัฒนาการเกษตรของประเทศ รวมทั้งการดำเนินงานของโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน โครงการเพิ่มศักยภาพการผลิตชุมชน การประเมินและติดตามผลการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ กำหนดโจทย์การวิจัย และกิจกรรมการวิจัย

2. จัดทำ Concept paper เสนอสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ก่อนจัดทำ concept paper ทีมวิจัยส่วนกลางได้ไปศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร แนวคิดในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แนวคิดและผลงานที่ได้จากการดำเนินงานวิจัยในโครงการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน และได้แลกเปลี่ยนแนวคิดกับทีมงานจังหวัดเกี่ยวกับการทำงานวิจัยควบคู่กับการปฏิบัติงานที่รับผิดชอบ เพื่อนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยมาใช้ในการพัฒนางานที่รับผิดชอบ และเป็น การเพิ่มศักยภาพของเจ้าหน้าที่ในการทำงานส่งเสริมการเกษตร เป็นการเสริมสร้างการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ ชุมชน และผู้เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลดังกล่าวข้างต้นมาจัดทำ concept paper เสนอต่อ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เมื่อได้รับความเห็นชอบแล้ว สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยจึงได้สนับสนุนงบประมาณดำเนินการพัฒนาโครงการวิจัย

3. คัดเลือกพื้นที่วิจัย

ให้ดำเนินการคัดเลือกจังหวัดที่เคยดำเนินงานโครงการเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตร ปี 2542 – 2544 ดังนี้

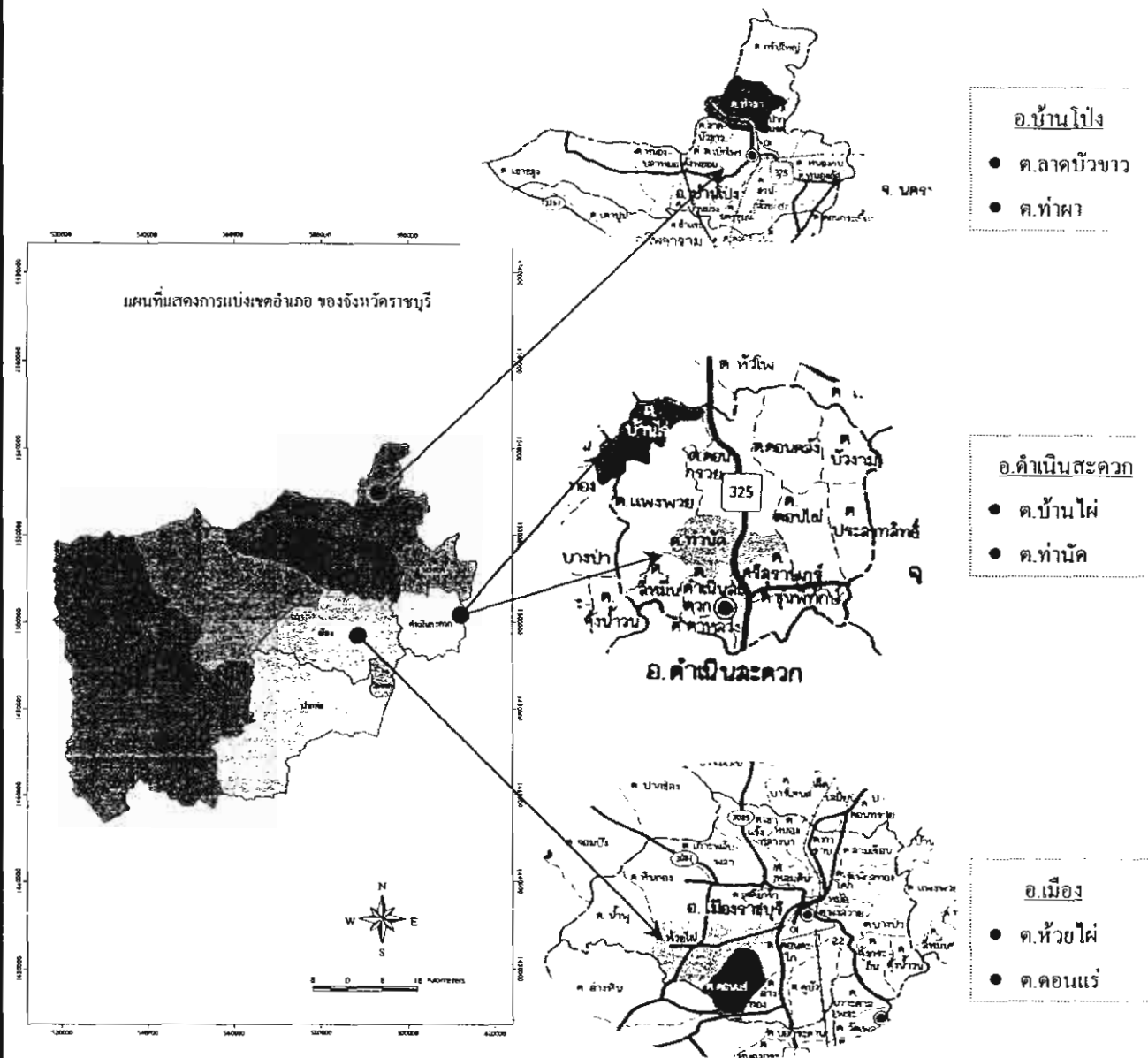
3.1 คัดเลือกจังหวัดจาก 4 ภาค ได้แก่ ภาคตะวันตก ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ โดยสอบถามความพร้อมของเจ้าหน้าที่ในทุกระดับของจังหวัด และความมั่นใจที่จะพัฒนาการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร โดยการทำกรวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และคัดเลือกพื้นที่วิจัยได้ 4 จังหวัด ได้แก่ พัทลุง ราชบุรี บุรีรัมย์และพิษณุโลก

3.2 ให้แต่ละจังหวัดและอำเภอร่วมพิจารณาอำเภอที่จะร่วมวิจัยเพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร โดยให้อำเภอแสดงความประสงค์ที่จะเข้าร่วมการวิจัย

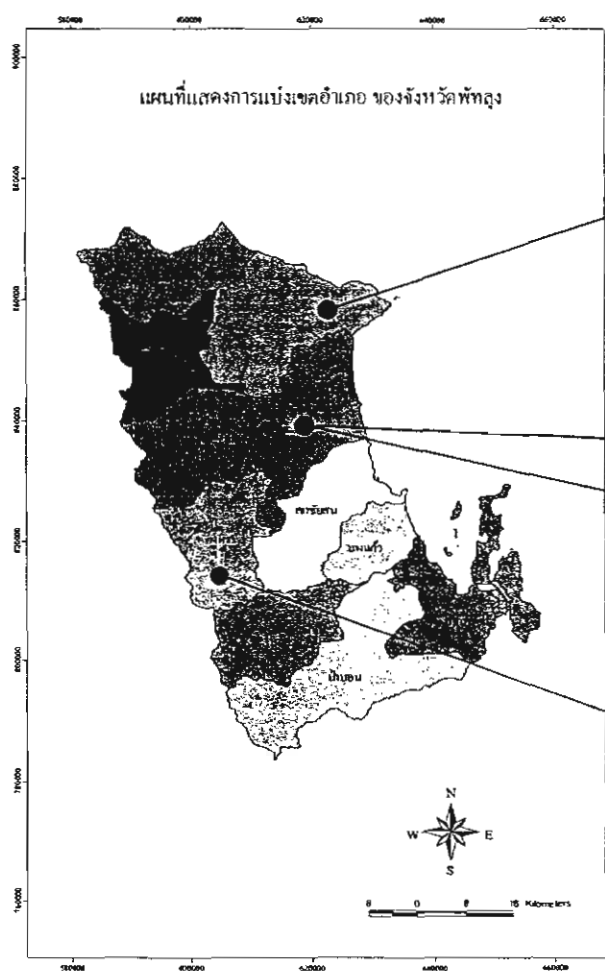
3.3 คัดเลือกตำบลที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยให้ตำบลแสดงความประสงค์ในการเข้าร่วมดำเนินการวิจัยด้วยความสมัครใจ เป็นจำนวน 31 ตำบล 10 อำเภอ จากทั้งหมด 4 จังหวัด ดังแสดงตามตารางต่อไปนี้

จังหวัดราชบุรี		จังหวัดพัทลุง		จังหวัดบุรีรัมย์		จังหวัดพิษณุโลก	
อำเภอ	ตำบล	อำเภอ	ตำบล	อำเภอ	ตำบล	อำเภอ	ตำบล
1. เมือง	1. ห้วยไม้	1.เมือง	1.พญาขัน	1. พุทไธสง	1.พุทไธสง	1. เมือง	1. ปากโทก
	2. ดอนแร่		2.ดำนาน		2. บ้านแขวง		2. วัดพริก
2. บ้านโป่ง	3. ลาดบัวขาว		3.ท่าแค		3. มะเพื่อง		3. ท่าทอง
	4. ท่าเสา	2.ควนขนุน	4.พนาสูง		4. หายโคก	2. บางระกำ	4. นนงกุลลา
3. ดำเนินสะดวก	5. ท้านัด		5.ทะเลน้อย		5. บ้านยาง		5. มิ่งกอก
	6. บ้านไร่	3.กงหรา	6.แพรงนา		6. บ้านจาน		6. บ่อทอง
			7.ทรายขาว		7. บ้านเป้า	3. วัดโบสถ์	7. ท่างาม
			8.ชะรัด				8. นินลาด
			9.สมหวัง				9. บ้านยาง

พื้นที่วิจัยจังหวัดราชบุรี

พื้นที่วิจัยจังหวัดพิจิตร

อ.ควนชนน

- ค.พนาสูง
- ค.ทะเลน้อย
- ค.แพรกนา

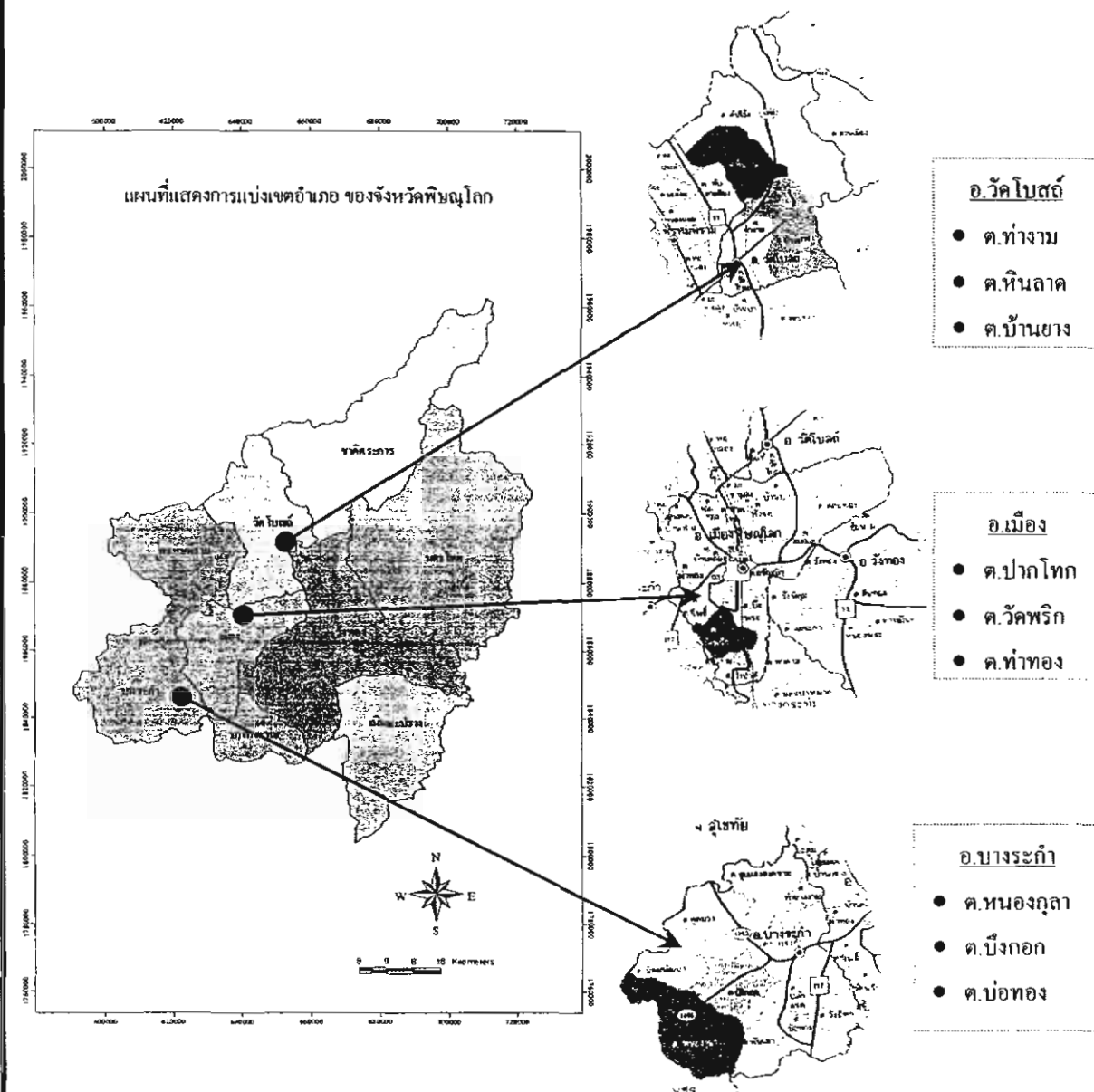
อ.เมือง

- ค.พญาขัน
- ค.ตำนาน
- ค.ท่าแค

อ.กงหรา

- ค.ทรายขาว
- ค.ชะวัก
- ค.สมหวัง

พื้นที่วิจัยจังหวัดพิษณุโลก

4. วิเคราะห์สถานการณ์ระบบส่งเสริมการเกษตร

เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร โดยจัดสัมมนาเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ปัญหา ความคาดหวัง และแนวทางแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร โดยให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในส่วนของเจ้าหน้าที่ระดับส่วนกลาง ภาค จังหวัด อำเภอ และเกษตรกร ซึ่งเป็นบุคคลเป้าหมายในการดำเนินงานพัฒนาการเกษตรเข้ามามีส่วนร่วมการสัมมนา ในการสัมมนาแต่ละครั้ง เน้นกระบวนการจัดเวทีการสัมมนาแบบมีส่วนร่วม และการพัฒนาความรู้ความเข้าใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ให้เข้าใจถึงหลักการในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยดำเนินการจัดสัมมนาทั้งในระดับส่วนกลาง และจัดสัมมนาในแต่ละจังหวัดที่เข้าร่วมโครงการ

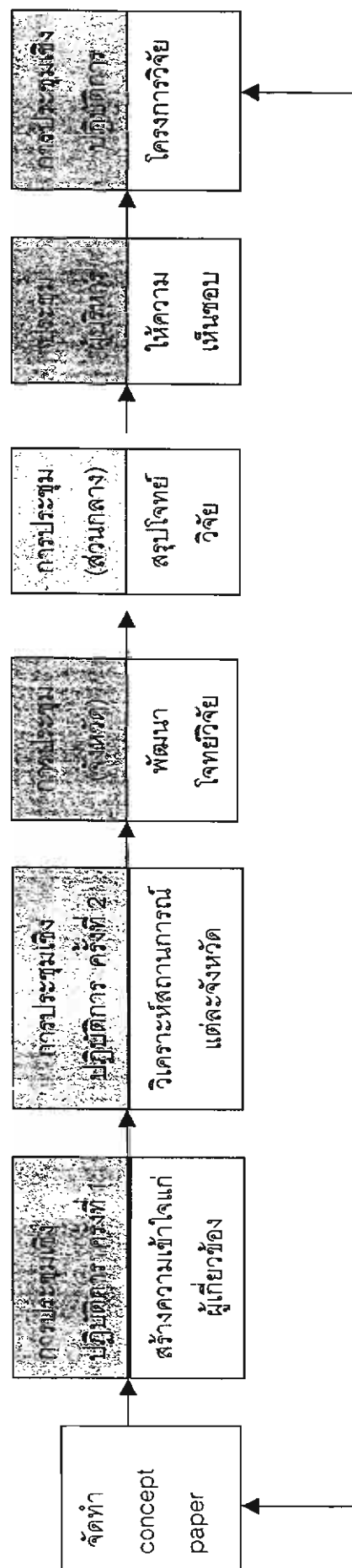
5. พัฒนาโจทย์วิจัย

5.1 สัมมนาเชิงปฏิบัติการนักวิจัยส่วนกลางและผู้แทนจังหวัด ทำความเข้าใจแก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง นักวิจัยส่วนกลาง และผู้แทนนักวิจัยจังหวัด ในการพัฒนาโครงการวิจัย โดยดำเนินการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วย เกษตรจังหวัดและทีมวิจัยของจังหวัดมาร่วมทำความเข้าใจ และร่วมวิเคราะห์ปัญหาในการปฏิบัติงานตามระบบส่งเสริมการเกษตร ศักยภาพ จุดเด่น จุดด้อยของระบบ เจ้าหน้าที่ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้น

5.2 สัมมนานักวิจัยของแต่ละจังหวัด การสัมมนาเชิงปฏิบัติการแก่ทีมวิจัยของแต่ละจังหวัด เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงขั้นตอน และการนำผลการวิจัยไปใช้ในการพัฒนา ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เกษตรกรในพื้นที่ที่จะทำวิจัย และผู้แทนชุมชน ในการสัมมนาจะเป็นการปลูกจิตสำนึกและกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของการพัฒนางานที่รับผิดชอบของตนเอง โดยผู้ที่มีส่วนร่วมทุกฝ่ายช่วยกันวิเคราะห์ข้อมูลที่มีอยู่ทั้งในด้านศักยภาพ ข้อจำกัด และกำหนดแนวทางที่จะใช้ในการพัฒนา ในการสัมมนาได้มีการฝึกปฏิบัติร่วมกัน โดยการใช้แผนที่ความคิด (mind map) ช่วยในการสรุปแนวคิด ช่วยให้ทุกคนมีส่วนร่วม ทั้งในการแสดงความคิดเห็นและการสรุปความคิดเห็นร่วมกัน เพื่อให้เห็นแนวทางการแก้ไข และใช้ในการพัฒนาโจทย์วิจัยเบื้องต้นของแต่ละจังหวัด ในการสัมมนาได้มีที่ปรึกษาโครงการและนักวิจัยส่วนกลางไปร่วมด้วย

ในโจทย์วิจัยที่แต่ละจังหวัดพัฒนาขึ้นจะประกอบด้วย สถานการณ์ สิ่งที่คาดหวัง และการที่จะได้มา (เพื่อจะ action) โดยทีมวิจัยแต่ละจังหวัดดำเนินการพัฒนาโจทย์วิจัยที่ได้จากการสัมมนา ให้ความชัดเจน จากนั้นจึงจัดการประชุมสัมมนาร่วมกันระหว่างนักวิจัยส่วนกลาง นักวิจัยจังหวัด และที่ปรึกษา เพื่อจัดทำโครงการวิจัย "ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตร" เพื่อเสนอขอรับการสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ขั้นตอนการพัฒนาโครงการวิจัย

เม.ย.44

มิ.ย.44

ก.ค.44-ธ.ค.44

ก.ย.44-ต.ค.44

พ.ย.44-ธ.ค.44

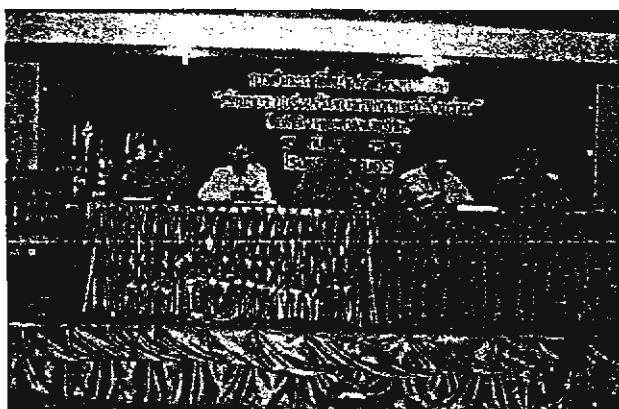
ม.ค.45

ก.พ.45

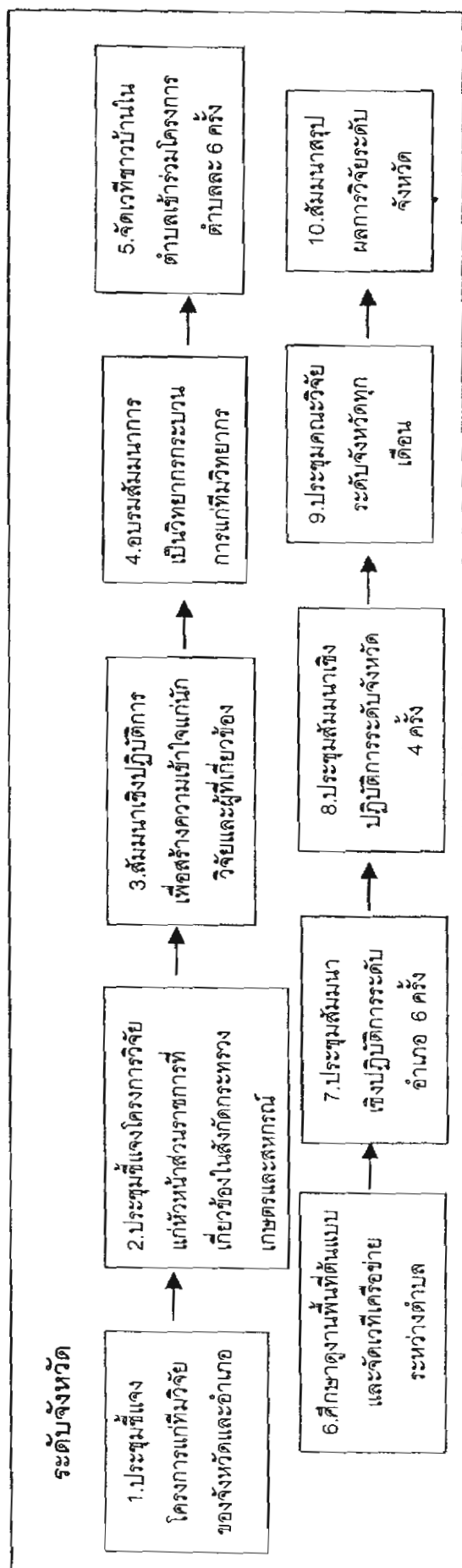
6. ดำเนินการวิจัยตามกิจกรรม เมื่อได้รับอนุมัติโครงการวิจัย ได้ดำเนินการเตรียมความพร้อมนักวิจัยและดำเนินการวิจัย ดังนี้

6.1 จัดทำแผนการศึกษาวิจัยตามโครงการ โดยจัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการนักวิจัยส่วนกลางและจังหวัดก่อนดำเนินการวิจัยเพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน และปรับแผนการวิจัยร่วมกัน โดยมีการให้ความรู้แก่นักวิจัยในการทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีการจัดทำ Bench mark เกี่ยวกับระบบส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้ นักวิจัยระดับจังหวัดได้ประเมินสถานการณ์ระบบส่งเสริมการเกษตรก่อนเริ่มโครงการ รวมทั้งวางแผนการปฏิบัติงานร่วมมือกันระหว่างทีมงานจังหวัด ส่วนกลางและที่ปรึกษา

6.2 การดำเนินงานศึกษาวิจัยตามแผนที่วางไว้ จังหวัดดำเนินการวิจัย (Action) ตามแผนที่แต่ละจังหวัดวางไว้ โดยการจัดเวทีชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน และใช้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนโดยมีเจ้าหน้าที่เป็นผู้สนับสนุน เป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการ รวมทั้งการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัดและอำเภอ เพื่อเตรียมการและสรุปผลการวิจัยเป็นระยะ ๆ รวมทั้งการเพิ่มพูนความรู้และทักษะที่จำเป็นในการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เช่น การเป็นวิทยากรกระบวนการ วิธีการเก็บข้อมูล และการจดบันทึก เป็นต้น

การดำเนินงานกิจกรรม

ส่วนกลาง

1. สัมมนาเชิงปฏิบัติการ นักวิจัยส่วนกลางและจังหวัด	เพื่อปรับความเข้าใจและให้ความรู้ในการทำวิจัย การปฏิบัติงาน รายงานความก้าวหน้าในการดำเนินการวิจัย ร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในขณะนั้น
2. ประชุมนักวิจัย ส่วนกลาง	เพื่อเตรียมการก่อนการจัดสัมมนาทุกครั้ง และรายงานผลการติดตามรายงานวิจัยของแต่ละจังหวัด โดยเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ
3. จังหวัดดำเนินการวิจัย	ปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ โดยใช้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดกระบวนการ และมีการเพิ่มพูนความรู้ และทักษะในการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
4. การติดตามงานวิจัยและสรุปผล	มีการแบ่งความรับผิดชอบในการติดตามงานวิจัยของแต่ละจังหวัด ซึ่งมีการติดตามงานอย่างสม่ำเสมอ และร่วมกันสรุปวิเคราะห์ สังเคราะห์ผลงานวิจัย

7. เก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยชุมชนและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทุกระดับเป็นผู้ร่วมในกระบวนการวิจัย คณะผู้วิจัยจะเป็นผู้บันทึกเก็บรวบรวมข้อมูลและประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน เพื่อสรุปและวิเคราะห์ผลในการดำเนินการวิจัยในทุกขั้นตอน ซึ่งการวิเคราะห์ผลมุ่งเน้นหาแนวทางในการปฏิบัติงานส่งเสริมการเกษตรที่มีความเหมาะสมในการบันทึก เก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้หลาย ๆ วิธีการ เช่น การเก็บข้อมูลพื้นฐานก่อนการวิจัยใช้แบบสอบถามถึงโครงสร้าง การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ ให้มีเวทีในการเก็บข้อมูลและสรุปบทเรียนระหว่างผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย เป็นต้น และการเพิ่มพูนความรู้ที่ใช้ในการทำงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแก่ผู้แทนทีมวิจัยระดับจังหวัด เช่น การวิจัยเชิงคุณภาพ การเป็นวิทยากรกระบวนการ และการสรุปโดยใช้ mind map เป็นต้น

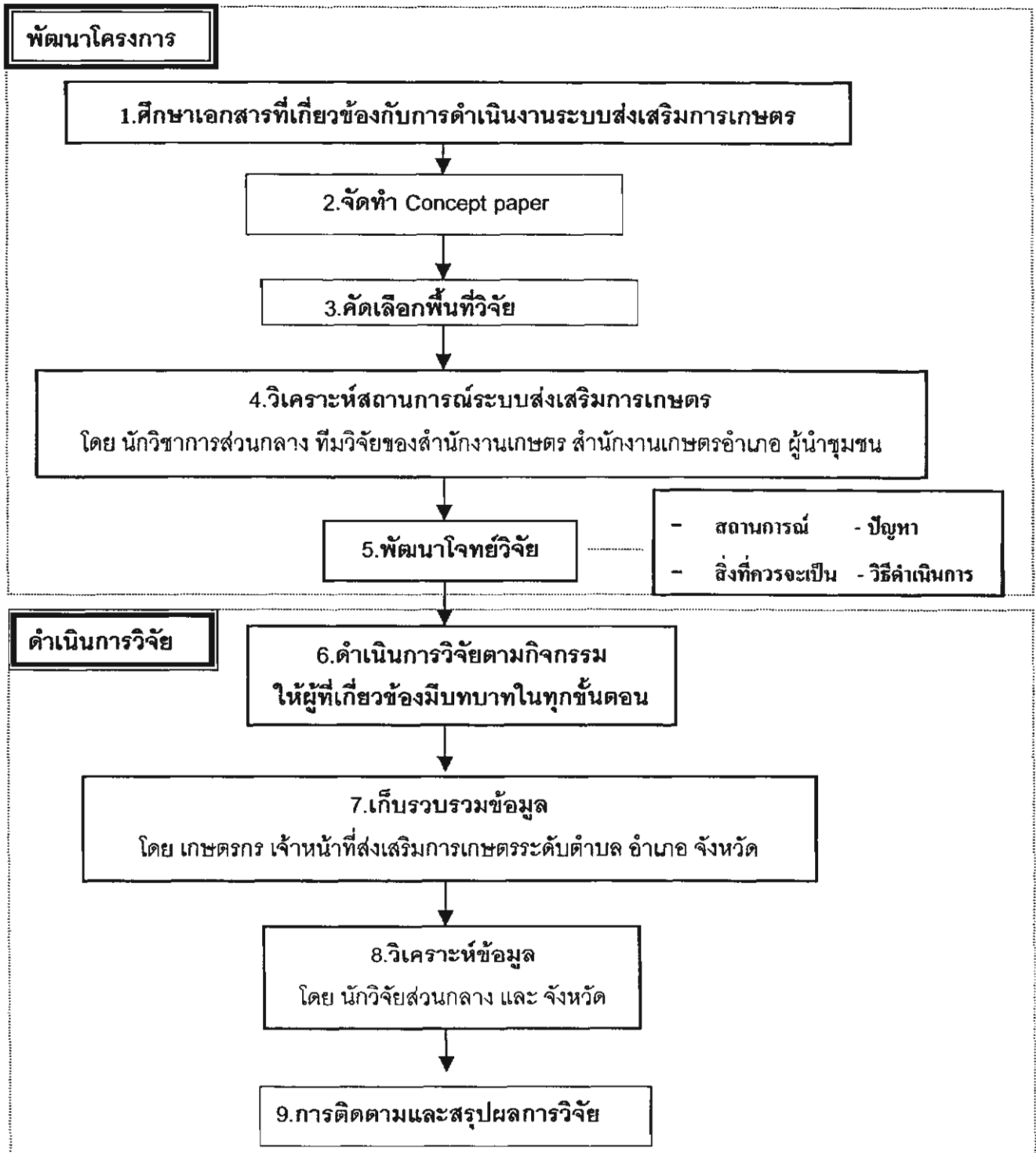
8. การวิเคราะห์ข้อมูล

การจัดเวทีสรุปบทเรียนและแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการระหว่างนักวิจัยส่วนกลางและนักวิจัยจังหวัดร่วมกับที่ปรึกษาระหว่างการดำเนินการวิจัย เป็นการสรุปบทเรียนและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำวิจัยในแต่ละจังหวัดร่วมกันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอในทุกๆ ระดับ ทั้งในระดับกรม จังหวัด อำเภอและตำบล ได้แก่ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ผลการวิจัย โดยคณะนักวิจัยจากส่วนกลางซึ่งร่วมในการดำเนินการวิจัยกับจังหวัด จะร่วมกับคณะนักวิจัยของจังหวัดและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการนำผลการวิจัยของจังหวัดต่างๆ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์หาแนวทางในการดำเนินงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรที่มีความเหมาะสม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินงานและเงื่อนไขข้อจำกัดต่าง ๆ ในการดำเนินงาน

9. ติดตามและสรุปผลการวิจัย

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการของทีมวิจัยส่วนกลาง เพื่อสรุปความก้าวหน้าการดำเนินงานวิจัยของจังหวัดต่างๆ ที่รับผิดชอบ และวางแผนการสนับสนุนการทำวิจัยของจังหวัด และติดตามการดำเนินงานของจังหวัด วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผลการวิจัย หลักการ รูปแบบ ขั้นตอน Model และข้อเสนอแนะการวิจัยเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

สรุปขั้นตอนการวิจัย

ระยะเวลาการศึกษาวิจัย

เมษายน 2544 – ธันวาคม 2546

โดยมีรายละเอียดการดำเนินการ ดังนี้

พัฒนาโครงการวิจัย

- การศึกษาเอกสาร เมษายน 2544
 - จัดทำกรอบแนวคิดการวิจัย (Concept paper) เมษายน 2544
 - การคัดเลือกพื้นที่วิจัย เมษายน 2544
 - วิเคราะห์สถานการณ์
 - สัมมนาจังหวัดเข้าร่วมสัมมนา นักวิจัยส่วนกลาง มิถุนายน 2544
 - และจังหวัดเพื่อทำความเข้าใจการทำงานวิจัยร่วมกัน
 - สัมมนาเชิงปฏิบัติการแก่ผู้ร่วมงานวิจัยรายจังหวัด กรกฎาคม – สิงหาคม 2544
 - พัฒนาโจทย์วิจัย
 - นักวิจัยจังหวัดพัฒนาโจทย์วิจัย กันยายน – ตุลาคม 2544
 - นักวิจัยจังหวัดกับส่วนกลางเข้าร่วมประชุมยกกว้าง พฤศจิกายน – ธันวาคม 2544
- โครงการวิจัย
- สัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำโครงการวิจัย กุมภาพันธ์ 2545
- เสนอ สกว.

การดำเนินการวิจัย

- ดำเนินการวิจัยตามกิจกรรม เก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งทั้ง 3 ขั้นตอนนี้จะดำเนินไปพร้อมๆกัน ซึ่งมีกิจกรรม ดังต่อไปนี้
 - ประชุมสมมนานักวิจัยส่วนกลางและจังหวัดทำความเข้าใจร่วมกัน สิงหาคม 2545
 - ประชุมชี้แจงโครงการวิจัยแก่ทีมวิจัยของจังหวัดและอำเภอ สิงหาคม 2545
 - ประชุมชี้แจงโครงการวิจัยแก่หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กันยายน 2545

- สัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อสร้างความเข้าใจแก่
คณะวิจัยระดับจังหวัด กันยายน 2545
- อบรมสัมมนาการเป็นวิทยากรกระบวนการแก่ทีม
วิทยากร กันยายน 2545
- จัดเวทีชุมชน (เวทีชาวบ้าน) 5 ตำบล ๆ ละ 6 ครั้ง
และดูงานพื้นที่ต้นแบบ 1 ครั้ง
ครั้งที่ 1 กระตุ้นปลุกจิตสำนึกการพัฒนาแบบ
พึ่งตนเอง ตุลาคม 2545
ครั้งที่ 2 ศึกษาการพัฒนาของชุมชน พฤศจิกายน 2545
ครั้งที่ 3 ประเมินศักยภาพและปัญหาของชุมชน ธันวาคม 2545
ครั้งที่ 4 กำหนดแนวทางการพัฒนาของชุมชน มกราคม 2546
ดูงานพื้นที่ต้นแบบ กุมภาพันธ์ 2546
ครั้งที่ 5 กำหนดโครงการและวิธีการดำเนิน
โครงการ กุมภาพันธ์ 2546
ครั้งที่ 6 ประชาพิจารณ์แผนชุมชน เมษายน 2546
- สัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับอำเภอ 4 ครั้ง กันยายน 2545 – พฤษภาคม 2546
(ทุก 2 เดือน)
- สัมมนาเชิงปฏิบัติการระดับจังหวัด 6 ครั้ง (ทุก 2 เดือน) กันยายน 2545 – พฤษภาคม 2546
- สัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อวิเคราะห์และสังเคราะห์
โจทย์วิจัยย่อย กันยายน 2545 – กุมภาพันธ์ 2546
- ประชุมคณะนักวิจัยเพื่อสังเคราะห์ผลการวิจัย ครั้งที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546
- ประชุมคณะนักวิจัยเพื่อสังเคราะห์ผลการวิจัยและ
เติมเต็ม มิถุนายน 2546
- สัมมนาสรุปผลการวิจัยระดับจังหวัด กรกฎาคม 2546
- เสนอผลวิจัยเบื้องต้นระดับกรมฯ กันยายน 2546
- สัมมนาเสนอร่างผลการวิจัย พฤศจิกายน 2546

กิจกรรมสนับสนุนการดำเนินงานวิจัย

1.1 จัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการนักวิจัยส่วนกลางและจังหวัด จำนวน 8 ครั้ง ดังนี้

ครั้งที่ 1	13-15 ต.ค. 45	● ก่อนดำเนินการวิจัยเพื่อความเข้าใจร่วมกัน และปรับแผนการวิจัย ร่วมกัน โดยมีการให้ความรู้แก่นักวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีการจัดทำ Bench mark เพื่อให้นักวิจัยทราบบทบาทหน้าที่และได้ประเมินสถานการณ์ระบบส่งเสริมการเกษตรก่อนเริ่มโครงการ รวมทั้งวางแผนการวิจัยและการดำเนินการวิจัย
ครั้งที่ 2	10-11 ต.ค. 45	● รายงานผลการดำเนินโครงการวิจัยในช่วง 3 เดือนที่ผ่านมาของแต่ละพื้นที่ วางแผนการดำเนินงานในช่วง 3 เดือนต่อไป ให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคและบทบาทของวิทยากรกระบวนการ
ครั้งที่ 3	14 ม.ค. 46	● ร่วมกันสังเคราะห์ผลงานวิจัย มีการกล่าวถึงปัญหาจากการวิจัยที่ผ่านมาและข้อคิดที่ได้จากการวิจัย
ครั้งที่ 4	24-25 มี.ค. 46	● สรุปการดำเนินการวิจัยในช่วง 6 เดือน โดยการรายงานการดำเนินงาน รายงานความก้าวหน้า การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย และร่วมกันตอบโจทย์วิจัย
ครั้งที่ 5	18-20 มิ.ย. 46	● สรุปผลการดำเนินการรายงานความก้าวหน้าและวิเคราะห์ผลการวิจัยในโจทย์ที่กำหนดไว้
ครั้งที่ 6	18-19 ก.ย. 46	● เสนอผลงานวิจัยในระดับจังหวัด และมีการแนะนำประเด็นในการสรุปผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์และควรเก็บประเด็นที่ส่งผลกระทบต่องานวิจัยให้ครบทุกประเด็น ทุกโจทย์ มีการให้ข้อเสนอแนะในการเขียนรายงานการวิจัยเพิ่มเติม ● กำหนดการสัมมนาเพื่อเสนอผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของนักวิจัยในการดำเนินกิจกรรมในการสัมมนา
ครั้งที่ 7	28-29 ต.ค. 46	● นำเสนอผลงานวิจัยส่วนกลาง และแต่ละจังหวัด และเตรียมการนำเสนอร่างผลงานวิจัย
ครั้งที่ 8	27-28 พ.ย. 46	● เตรียมการระหว่างส่วนกลางและจังหวัด (27 พ.ย. 46) ● นำเสนอร่างผลงานวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม” (28 พ.ย. 46)

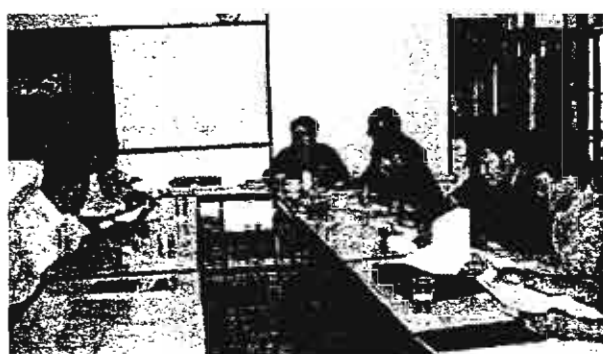
1.2 การสัมมนาเชิงปฏิบัติการของทีมวิจัยส่วนกลาง เพื่อสรุปความก้าวหน้าการดำเนินงานวิจัยของจังหวัดต่าง ๆ ที่รับผิดชอบ และวางแผนการสนับสนุนการทำวิจัยของจังหวัด จำนวน 10 ครั้ง มีรายละเอียด ดังนี้

ครั้งที่ 1	12 ก.ค. 45	กำหนดจัดสัมมนาเตรียมความพร้อมของนักวิจัย ผู้เข้าร่วมสัมมนา ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่ส่วนกลาง ภาค จังหวัด เนื้อหาการสัมมนา ประกอบด้วย ชี้แจงการบริหารจัดการโครงการ ทำความเข้าใจกระบวนการวิจัยและ บทบาทนักวิจัย วิธีการเก็บข้อมูล การจัดบันทึก การทำกรอบวิจัย Action Plan Bench Mark เป็นการเตรียมการก่อนการสัมมนานักวิจัยส่วนกลาง และจังหวัดครั้งที่1
ครั้งที่ 2	26 ก.ค. 45	ปรับแก้แบบฟอร์ม Bench mark และ PAR และจัดทำร่างกำหนดการสัมมนา เป็นการเตรียมการก่อนการสัมมนานักวิจัยส่วนกลางและจังหวัด ครั้งที่2
ครั้งที่ 3	24 ก.ย. 45	เตรียมการสัมมนาระหว่างทีมวิจัยส่วนกลางและจังหวัด ครั้งที่ 2 เนื้อหาการสัมมนาประกอบด้วย การรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินโครงการวิจัย ทบทวนและปรับแผนปฏิบัติการ เทคนิคและบทบาทของวิทยากรกระบวนการ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลการวิจัย
ครั้งที่ 4	2 ม.ค. 46	การประชุมเพื่อเตรียมความพร้อมในการสังเคราะห์ งานวิจัย เสนอประเด็นในการสรุปผลการวิจัย ประกอบด้วย การวิเคราะห์ (out put) เกี่ยวกับระบบการทำงานในพื้นที่ทั้งที่เกี่ยวกับศูนย์บริการ บทบาทเจ้าหน้าที่และกระบวนการ การวิเคราะห์ (out put) เกี่ยวกับระบบสนับสนุนการทำงาน ทั้งระบบ ข้อมูล สารสนเทศ การพัฒนาบุคลากร ระบบนิเทศงาน ประเมินผล ประชาสัมพันธ์ และระบบสนับสนุนแผนชุมชน วิเคราะห์ผลลัพธ์ (out come) ที่เกิดจากกระบวนการวิจัย ได้ส่งผลถึงเกษตรกรชุมชน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรอย่างไร
ครั้งที่ 5	6 ม.ค. 46	เน้นการกำหนดการสัมมนาเพื่อสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ ในช่วงเวลาการทำงาน 6 เดือนที่ผ่านมา

- ครั้งที่ 6 20 ก.พ. 46 ● เตรียมความพร้อมในการประชุมเพื่อติดตามความก้าวหน้าโครงการวิจัยร่วมกับคณะกรรมการโครงการฯ ในวันที่ 5 มี.ค. 46 โดยให้นักวิจัยทุกท่านเตรียมข้อมูลที่จำเป็นให้พร้อมสำหรับการประชุมและมีการกำหนดบทบาทและแนวทางการทำวิจัยของนักวิจัย
- ครั้งที่ 7 5 มี.ค. 46 ● รายงานความก้าวหน้าในการดำเนินโครงการวิจัยฯ ให้คณะกรรมการโครงการฯ จาก สกว. ทราบ และมีการให้ข้อเสนอแนะจากคณะกรรมการโครงการฯ ในประเด็นต่าง ๆ
- ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งปัญหาจากภายนอก ปัญหาด้านทักษะ และความคิดของชาวบ้าน
- การเชื่อมโยงกับหน่วยงานอื่น ควรมีการประสานร่วมมือกับหน่วยงานอื่นให้มากกว่านี้
- ประเด็นในการรายงานในแต่ละโจทย์ควรบอกว่า ก่อนการวิจัยเป็นอย่างไร เพราะอะไร สิ่งที่ต้องเป็นเป็นอย่างไร หลังการวิจัยเป็นอย่างไร เกิดอะไร เกิดได้อย่างไร
- ครั้งที่ 8 30 พ.ค. 46 ● รายงานการติดตามงานของจังหวัดพัทลุง จังหวัดพิษณุโลก สรุปได้ว่าทั้ง 2 จังหวัด มีการนำแผนชุมชน ไปสู่การปฏิบัติมีการกำหนดประเด็นในการสัมมนา ในวันที่ 18-20 มิ.ย. 46 และกำหนดบทบาท นักวิจัย ส่วนกลางในการดำเนินการสัมมนา
- ครั้งที่ 9 13 มิ.ย. 46 ● เตรียมการสัมมนาในวันที่ 18-20 มิ.ย. 46 มีการปรับเวลาที่จะใช้ในการแบ่งกลุ่มเพื่อสรุปแต่ละประเด็น และมีการยกร่างองค์ประกอบของรายงานผลการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย บทนำ การตรวจเอกสาร วิธีการวิจัย ระบบการทำงานในพื้นที่ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ สรุปผลและข้อเสนอแนะ และมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของนักวิจัยส่วนกลางในการรวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปและรายงานผลการวิจัย
- ครั้งที่ 10 2 ต.ค. 46 ● ประชุมเชิงปฏิบัติการนักวิจัยส่วนกลางเพื่อติดตามการเขียนรายงานผลการวิจัยของนักวิจัยส่วนกลาง โดยให้นักวิจัยเสนอร่าง และร่วมกันอภิปรายกลุ่ม เสนอรูปแบบการเขียนรายงานวิจัย และแก้ไขร่างกำหนดการสัมมนาเพื่อเสนอผลงานวิจัย

สัมมนาเชิงปฏิบัติการนักวิจัยส่วนกลาง

สัมมนาเชิงปฏิบัติการนักวิจัยของจังหวัด

สัมมนาเชิงปฏิบัติการนักวิจัยของอำเภอ และตำบล

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยจะนำเสนอตามโจทย์ของการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย 2 โจทย์ใหญ่ และโจทย์ย่อย ดังนี้

1. ระบบการทำงานในพื้นที่

โจทย์ 1.1 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่มีประสิทธิภาพ เป็นอย่างไร

โจทย์ย่อย 1.1.1 กระบวนการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ แบบมีส่วนร่วม

โจทย์ย่อย 1.1.2 การให้บริการของศูนย์บริการฯ แก่ศูนย์ชุมชนที่เหมาะสม

โจทย์ย่อย 1.1.3 กระบวนการได้มาของแผนชุมชน

โจทย์ย่อย 1.1.4 เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ 1.2 บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล

2. ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

โจทย์ย่อย 2.1 ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.2 ระบบพัฒนาศักยภาพที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.3 ระบบติดตามและนิเทศงานที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.4 ระบบประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.5 ระบบการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 2.6 ระบบสนับสนุนแผนของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

ในแต่ละโจทย์จะเสนอผลการวิจัย ประกอบด้วย

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินการวิจัย
2. สิ่งที่ควรจะเป็นและการวัด
3. การดำเนินการวิจัย
4. ผลที่เกิดขึ้น
5. ผลลัพธ์
6. สรุปและข้อเสนอแนะ

1.ระบบการทำงานในพื้นที่

โจทย์ 1.1 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลที่มีประสิทธิภาพเป็นอย่างไร

โจทย์ย่อย 1.1.1 กระบวนการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ แบบมีส่วนร่วม

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินการวิจัย

สถานการณ์ของทั้ง 4 จังหวัด มีความคล้ายคลึงกันมาก ซึ่งอาจเป็นเพราะว่าสถานการณ์ที่ผ่านมา ตั้งแต่ปี 2542 – 2545 นั้น นโยบายและแนวทางการดำเนินงานบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่กำหนด โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ผ่านกรมส่งเสริมการเกษตรไปยังพื้นที่ไม่ลงในรายละเอียดวิธีการ ทำให้สถานการณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ ไม่แตกต่างกันมากนัก กล่าวโดยสรุปได้แก่

1) การบริหารจัดการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล มีการบริหารโดยคณะกรรมการ

2) องค์ประกอบและการคัดเลือกกรรมการ คณะกรรมการ ประกอบด้วยผู้แทนชุมชนและผู้แทนหน่วยงานพื้นที่แต่การคัดเลือกคณะกรรมการดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ ชุมชนมีส่วนร่วมน้อยมาก จึงส่งผลให้การบริหารจัดการศูนย์บริการฯ ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่เองเป็นส่วนใหญ่ ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการบริหาร แม้ว่าจะมีผู้แทนชุมชนเป็นคณะกรรมการด้วยก็ตาม เนื่องจากชุมชนไม่เข้าใจบทบาทของศูนย์บริการฯ และไม่เห็นความสำคัญของศูนย์บริการฯ

3) การมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงาน ชุมชนไม่มีโอกาสในการบริหารจัดการศูนย์บริการฯ ส่วนการบูรณาการการทำงานของหน่วยงานราชการในพื้นที่ค่อนข้างจะทำได้ยาก ไม่ค่อยมีการทำงานเป็นทีม เนื่องจากทุกหน่วยงานมุ่งเน้นการสร้างผลงานของตนเอง

4) ปัญหาอุปสรรคของการทำงานแบบมีส่วนร่วม ได้แก่

- เจ้าหน้าที่ขาดทักษะในการสร้างโอกาสการมีส่วนร่วมให้แก่เกษตรกร ได้แก่ ความชำนาญในการจัดเวทีการเรียนรู้ ประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรกระบวนการ การถ่ายทอดความรู้โดยให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลาง การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การประชุมและการทำงานแบบมีส่วนร่วม
- เจ้าหน้าที่มีภารกิจมากมายที่ต้องปฏิบัติ เนื่องจากเป็นผู้แทนกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เพียงหน่วยงานเดียวในระดับตำบล อำเภอ การเก็บข้อมูลและการรายงานเป็นภารกิจประจำที่ต้องใช้เวลามาก
- เกษตรกรบางส่วนมีความเคยชินกับการรับบริการจากภาครัฐ ไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นศูนย์บริการฯ ที่มีการบริหารจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน	1) กรรมการเป็นตัวแทนของชุมชนที่แท้จริง 2) กรรมการมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนและการทำงาน เช่น การตั้งศูนย์บริการฯ จุดถ่ายทอดฯลฯ 3) ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาศูนย์บริการฯ
2. เป็นศูนย์กลางการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานและชุมชน	1) มีการวางแผนร่วมกันของหน่วยงาน 2) หน่วยงานต่าง ๆ มีการสนับสนุนแผนชุมชน
3. เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานด้านการเกษตรในพื้นที่แบบเบ็ดเสร็จ(one stop service)	1) ความพึงพอใจของเกษตรกรที่มาใช้บริการ 2) เป็นศูนย์กลางการประสานงานของหน่วยงานอื่น
4. เป็นศูนย์บริการฯ ที่มีเครือข่ายการบริการและถ่ายทอดความรู้	1) มีกลุ่ม/เครือข่าย 2) มีจุดสาธิตและวิทยากรเกษตรกร
5. เป็นศูนย์บริการฯ ที่มีการกำหนดบทบาทเจ้าหน้าที่และคณะกรรมการศูนย์บริการฯ อย่างชัดเจน	1) มีการพิจารณาร่วมกันเพื่อกำหนดบทบาทและมอบหมายภารกิจแก่กรรมการ 2) กรรมการรู้ เข้าใจบทบาทและภารกิจ 3) กรรมการสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทและภารกิจที่ได้รับมอบหมาย

3. การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยด้านกระบวนการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรแบบมีส่วนร่วมของจังหวัดเป้าหมายทั้ง 4 จังหวัดนั้น ส่วนใหญ่จะดำเนินการในแนวทางเดียวกัน จะแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดของขั้นตอนและวิธีการ สรุปภาพรวมได้ ดังนี้

1. สร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมให้กับทั้งเจ้าหน้าที่ คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และชุมชนโดยใช้เวทีการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการสร้างโอกาสการมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในแต่ละขั้นตอนของการบริหารจัดการศูนย์บริการฯ เวทีการเรียนรู้ที่จัดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้มีหลายรูปแบบ ได้แก่ เวทีชุมชนหรือเวทีของหน่วยงานและชุมชน เวทีการเรียนรู้ด้านวิชาการและการจัดการ และเวทีประชาพิจารณ์ แผนชุมชนซึ่งแต่ละจังหวัดมีความแตกต่างในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ราชบุรี ใช้เวทีการเรียนรู้ตามรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในการจัดทำแผนชุมชน โดยนำเรื่องศูนย์บริการฯ เข้าเป็นประเด็นในการพูดคุยในเวทีที่ 1 รับฟังนโยบายเรื่องศูนย์บริการฯ เวทีที่ 5 คัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ชุดใหม่และเวทีที่ 6 ประสานแผนฝึกอบรมและบริการแบบเบ็ดเสร็จกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้สนับสนุนกลุ่มกิจกรรมของศูนย์บริการฯ และเน้นให้เวทีการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เป็นเวทีเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกรรมการ วิทยากรเกษตรกรและกลุ่มกิจกรรม เพื่อเรียนรู้การบริหารจัดการศูนย์บริการฯ ร่วมกัน

1.2 พัทลุง ใช้เวทีเรียนรู้ในรูปแบบเวทีชุมชน เพื่อระดมความคิดเห็นผู้นำชุมชนเรื่องศูนย์บริการฯ และใช้เวทีเรียนรู้ตามโครงการบูรณาการแผนชุมชนฯ ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่กำลังดำเนินอยู่ในช่วงปี 2546-2548 เป็นช่องทางในการสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานและองค์กรในพื้นที่ ใช้เวทีหมู่บ้านในการสร้างความเข้าใจเรื่องบทบาทศูนย์บริการฯ และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และจัดการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ทุกเดือน เพื่อการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการศูนย์บริการฯ โดยชุมชน

1.3 บุรีรัมย์ ใช้เวทีการเรียนรู้ตามรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในการเรียนรู้ระดับตำบล เพื่อค้นหารูปแบบการทำงานของเจ้าหน้าที่และกรรมการศูนย์บริการฯ การกำหนดบทบาทหน้าที่ของกรรมการฯลฯ

1.4 พิษณุโลก ใช้เวทีการเรียนรู้ในรูปแบบของเวทีชุมชนเพื่อหาความต้องการและจัดทำแผนการถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งแผนปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ แบบมีส่วนร่วม

2. พัฒนาระบบการสรรหาคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการสรรหาคณะกรรมการที่เป็นตัวแทนที่แท้จริงของชุมชน ตามโครงสร้างคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ที่กรมส่งเสริมการเกษตรกำหนดขึ้นใหม่ในปี 2546 ซึ่งแต่ละจังหวัดมีความแตกต่างกัน คือ

2.1 ราชบุรี ใช้เวทีที่ 5 คัดเลือกผู้แทนหมู่บ้านที่เข้าร่วมเวทีตำบล เพื่อจัดทำแผนชุมชนและใช้เวทีที่ 5 ของกระบวนการจัดทำแผนชุมชน คัดเลือกคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ชุดใหม่ โดยคัดเลือกจากบุคคลที่ถูกเสนอชื่อโดยคณะกรรมการชุดเก่า ผู้แทนชุมชนจากการจัดเวที และแกนนำกลุ่มอาชีพ

2.2 พัทลุง เจ้าหน้าที่ที่ร่วมกับผู้แทน อบต. กำนัน และผู้แทนสถาบันเกษตรกรในตำบลร่วมกัน
คัดเลือก

2.3 บุรีรัมย์ ใช้เวทีเรียนรู้ในการคัดเลือกคณะกรรมการ โดยให้ชุมชนคัดเลือกกันเอง

2.4 พิษณุโลก ใช้เวทีที่ 5 เช่นเดียวกับราชบุรี แต่คัดเลือกจากผู้รับผิดชอบกิจกรรมต่าง ๆ

3. สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เพื่อให้คณะกรรมการ
บริหารศูนย์บริการฯ มีส่วนร่วมในการบริหารศูนย์บริการฯ เพื่อให้เกิดการบริหารศูนย์บริการฯ โดยชุมชน

4. บูรณาการการทำงานกับหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการ
สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ โดยใช้เวทีการประชุมและการประสานงานในรูปแบบต่าง ๆ

5. จัดกิจกรรมตามบทบาทของศูนย์บริการฯ โดยเน้นให้คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ มีส่วน
ร่วมตั้งแต่การวางแผนการดำเนินงานและการประเมินผล กิจกรรมดังกล่าวคล้ายคลึงกันในทุกจังหวัด
ได้แก่ กิจกรรมเกี่ยวกับการรวบรวมและปรับปรุงข้อมูลพื้นฐานของตำบล การจัดการถ่ายทอดเทคโนโลยี
การเกษตร การบริการข่าวสารข้อมูล และการแจ้งเตือนภัยทางการเกษตร ฯลฯ

6. สร้างเครือข่ายของศูนย์บริการฯ ในระดับต่าง ๆ (รายละเอียดอยู่ในหัวข้อเครือข่ายการเรียนรู้)

4. ผลที่เกิด

ในส่วนของผลที่เกิดมีความแตกต่างกันบ้าง เมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งที่ควรจะเป็นและการวัด ราชบุรี
และพัทลุงมีผลที่เกิดใกล้เคียงกับสิ่งที่ควรจะเป็น และมีแนวโน้มจะไปสู่สิ่งที่ควรจะเป็นได้ ในขณะที่บุรีรัมย์
และพิษณุโลก เกิดผลที่เกิดใกล้เคียงกับสิ่งที่ควรจะเป็นแต่ยังมีปัญหาและความไม่ชัดเจนของการบูรณาการ
สรุปผลที่เกิดขึ้นในภาพรวม ได้ว่า

1) ศูนย์บริการฯ มีการบริหารจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่และภารกิจ
ของกรรมการที่ชัดเจน

ทุกจังหวัดมีการเลือกกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ชุดใหม่ตามโครงสร้างใหม่ที่กรมส่งเสริมการเกษตร
กำหนดให้มีผู้แทนที่มาจากชุมชน จำนวน 14 คน และเจ้าหน้าที่ 1 คน ทำหน้าที่เลขานุการ แต่จากวิธีการ
สรรหาที่แตกต่างกันทำให้ราชบุรี พัทลุง และบุรีรัมย์ ได้กรรมการที่เป็นตัวแทนของชุมชน เพราะชุมชนมี
ส่วนร่วมในการสรรหากรรมการ และกรรมการได้มีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงานกิจกรรมของศูนย์บริการฯ ขณะที่
พิษณุโลกพบว่ากรรมการที่เลือกมานั้น ไม่พร้อมจะทำงานตามบทบาทและเจ้าหน้าที่ยังต้องเป็นผู้กำหนดการ
ประชุม

2) ศูนย์บริการฯ เป็นศูนย์กลางการบูรณาการระหว่างหน่วยงานและชุมชน

ทุกจังหวัดมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์
บริการฯ แต่การตอบรับให้ความร่วมมือนั้น ราชบุรีและพัทลุง ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

3) ศูนย์บริการฯ เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานด้านการเกษตรในพื้นที่แบบเบ็ดเสร็จ

ทุกจังหวัดมีกิจกรรมด้านการเกษตรตามบทบาทของศูนย์บริการฯ คือ การถ่ายทอดความรู้การเกษตร การแจ้งเตือนภัย การบริการเกษตร โดยที่ราชบุรีได้กำหนดจุดให้บริการการเกษตรทั้งที่สำนักงานศูนย์บริการฯ บ้านของคณะกรรมการ และจุดสาธิต

4) เป็นศูนย์บริการฯ ที่มีเครือข่าย

ทุกจังหวัดมีการสร้างเครือข่ายในแต่ละระดับ เช่น เครือข่ายกลุ่มอาชีพเกษตรสาขาต่าง ๆ เครือข่ายกลุ่มกิจกรรมภายใต้ศูนย์บริการฯ บางจังหวัดมีการสร้างเครือข่ายศูนย์ในระดับอำเภอ และระดับจังหวัด และทุกจังหวัดมีการคัดเลือกจุดถ่ายทอดและวิทยากร บางจังหวัด เช่น ราชบุรี มีเครือข่ายของวิทยากรเกษตรกรเข้าร่วมการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ

5. ผลลัพธ์

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร ชุมชน เจ้าหน้าที่และหน่วยงานส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผลที่มีทิศทางไปในทางที่ดีขึ้น เนื่องจากทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์บริการฯ มากขึ้น ได้มีการปรึกษาหารือร่วมกันวางแผน และดำเนินการมากขึ้นกว่าที่ผ่านมา มีการจัดเวทีเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการบูรณาการกันมากขึ้น สรุปผลลัพธ์ในภาพรวมได้ ดังนี้

1. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับเกษตรกร

- เกษตรกรมาใช้บริการของศูนย์บริการฯ มากขึ้น เกษตรกรเข้าถึงบริการของรัฐได้สะดวก รวดเร็วขึ้น เพราะมีการกระจายข่าวสารข้อมูลโดยกรรมการหรือเครือข่ายที่เป็นตัวแทนของชุมชนมีเพียงจังหวัดเดียว คือ บุรีรัมย์ที่เกษตรกรไม่ค่อยมารับบริการที่ศูนย์บริการฯ
- เกษตรกรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์บริการฯ มากขึ้น มีการคัดเลือกผู้แทนส่งเข้ามาเป็นกรรมการ มีกลุ่มเครือข่ายของศูนย์บริการฯ ที่จะทำงานร่วมกัน มีบทบาทในการพิจารณากิจกรรมและแผนงานของศูนย์บริการฯ ทำให้เกิดเจตคติที่ดี มีการระดมทุนสนับสนุนศูนย์บริการฯ
- เกษตรกรรู้จักตนเองและชุมชนมากขึ้น มีโอกาสร่วมกันแก้ปัญหาของชุมชนมากขึ้น จากเวทีเรียนรู้ที่ต่อเนื่องของศูนย์บริการฯ

2. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับองค์กรในพื้นที่

- องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ตำบลมีการบูรณาการการทำงานเพิ่มขึ้น จากการหารือประสานงานกัน และเวทีเครือข่ายการเรียนรู้ที่มีอย่างต่อเนื่อง
- องค์กรมีบทบาทเพิ่มขึ้นในการนำเสนอปัญหาของสมาชิกให้หน่วยงานรับทราบ และหาทางแก้ปัญหา
- การแบ่งผลประโยชน์ในองค์กร อาจทำให้เกิดความแตกแยกระหว่างองค์กรกับชุมชน

- ปัญหาใหญ่ของชุมชนยังรอการแก้ไขอยู่ เช่น ปัญหาสังคม ฯลฯ

3. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับเจ้าหน้าที่และหน่วยงาน

- มีความชัดเจนในบทบาทการทำงานของศูนย์บริการฯ มากขึ้น
- ต้องปรับวิธีคิด วิธีทำงาน เป็นแบบบูรณาการและแบบมีส่วนร่วม
- ได้รับการยอมรับจากชุมชน ทำงานได้ตรงกับความต้องการของชุมชนและมีเครือข่าย

มาช่วยทำงานมากขึ้น

- ยังไม่มีผลต่อความก้าวหน้าของสายงาน และการพัฒนาบุคลากรมีเพียงบางจังหวัด เช่น พัทลุง ที่ได้นำผลการประเมินผลงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานในพื้นที่ไปพิจารณาในการให้ความดีความชอบประจำปีของเจ้าหน้าที่

ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหาอุปสรรคในภาพรวมที่มีความคล้ายคลึงกันในจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่

1. เจ้าหน้าที่ของรัฐบางส่วนยังไม่ปรับแนวคิดในการทำงานแบบมีส่วนร่วม ไม่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่าย
2. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบลมีภารกิจเร่งด่วนมากมายทั้งในส่วนของงานส่งเสริมการเกษตรและงานตามนโยบายเร่งด่วนของรัฐ รวมถึงงานฝักจากหน่วยงานต่าง ๆ อีกมากมาย
3. การทำงานบูรณาการยังขาดความชัดเจนในรูปแบบและวิธีบูรณาการ หน่วยงานอื่นให้ความร่วมมือในการทำงานค่อนข้างน้อย มีเพียงบางหน่วยงานเท่านั้นที่ให้ความร่วมมือโดยตลอด เช่น สาธารณสุข
4. คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ บางส่วนยังไม่เข้าใจบทบาทของกรรมการ ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ บางท่านมีภารกิจมาก หรือไม่ถนัดงานดังกล่าว นอกจากนี้ กรรมการบางท่านที่เจ้าหน้าที่เลือกมา ยังไม่มีความพร้อม
5. การสนับสนุนเครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อบริการเกษตรกรมีไม่เพียงพอ การสนับสนุนงบประมาณค่าวัสดุไม่ตรงกับความต้องการ นำไปซื้อครุภัณฑ์ที่ต้องการไม่ได้
6. เกษตรกรไม่ค่อยมีเวลาว่างในการเข้าร่วมบริหารจัดการศูนย์บริการฯ เพราะมีภารกิจจากงานอาชีพที่ทำอยู่ บางท่านเป็นอาสาสมัครหลายหน่วยงาน เวลาว่างจึงมีน้อยมาก ทำให้มีส่วนร่วมน้อย หรือไม่ต่อเนื่อง

สำหรับในส่วนของการแก้ไข จังหวัดดำเนินการแก้ไขโดยใช้วิธีการต่าง ๆ ดังนี้

1. ทุกระดับต้องสนับสนุนการทำงานแบบมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่าย การพัฒนาเทคนิควิธีการทำงาน การปรับวิธีคิด วิธีทำงาน
2. สร้างบทบาท ขยายโอกาสให้คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ มีส่วนร่วมในการดำเนินการ การบริหารจัดการ และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของศูนย์บริการฯ
3. ใช้แนวทางการทำงานของโครงการบูรณาการแผนชุมชนของสภาพัฒนาฯ สร้างทีมงานจากหน่วยงานภาคีความร่วมมือ เพื่อบูรณาการแผนงานโครงการอย่างเป็นรูปธรรม
4. ใช้เวทีกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ กำหนดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกกรรมการใหม่ แทนคนที่ไม่พร้อม และต้องสร้างความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของกรรมการอย่างต่อเนื่อง
5. หน่วยงานต่าง ๆ ได้ให้การสนับสนุนอุปกรณ์และงบประมาณให้ตรงตามความต้องการของชุมชนโดยได้ประสานงานทั้งในแนวดิ่งและแนวราบ

ปัจจัยสนับสนุน ได้แก่

1. คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ที่มีองค์ประกอบส่วนใหญ่เป็นผู้แทนชุมชนและเป็นผู้แทนที่แท้จริงจากทุกหมู่บ้าน
2. การประชุมกรรมการอย่างต่อเนื่อง การร่วมกันวางแผนและดำเนินการโดยชุมชนมีส่วนร่วม
3. เจ้าหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบ เสียสละและมีประสบการณ์ในการจัดเวทีเรียนรู้จากการดำเนินการของโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรอย่างยั่งยืน
4. การปรับบทบาทของเจ้าหน้าที่บางส่วน
5. งบประมาณสนับสนุนศูนย์บริการฯ
6. เป็นนโยบายสำคัญของหน่วยงาน

ปัจจัยอุปสรรค ได้แก่

1. กรรมการศูนย์บริการฯ บางท่านยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่
2. กรรมการศูนย์บริการฯ ทำหน้าที่เป็นตัวแทนหลายหน่วยงานทำให้ไม่ค่อยมีเวลาว่าง
3. ความขัดแย้งภายในชุมชน
4. เจ้าหน้าที่ของรัฐส่วนใหญ่ยังไม่ปรับวิธีคิดวิธีทำงาน
5. การสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์บริการฯ ยังไม่เพียงพอ และไม่ตรงกับความต้องการ
6. หน่วยงานแต่ละแห่งให้คำตอบแทนกับผู้แทนชุมชนที่เป็นอาสาสมัครไม่เท่ากัน ทำให้เกิดการแตกแยก เปรียบเทียบ และขัดแย้ง

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

กระบวนการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ แบบมีส่วนร่วม ทั้ง 4 จังหวัด ใช้แนวคิดการจัดเวทีเรียนรู้ตามกระบวนการของโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนในการเริ่มต้นการสร้างการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ใช้เวทีชุมชนที่มีผู้แทนจากทุกหมู่บ้าน ทุกกลุ่มอาชีพ เป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการวางแผนเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง รวมถึงการพัฒนากระบวนการสหราชอาณาจักรกรมการบริหารศูนย์บริการฯ เพื่อให้ได้ตัวแทนที่แท้จริงของชุมชนและใช้เวทีการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ กำหนดบทบาทกันอย่างชัดเจน ทำให้ชุมชนรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและมีการบริหารจัดการศูนย์บริการฯ โดยการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับทุกฝ่าย ซึ่งในระหว่างการจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับชุมชน ได้ทำให้เจ้าหน้าที่ได้เรียนรู้การทำงานแบบมีส่วนร่วมไปด้วย แต่ในส่วนของกระบวนการการทำงานของหน่วยงานในพื้นที่ แม้ว่าจะได้ใช้วิธีการประสานงานอย่างต่อเนื่อง แต่การบูรณาการยังไม่ชัดเจน ยกเว้นบางจังหวัด ได้แก่ พัทลุง ได้บูรณาการงานพื้นที่ต่าง ๆ ของศูนย์บริการฯ ไปกับโครงการบูรณาการแผนชุมชนของสภาพัฒนา ซึ่งมีเวทีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องอยู่แล้ว ทำให้เกิดการบูรณาการที่เป็นรูปธรรมชัดเจน เกิดผลในด้านความชัดเจนของบทบาทของศูนย์บริการฯ ที่บริหารจัดการโดยชุมชน เป็นศูนย์กลางการบูรณาการระหว่างหน่วยงานและชุมชน เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานด้านการเกษตรในพื้นที่แบบเบ็ดเสร็จ และมีเครือข่ายของศูนย์บริการฯ

อภิปราย

ผลที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับสิ่งที่ควรจะเป็น แต่ยังไม่สมบูรณ์ในทุกจุด แต่ละพื้นที่มีปัญหาบางส่วนที่ทำให้ความสอดคล้องนั้นไม่สมบูรณ์แบบ เช่น ศูนย์บริการฯ มีการบริหารจัดการโดยชุมชน มีคณะกรรมการที่มาจากชุมชน แต่ยังมีกรรมการบางท่านที่ไม่พร้อมที่จะดำเนินการตามบทบาทของกรรมการ ได้แก่ พิษณุโลก หรือในกรณีที่ศูนย์บริการฯ มีบทบาทสอดคล้องกับสิ่งที่ควรจะเป็นแล้ว แต่ไม่ได้ส่งผลในด้านความก้าวหน้าของสายงานแต่อย่างใด เป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยใช้แนวคิดของโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนนั้น สามารถใช้ได้ในพื้นที่อื่นหรือไม่ เพราะพื้นที่นำร่องทั้ง 4 จังหวัดนี้เคยร่วมโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนมาก่อน ทำให้มีกระบวนการจัดการที่คล้ายคลึง ในการวิจัยครั้งต่อไปควรดำเนินการในพื้นที่ไม่ใช่พื้นที่ของโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ซึ่งอาจจะทำให้เกิดกระบวนการจัดการที่ใช้วิธีอื่นแต่อยู่บนฐานความคิดของการทำงานแบบมีส่วนร่วม

2. ผลการดำเนินงานศูนย์บริการฯ แบบมีส่วนร่วมนี้ ควรนำเสนอระดับบริหารเพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานแบบมีส่วนร่วมในองค์กรกรมส่งเสริมการเกษตร ทำให้บุคลากรในองค์กรเกิดความกระตือรือร้นที่จะเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

3. กระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม ควรถูกจัดให้เป็นตัวชี้วัดกระบวนการทำงานที่จะนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมายของงานส่งเสริมการเกษตร

โจทย์ย่อย 1.1.2 การให้บริการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรแก่ชุมชนที่เหมาะสม

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินการวิจัย

การให้บริการของศูนย์บริการฯ มีเกษตรกรมาขอรับบริการที่ศูนย์บริการฯ ค่อนข้างน้อย ศูนย์บริการฯ มีการให้บริการแก่ชุมชนบ้าง แต่ยังขาดเครื่องมือ อุปกรณ์ในการให้บริการ ตลอดจนการใช้ประโยชน์จากจุดสาธิตมีน้อยและวิทยากรเกษตรกรไม่ได้มาจากรวมชนอย่างแท้จริง การสร้างเครือข่ายยังไม่ชัดเจนและขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่วนการให้บริการแบบบูรณาการของทุกส่วนราชการมีน้อยมาก

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม โดยชุมชนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา(ชุมชนควรเป็นผู้บริหาร/จัดการ)	1) เกษตรกรมาใช้บริการและได้คำตอบทุกด้าน มีการบันทึกผลการให้บริการ
2. มีจุดสาธิตที่เหมาะสมตามศักยภาพพื้นที่และมีเครือข่าย พร้อมทั้งวิทยากรที่เหมาะสม	2) มีแผนปฏิบัติถ่ายทอดเทคโนโลยี
3. มีข้อมูล ช่าวสาร อุปกรณ์ เครื่องมือที่ทันสมัยเพื่อบริการเกษตรกร	3) มีการเสนอปัญหาด้านการเกษตรและความต้องการของชุมชน
4. เป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ด้านการเกษตร	4) มีการสนับสนุนของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

3. การดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานให้บริการของศูนย์บริการฯ ส่วนมากมีการจัดทำแผนปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ เป็นรายเดือน รายปี โดยบางจังหวัด (พิษณุโลก) มีการจัดทำแผนรายสัปดาห์ ซึ่งได้นำเสนอแผนให้สำนักงาน

เกษตรอำเภอได้รับทราบ เพื่อขอรับการสนับสนุน นอกจากนี้ยังมีการจัดทำแผนถ่ายทอดเทคโนโลยี ซึ่งเป็นแผนการเรียนรู้ของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดจากแผนแม่บทชุมชนตามความต้องการของชุมชน

การให้บริการภายในศูนย์บริการฯ เป็นการให้บริการในเรื่องข้อมูลต่าง ๆ เช่น ในเรื่องการเกษตร การประชาสัมพันธ์ ตลอดจนบางจังหวัด (ราชบุรี) ได้มีการประสานแผนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามนโยบายและโครงการที่สำคัญของทางราชการ เช่น การให้บริการจดทะเบียนเกษตรกร การออกไปรับรองเกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปรัง การช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ รวมทั้งการจัดคลินิกเกษตร

การให้บริการนอกศูนย์บริการฯ ส่วนมากมีการให้บริการความรู้ที่ถ่ายทอดเทคโนโลยีและจุดสาธิต ซึ่งดำเนินการโดยวิทยากรเกษตร หรือถ่ายทอดความรู้ตามกระบวนการโรงเรียนเกษตรกร เจ้าหน้าที่ทำหน้าที่เป็นเพียงพี่เลี้ยงและช่วยในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้องเท่านั้น จึงจะทำให้ศูนย์บริการฯ สามารถให้บริการแก่ชุมชนที่มีประสิทธิภาพ จนบางแห่งเกิดกองทุนหมุนเวียน สมาชิกกลุ่มสามารถนำไปใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่อไป นอกจากนี้ทุกจังหวัดได้มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และบริการในระดับตำบล

4. ผลที่เกิดขึ้น

ผลที่เกิดขึ้นของการดำเนินการพบว่า จังหวัดพิษณุโลก ศูนย์บริการฯ เป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และชุมชน มีการสนับสนุนการบริการแก่เกษตรกร กลุ่มกิจกรรมมากขึ้นและดำเนินการในลักษณะบูรณาการเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

การใช้บริการของเกษตรกรที่ศูนย์บริการฯ จังหวัดราชบุรี เกษตรกรส่วนใหญ่จะมาใช้บริการในเรื่องนโยบายเร่งด่วนและโครงการที่สำคัญ ส่วนจังหวัดบุรีรัมย์และพัทลุงมีผู้มาขอรับบริการค่อนข้างน้อย ส่วนการให้บริการของศูนย์บริการฯ จังหวัดพิษณุโลก พบว่าไม่เกิดในลักษณะการบริการเบ็ดเสร็จ ณ จุดเดียว (one stop service) เนื่องจากขาดวัสดุอุปกรณ์ในการให้บริการ แต่ยังให้บริการข้อมูลในบางประเด็นในเรื่องของการเกษตรไม่ครบทุกหน่วยงาน จังหวัดราชบุรีการให้บริการสามารถสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชนให้เกษตรกรได้เรียนรู้กันเอง แต่ในภาพรวมศูนย์บริการฯ สามารถให้บริการตรงกับปัญหาและความต้องการของชุมชนมากขึ้น

ผลกระทบที่เกิดขึ้นพบว่า องค์กรชุมชน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล เทศบาล มีการให้การสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์บริการฯ มากขึ้น เช่น การสนับสนุนงบประมาณ อุปกรณ์ต่าง ๆ เป็นต้น ชุมชนเริ่มเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของศูนย์บริการฯ มากขึ้น ตลอดจนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของศูนย์บริการฯ มากขึ้นเป็นลำดับ สำหรับเจ้าหน้าที่กรมส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบศูนย์บริการฯ ได้จัดประชุมสัมมนาในการหารูปแบบในการทำงานของศูนย์บริการฯ ด้วยตนเอง ทำให้มีความเข้าใจบทบาทหน้าที่ มีกรอบแนวทางการทำงานที่ชัดเจน ตลอดจนมีความมั่นใจในการปฏิบัติงานมากขึ้น

5. ผลลัพธ์

ผลลัพธ์ที่เกิดกับเกษตรกร องค์กรเกษตรกร ชุมชน เจ้าหน้าที่และหน่วยงาน พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นไปในทางบวก คือ ทุกฝ่ายเริ่มให้ความสำคัญกับศูนย์บริการฯ ต่างฝ่ายต่างเข้าใจบทบาทของตนเองในการให้และการใช้บริการของศูนย์บริการฯ มากขึ้น โดยการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ตอบสนองความต้องการของชุมชนมีเพียงบางศูนย์บริการฯ ที่การบริการเกษตรกรยังไม่ตรงตามความต้องการ เนื่องจากยังขาดเครื่องมือ และอุปกรณ์ เช่น เครื่องมือวิเคราะห์ดิน-น้ำ การวิเคราะห์สารพิษ เป็นต้น

ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหาอุปสรรคในภาพรวมที่มีความคล้ายคลึงกันในจังหวัดต่าง ๆ ได้แก่

1. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีภารกิจมาก ไม่สามารถประจำอยู่ที่ศูนย์บริการฯ ได้ตลอดเวลา ทำให้เกษตรกรที่มาใช้บริการศูนย์บริการฯ มีไม่มากนัก
2. ขาดเครื่องมือ อุปกรณ์เพื่อประกอบการให้บริการแก่เกษตรกร เนื่องจากเครื่องมือส่วนใหญ่เป็นครุภัณฑ์ ไม่สามารถจัดซื้อได้

แนวทางแก้ไข

1. ปรับรูปแบบการให้บริการของศูนย์บริการฯ โดยการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในกลุ่มกิจกรรม โดยให้ชุมชนแก้ไขปัญหาเบื้องต้นกันเองก่อน
2. ภาครัฐ ควรสนับสนุนเครื่องมือและอุปกรณ์ที่ตรงกับความต้องการของชุมชน เพื่อประกอบการให้บริการแก่เกษตรกร เพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่เกษตรกร

ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุน ได้แก่

1. เจ้าหน้าที่ที่มีความรับผิดชอบ มีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่จากการประชุมสัมมนาหารูปแบบการทำงานศูนย์บริการฯ ด้วยตนเอง ทำให้ศูนย์บริการมีความก้าวหน้า
2. การจัดเวทีชุมชน โดยชุมชนมีส่วนร่วมสม่ำเสมอ ทำให้ชุมชนเกิดแนวคิดในการพัฒนาการพึ่งพาตนเอง
3. งบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ
4. ผู้แทนชุมชนร่วมปฏิบัติงานโดยมีค่าตอบแทน

ปัจจัยอุปสรรค ได้แก่

1. ขาดความร่วมมือในด้านข้อมูลข่าวสาร การปฏิบัติงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งเครื่องมือสำหรับให้บริการแก่เกษตรกร เช่น เครื่องมือวิเคราะห์ดิน-น้ำ เครื่องตรวจสอบสารพิษ เป็นต้น

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

สถานการณ์ก่อนการวิจัย การให้บริการของศูนย์บริการฯ มีค่อนข้างน้อย ไม่ได้เกิดจากชุมชนโดยแท้จริง ตลอดจนมีเกษตรกรมาใช้บริการศูนย์บริการฯ ค่อนข้างน้อย เนื่องจากเกษตรกรไม่เห็นประโยชน์เมื่อดำเนินการวิจัยไปแล้ว พบว่าจังหวัดมีการปรับปรุงการดำเนินการให้บริการของศูนย์บริการฯ โดยใช้วิธีการมีส่วนร่วมของชุมชนที่แท้จริง มีการกำหนดแผนการดำเนินงานศูนย์บริการฯ ทั้งรายเดือน รายปี แบบมีส่วนร่วม และนำเสนอแผนให้สำนักงานเกษตรอำเภอ เพื่อรับการสนับสนุน และเพื่อกำหนดแผนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ให้สอดคล้องกับศูนย์บริการฯ การให้บริการศูนย์บริการฯ มีในเรื่องของข้อมูล การเกษตรต่าง ๆ ตลอดจนการตรวจสอบวิเคราะห์ดินและพืช การประชาสัมพันธ์โครงการที่สำคัญของหน่วยงานราชการ นอกจากนี้มีการถ่ายทอดความรู้ที่จดสาธิต โดยวิทยากรเกษตรกร และการถ่ายทอดความรู้โดยเจ้าหน้าที่ตามแผนการถ่ายทอดเพื่อการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ผลที่เกิดขึ้นมีการประสานงานในลักษณะบูรณาการระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ที่มาสนับสนุนการให้บริการศูนย์บริการฯ พบว่าเกษตรกรมาใช้บริการศูนย์บริการฯ เพิ่มขึ้น

การให้บริการของศูนย์บริการฯ ในลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของทำให้การบริการตรงกับความต้องการของชุมชนที่แท้จริง เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงและช่วยในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง ทำให้ศูนย์บริการฯ สามารถให้บริการแก่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โจทย์ย่อย 1.1.3 กระบวนการได้มาของแผนชุมชน

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินการวิจัย

จากสถานการณ์ในการจัดทำแผนชุมชนของทั้ง 4 จังหวัด พบว่ากระบวนการได้มาของแผนชุมชนส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการ เป็นผู้ชี้แนะในการจัดทำแผน จังหวัดพัทลุงใช้เวทีประชาคม โดยจัดทำเป็นแผนรายหมู่บ้านและรวบรวมเป็นแผนตำบล การดำเนินการชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนค่อนข้างน้อย แผนงาน/โครงการที่ได้มาจึงไม่ตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ไม่ครอบคลุมในทุกด้าน และไม่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ ดังนั้น เพื่อให้เกิดกระบวนการส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วมในเรื่องกระบวนการได้มาของแผนชุมชน จึงได้กำหนดสิ่งที่ควรจะเป็นและการวัด ดังนี้

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นการทำให้แผนชุมชนแบบมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยชุมชนมีส่วนร่วมคิดและตัดสินใจด้วยตนเอง แผนมีกิจกรรมครอบคลุมทุกด้าน และสามารถนำไปสู่การปฏิบัติ	1) มีเวทีการจัดทำแผนชุมชนระดับตำบล โดยชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเองอย่างต่อเนื่องเป็นประจำ 2) มีผู้นำชุมชนทุกหมู่บ้านเข้าร่วมเวทีการจัดทำแผนชุมชนทุกขั้นตอน 3) มีเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนและร่วมจัดทำแผนชุมชน 4) แผนครอบคลุมทุกด้าน สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชนและตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง 5) เกิดกิจกรรมในชุมชนที่ดำเนินการโดยชุมชนเพื่อประโยชน์ต่อชุมชนและมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

3. การดำเนินการวิจัย

กระบวนการได้มาของแผนชุมชนทุกจังหวัดได้จัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับชุมชน ในการจัดทำแผนชุมชน โดยการจัดเวทีเรียนรู้ระดับตำบล ระดับหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกเดือนอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง และจัดให้มีการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ 1 ครั้ง เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับภายนอกชุมชน ผู้ที่เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทำแผนชุมชน จะเป็นผู้นำในหมู่บ้าน ๗ ละ 3 - 5 คน สำหรับกระบวนการจัดทำแผนมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

1. การคัดเลือกผู้นำ

การคัดเลือกผู้นำอาสาสมัครเพื่อเป็นตัวแทนหมู่บ้านในการจัดทำแผนมีการดำเนินการหลายวิธี เช่น การประชุมหมู่บ้าน การคัดเลือกโดยผู้นำร่วมกับเจ้าหน้าที่ แต่โดยหลักแล้วผู้นำจะต้องเป็นผู้คัดเลือกและตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่ใช่เจ้าหน้าที่เป็นคนเลือก ผู้นำที่เข้าร่วมเวทีอาจเป็นผู้นำทางการหรือไม่ก็ได้ อย่างน้อยต้องเป็นผู้เสียสละเพื่อส่วนรวม ผู้นำควรมาจากทุก ๆ หมู่บ้านทุก ๆ กลุ่มกิจกรรมทุกสาขาอาชีพ ในตำบลนั้น ผู้นำควรมี 3 - 5 คนต่อหมู่บ้าน เพื่อให้มีผู้เข้าร่วมเวทีระดับตำบล ประมาณ 30-50 คน

2. การจัดทำแผนชุมชน โดยใช้เวทีชุมชนระดับตำบลและหมู่บ้าน 6 ครั้ง มีวัตถุประสงค์การจัดแต่ละครั้งดังนี้

ครั้งที่ 1 สร้างความเข้าใจในแนวทางพัฒนาแบบพึ่งตนเอง

เป็นเวทีสร้างความเข้าใจร่วมกัน ทั้งในเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทำแผนชุมชน และการสร้างจิตสำนึกการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง ในส่วนของการสร้างจิตสำนึกนั้น ได้ร่วมกันทบทวนการพัฒนาชุมชนในอดีตที่ผ่านมา ค้นหาจุดด้อย จุดเด่น ตลอดจนสร้างความตระหนักให้เห็นคุณค่าของทุนทางสังคม และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนได้เกิดแนวคิดการพัฒนาแนวใหม่ ตลอดจนมองเห็นแนวทางที่ชุมชนจะต้องร่วมกันพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง โดยการค้นหาคักยภาพและทุนในชุมชน เพื่อพัฒนาเป็นอาชีพและพัฒนารายได้ให้กับชุมชน

ผลจากการจัดเวทีครั้งที่ 1 ทำให้ผู้นำเกิดสำนึกในคุณค่าของสังคม วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณีของชุมชน เกิดความรัก ห่วงแหน มีสำนึกรักท้องถิ่นอันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

หลังจากการจัดเวทีได้มีการมอบหมายให้ผู้นำไปดำเนินการจัดเก็บข้อมูลชุมชน เพื่อการเรียนรู้ว่าชุมชนของตนเองในปัจจุบันเป็นอย่างไร ตลอดจนดำเนินการจัดเวทีระดับหมู่บ้านเพื่อขยายแนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเองด้วย

ครั้งที่ 2 วิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพของชุมชน

ในเวทีนี้เป็นเวทีของการนำเสนอข้อมูลของชุมชนที่ให้ผู้นำของแต่ละหมู่บ้านจัดเก็บมา ซึ่งมีข้อมูลทางด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคมในชุมชน ในเวทีที่ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลร่วมกันค้นหาปัญหา และศักยภาพของชุมชนที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนา หรือนำมาสร้างเป็นอาชีพและรายได้ของคนในชุมชน

ผลจากการจัดเวทีครั้งที่ 2 ทำให้ผู้นำชุมชนได้เห็นภาพชุมชนของตนเองว่า ในปัจจุบันมีสภาพเป็นอย่างไร อะไรที่เป็นปัญหา อะไรพอที่จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน อะไรที่ควรจะอนุรักษ์รักษาไว้

หลังจากการจบเวทีครั้งที่ 2 ได้มีการมอบหมายให้ผู้นำไปจัดเวทีระดับหมู่บ้าน เพื่อขยายแนวคิด พร้อมทั้งให้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติม โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับรายรับ - รายจ่าย หนี้สินของแต่ละครัวเรือน เพื่อนำมาสรุปข้อมูลในเวทีต่อไป โดยจะชี้ให้เห็นถึงรายจ่ายและรายได้ของชุมชนในปัจจุบัน

ครั้งที่ 3 กำหนดแนวทางพัฒนาชุมชน

ในเวทีครั้งที่ 3 เป็นเวทีที่ร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนทั้งหมด ตั้งแต่เรื่องของปัญหาชุมชน ศักยภาพชุมชน รายรับ-รายจ่ายและหนี้สิน เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางพัฒนาชุมชนว่าชุมชนของตนเองในอนาคตควรจะเป็นอย่างไร

หลังจากนั้นเมื่อทราบแนวทางพัฒนาชุมชนของตนเองแล้ว ได้ร่วมกันวางแผนในการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ ทั้งนี้ การวางแผนการดูงาน เจ้าหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ต้นแบบที่จะศึกษาดูงาน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีสภาพทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี หรือสภาพพื้นที่ที่ใกล้เคียงกับชุมชนของตนเอง และมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบกันอย่างชัดเจนเพื่อนำมาสรุปในเวทีต่อไป

- การศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ

การศึกษาดูงานเป็นการเรียนรู้การพัฒนาของภายนอกชุมชน เพื่อให้ผู้นำได้มีการแลกเปลี่ยนแนวคิดการพัฒนาแบบพึ่งตนเองกับภายนอกชุมชน การศึกษานี้เน้นถึงการศึกษาแนวคิดมากกว่าศึกษาเพื่อทำตามหรือลอกเลียนแบบ ผลการศึกษาจะนำข้อมูลที่ได้รับมาเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการวางแผนพัฒนาชุมชนของตนเอง

ครั้งที่ 4 เสนอผลดูงานและกำหนดแผนงาน/โครงการ

เวทีนี้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบซึ่งผู้นำทุกคนจะนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการศึกษาดูงานในส่วนที่ตนเองได้เก็บรวบรวมข้อมูลมา มีการอภิปรายพูดคุยหาข้อยุติผลจากการเรียนรู้พื้นที่ต้นแบบและตัดสินใจว่าสิ่งใดบ้างนำมาปรับใช้ต่อการจัดทำแผนชุมชนของตนเอง

หลังจากนั้นจะร่วมกันกันคิดว่าชุมชนตนเองจะจัดทำแผนงาน/โครงการอะไร ซึ่งแผนงาน/โครงการต่าง ๆ ได้จากการระดมความคิดเห็น มีเป้าหมายที่ชัดเจน มีการพิจารณาความเป็นไปได้จากทุนเดิมที่มีอยู่ในชุมชน ผู้ร่วมดำเนินการและวิธีการดำเนินการ เมื่อได้แผนงานทั้งหมดแล้วจะมีการมอบหมายให้ผู้นำแต่ละหมู่บ้านนำไปเสนอแก่คนในชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน เพื่อปรับปรุงเพิ่มเติมก่อนจัดทำเป็นแผนระดับตำบลต่อไป

ครั้งที่ 5 จัดทำแผนชุมชนระดับตำบล

เป็นเวทีที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นเวทีการจัดทำแผนของตำบล ซึ่งผู้นำทุกหมู่บ้านจะนำแผนงาน/โครงการของแต่ละหมู่บ้านมาเสนอในเวที เพื่อร่วมกันวิเคราะห์ความเป็นไปได้ คุ้มค่าและการเกิดประโยชน์ต่อชุมชน ตลอดจนความสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ ซึ่งจะต้องร่วมกันสรุปและจัดทำเป็นแผนของตำบลก่อนที่จะมอบให้ผู้นำแต่ละหมู่บ้าน นำกลับไปประชาพิจารณ์แต่ละหมู่บ้านก่อนจัดเวทีประชาพิจารณ์ระดับตำบล

ครั้งที่ 6 เวทีประชาพิจารณ์แผนชุมชน

เป็นเวทีที่ผู้นำดำเนินการนำเสนอแผนตำบลให้แก่คนในชุมชนทั้งตำบลได้รับทราบ พร้อมทั้งให้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นต่อแผนงาน/โครงการทั้งหมด ที่ผู้นำได้ร่วมกันจัดทำขึ้นซึ่งแผนที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขจะถูกนำไปบรรจุไว้ในแผนระดับตำบล และนำไปสู่การปฏิบัติต่อไป

ในการจัดทำเวทีในระดับตำบลทุก ๆ ครั้ง มีการจัดทำเวทีระดับหมู่บ้านควบคู่ไปด้วย เพื่อให้ผู้นำได้มีเวทีในการจัดกิจกรรมที่ต่อเนื่องจากเวทีตำบล และเพื่อเป็นการขยายแนวคิดจากกลุ่มผู้นำไปสู่คนในชุมชนทั่วไป อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของผู้นำในชุมชน ในการดำเนินการจัดเวทีชุมชนด้วยตนเอง

ประมวลภาพการจัดเวทีชุมชน

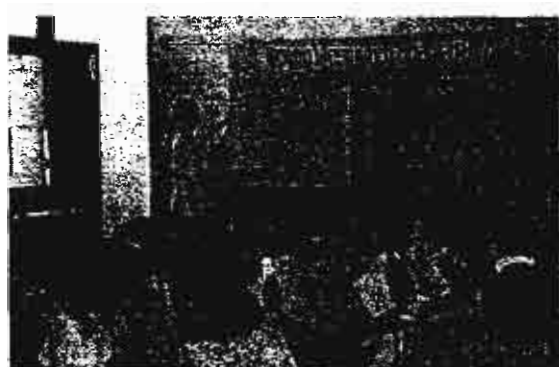
สร้างความเข้าใจในแนวทางการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง

วิเคราะห์ปัญหาและค้นหาศักยภาพชุมชน

จัดศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ

นำเสนอผลการศึกษาดูงานและวิเคราะห์จัดทำแผนงาน/โครงการ

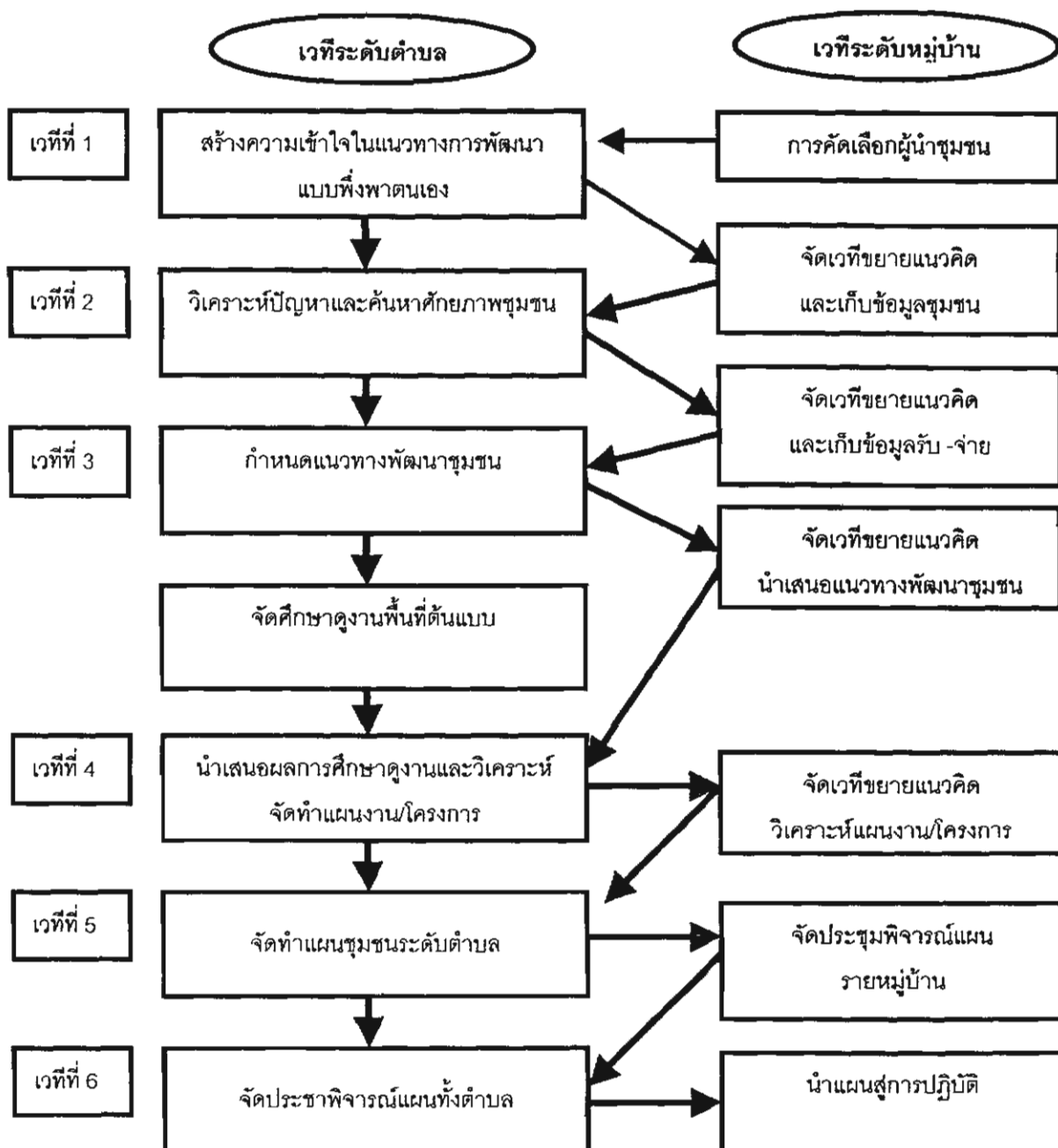

จัดทำแผนชุมชนระดับตำบล

จัดประชาพิจารณ์แผนทั้งตำบล

ผังการจัดเวทีการจัดทำแผนชุมชน

4. ผลที่เกิด

1. การมีส่วนร่วม

จากการดำเนินการจัดกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ผลที่เกิดขึ้นคือ ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนอย่างแท้จริง เพราะในเวทีการจัดทำแผนชุมชนพบว่า มีผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผน หมู่บ้านละอย่างน้อย 3 คน นอกจากนี้หลังจากการจัดเวทีตำบลแล้วได้จัดให้มีเวทีระดับหมู่บ้าน เพื่อขยายแนวคิดสู่เกษตรกรทั่วไปด้วย และในเวทีสุดท้ายทุกคนยังมีส่วนร่วม โดยจัดให้มีการประชาพิจารณ์แผนทั้งในระดับหมู่บ้านและตำบล ในส่วนของหน่วยงานองค์กรส่วนท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้มีส่วนร่วมในเวทีการจัดทำแผนชุมชนด้วย

2. ลักษณะของแผนที่เกิดขึ้น

เป็นแผนที่เกิดจากชุมชนเป็นผู้คิด ตัดสินใจและจัดทำด้วยตนเอง ตรงกับความต้องการของชุมชน ซึ่งบางจังหวัดแยกเป็น 2 แผนหลัก คือ แผนใดชุมชนทำเอง และแผนใดที่ต้องขอการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ หรือแหล่งทุนอื่น ในบางจังหวัดแยกเป็น 3 แผนหลัก ได้แก่ ทางด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยี ทางด้านการลงทุน วิสาหกิจชุมชน และแผนพัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแผนที่ตรงกับความต้องการของคนในชุมชนและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้

5. ผลลัพธ์

1. ผลลัพธ์ต่อเกษตรกรและชุมชน

ชุมชนทราบถึงกระบวนการจัดการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง ชุมชนทราบกระบวนการจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วมและพึ่งพาตนเอง รู้จักการบริหารจัดการทุนในชุมชนให้เกิดประโยชน์เป็นอาชีพและรายได้ และเกษตรกรในชุมชนเกิดความรัก ความศรัทธาต่อผู้นำของตนเอง และชุมชนเกิดความรักสามัคคีในชุมชน

2. ผลลัพธ์ต่อหน่วยงานและองค์กรในท้องถิ่น

หน่วยงานและองค์กรการพัฒนาในท้องถิ่น สามารถกำหนดแนวทางพัฒนาได้ตรงกับความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง มีทีมงานที่สามารถปฏิบัติงานในพื้นที่ได้มีประสิทธิภาพ

3. ผลลัพธ์ต่อเจ้าหน้าที่

เจ้าหน้าที่ได้เรียนรู้กระบวนการทำงานกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม เรียนรู้กระบวนการจัดทำแผนชุมชน สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการจัดทำแผนชุมชนได้ เกิดทักษะ แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของชุมชน

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

กระบวนการได้มาของแผนชุมชน จากสถานการณ์เดิมชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผน หรือมีก็น้อยทำให้แผนไม่ตรงกับความต้องการของชุมชนและไม่ได้นำไปปฏิบัติ กระบวนการจัดทำแผนชุมชนในการวิจัยครั้งนี้จึงเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนเป็นศูนย์กลาง และเจ้าหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนกระตุ้น สำหรับกระบวนการจัดทำแผนเน้นไปที่การจัดกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ชุมชนในการค้นหาศักยภาพ ทุน และทรัพยากรในชุมชนมาบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน การจัดกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทำแผนชุมชนดำเนินการจัดอย่างต่อเนื่องทุกเดือน โดยมีเวทีหลัก ๆ 6 เวที และนำไปศึกษาดูงาน 1 ครั้ง การคิดแผนคิดบนฐานการพึ่งตนเอง ไม่หวังพึ่งปัจจัยภายนอก

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดทำแผนชุมชน แผนที่ชุมชนได้เป็นแผนที่เกิดจากการมีส่วนร่วมคิดของชุมชน ตรงกับความต้องการและสามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ และนอกจากนี้ทำให้ชุมชนได้เกิดการเรียนรู้การจัดทำแผนแบบพึ่งพาตนเองด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ในการจัดทำแผนชุมชนอย่างแท้จริง
2. เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องเปลี่ยนวิธีคิดและบทบาทของตนเองในการทำงานกับชุมชนโดยเฉพาะการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
3. แผนชุมชนหากจะขับเคลื่อนได้ต้องเป็นแผนที่ตรงกับความต้องการของชุมชน มีแกนหลักในการขับเคลื่อน และปฏิบัติได้บนศักยภาพของชุมชนเองเป็นลำดับแรก โดยไม่หวังพึ่งปัจจัยภายนอกเป็นหลัก
4. ในเวทีการจัดทำแผนชุมชน ควรจะต้องมีเจ้าหน้าที่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมเพื่อความร่วมมือในการสนับสนุนแผนของชุมชน โดยเฉพาะหน่วยงานและองค์กรในท้องถิ่น เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล และองค์กรบริหารส่วนจังหวัด

โจทย์ย่อย 1.1.4 เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินการวิจัย

การดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้ทุกพื้นที่ยังไม่มีมีการดำเนินเครือข่ายการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมชัดเจน ในบางพื้นที่มีการดำเนินการบ้าง โดยเจ้าหน้าที่เป็นผู้เข้าไปดำเนินการตามแนวความคิดของเจ้าหน้าที่ ชุมชนไม่มีส่วนร่วมคิด ร่วมบริหารจัดการที่ชัดเจน คือ ไม่ได้เกิดจากความต้องการของชุมชน

อย่างแท้จริง ในการดำเนินการยังพบอีกว่าเจ้าหน้าที่มีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้น้อย ทำให้การดำเนินเครือข่ายทุกพื้นที่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

สำหรับพื้นที่ที่เคยผ่านกระบวนการดำเนินโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน พบว่าทำให้ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาชุมชนของตนเอง มีแผนของชุมชนที่เป็นแนวทางพัฒนาชุมชน มีกลุ่มกิจกรรมที่เกิดจากแผนชุมชนมากมายหลายด้าน แต่การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ต่างกลุ่มต่างดำเนินงานตามแผนงานของกลุ่มตนเอง ไม่มีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้ไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์ทำงานของกันและกัน

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. มีเครือข่ายระดับตำบล เพื่อการเรียนรู้และร่วมดำเนินกิจกรรมด้วยกัน	1) มีเครือข่ายกิจกรรม เครือข่ายการเรียนรู้ระดับตำบล
2. เกิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเครือข่ายร่วมกันอย่างต่อเนื่อง	2) เกิดเวทีเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเป็นประจำ
3. มีการเชื่อมโยงกิจกรรม แลกเปลี่ยนผลผลิต ปัจจัยการผลิต พึ่งพาและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน	3) มีการเชื่อมโยงกิจกรรมในชุมชนเข้าด้วยกัน
4. มีกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ อันจะเป็นประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน	4) ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการเครือข่ายด้วยตนเอง
5. มีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อประโยชน์แก่เครือข่ายและชุมชน	5) มีกองทุนเครือข่ายกิจกรรมระดับตำบล

3. การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ ใช้เวทีการเรียนรู้ของชุมชนระดับตำบลและหมู่บ้านเป็นกลไกหลักในการพัฒนาเครือข่ายเรียนรู้ โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นหน่วยประสานการดำเนินงานพัฒนาเครือข่าย โดยมีการพัฒนาเครือข่ายตามลำดับขั้น ดังนี้

1. การสร้างผู้นำเครือข่ายชุมชน โดยชุมชนร่วมกันค้นหาผู้นำหมู่บ้านละ 3-5 คน ด้วยการเสนอชื่อจากผู้แทนกลุ่มกิจกรรมในชุมชน ผู้นำที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน กรรมการศูนย์บริการฯ ได้ผู้นำที่มาจากหลากหลายกลุ่มกิจกรรมที่อยู่ในพื้นที่ต้องเป็นผู้เสียสละ และเต็มใจเข้าร่วมในเวทีพัฒนาเครือข่ายระดับตำบล

2. สร้างกลุ่มกิจกรรมและเชื่อมโยงกิจกรรมเป็นเครือข่าย เพื่อดำเนินกิจกรรมร่วมกันในลักษณะเครือข่ายโดยเฉพาะกิจกรรมที่เหมือนกัน มีการเชื่อมโยงการเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ การเกื้อหนุนปัจจัยการผลิตเทคโนโลยีการผลิต โดยเชื่อมโยงสนับสนุนกันภายในกลุ่ม/เครือข่าย ทั้งกลุ่มภายในหมู่บ้านและตำบล

3. จัดเวทีพัฒนาเครือข่ายเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ดังนี้

เวทีที่ 1 การสร้างความเข้าใจในการดำเนินงานในลักษณะเครือข่ายและกระตุ้นให้เกิดการเชื่อมโยงกิจกรรม เป็นเวทีที่สร้างความเข้าใจในกระบวนการทำงานในลักษณะเครือข่าย ประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินการในลักษณะเครือข่ายนี้ มีทั้งประโยชน์ที่เกิดต่อชุมชนเครือข่ายและสมาชิก

การดำเนินงาน เจ้าหน้าที่เป็นผู้ให้แนวคิด ผู้นำเป็นผู้ร่วมให้ความคิด โดยวิธีการเล่าประสบการณ์ให้ผู้เข้าร่วมเวทีได้รับทราบถึงแนวคิดในการดำเนินงานเครือข่าย และให้ผู้นำแต่ละหมู่บ้านหรือแต่ละกลุ่มกิจกรรม นำแนวคิดไปขยายต่อในกลุ่ม/ชุมชน เพื่อขยายแนวคิดตลอดจนหาผู้เข้าร่วมดำเนินการ

เวทีที่ 2 เชื่อมโยงกลุ่มกิจกรรมเป็นเครือข่าย เป็นเวทีที่ผู้นำกลุ่มนำข้อมูลกลุ่มมานำเสนอในเวที มีการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลของกลุ่มกิจกรรมในแต่ละหมู่บ้าน และมีการจัดหมวดหมู่ของกลุ่มกิจกรรม และจัดความสัมพันธ์เชื่อมโยงเป็นกลุ่มเครือข่าย หรือรวมกลุ่มต่าง ๆ ให้มีการเกื้อหนุนกันทั้งการดำเนินการกิจกรรมและการเกื้อหนุนกันในการผลิต

การดำเนินงาน โดยผู้นำชุมชนแต่ละหมู่บ้านนำเสนอข้อมูลกลุ่มกิจกรรมในชุมชน แล้วจึงร่วมกันวิเคราะห์ สังเคราะห์และจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อดำเนินการในลักษณะเครือข่าย จากนั้นได้มีการกำหนดแผนของเครือข่ายที่จะดำเนินการร่วมกัน ในขั้นตอนนี้ได้กำหนดให้มีผู้นำกลุ่มเครือข่ายไปดำเนินการวางแผนเครือข่ายในเวทีหมู่บ้าน เพื่อนำกลับมาเสนอในเวทีต่อไป

ในเวทีนี้ได้มีการกำหนดแผนการศึกษาดูงาน โดยชุมชนวางแผนร่วมกัน มอบบทบาทให้ผู้นำเครือข่ายไปเตรียมการเพื่อการศึกษาดูงาน ในเวทีได้ร่วมกันกำหนดแผนดูงานในประเด็น ดังนี้ 1) ประเด็นที่จะศึกษาดูงาน 2) วัน เวลา และสถานที่ 3) กำหนดบทบาทของแต่ละคน เช่น การเก็บรวบรวมข้อมูล การบันทึกข้อมูล 4) การเตรียมการนำเสนอผลหลังจากดูงานเสร็จสิ้นแล้ว

การศึกษาดูงาน

การศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบเครือข่าย นอกจากการดูรูปแบบการบริหารเครือข่ายแล้ว ได้กำหนดให้มีการศึกษาแนวคิดของการจัดตั้งการบริหารเครือข่าย ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายด้วย ซึ่งจากการศึกษาดูงาน ผู้นำมีการเก็บบันทึกข้อมูลเพื่อนำข้อมูลไปเสนอในเวทีพัฒนาเครือข่ายระดับตำบลในเวทีต่อไป

การศึกษาดูงาน มีข้อกำหนดร่วมกัน ดังนี้

1. การกำหนดบทบาทที่ชัดเจน โดยแบ่งหน้าที่ให้กับผู้ไปศึกษาดูงานอย่างชัดเจนว่า ใคร ต้องเก็บรายละเอียดในประเด็นใด เช่น การบริหารการดำเนินงาน กิจกรรม แนวคิดการจัดตั้ง และรูปแบบการบริหารจัดการเครือข่าย เป็นต้น

2. พื้นที่ดูงาน การดูงานมีเงื่อนไขที่กำหนดไว้ว่า ให้มีการดูงานในพื้นที่ใกล้เคียง และพื้นที่ที่มี ศักยภาพเหมือนหรือใกล้เคียงกับชุมชนตนเอง เพื่อเกิดแนวคิดที่สามารถนำมาปรับใช้ได้ ในชุมชนหรือเครือข่ายของตนเอง ตลอดจนเป็นการสร้างโอกาสให้ชุมชนได้รู้จักกัน และเกิดเป็นเครือข่ายในอนาคตด้วย

3. การสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงานที่ได้ไปเรียนรู้มา เพื่อร่วมกันสรุป วิเคราะห์ และร่วมกันกำหนดเป็นแนวทางที่เหมาะสมต่อเครือข่ายของตนเอง

เวทีที่ 3 การกำหนดแนวทางการดำเนินเครือข่าย เป็นเวทีที่มีการนำเสนอผลการ ศึกษาดูงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลจากการศึกษาดูงาน และร่วมกันสรุปบทเรียนที่ได้จากการศึกษา ดูงาน โดยในเวทีได้ดำเนินการ ดังนี้

1. สรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงาน เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาตัดสินใจทำกิจกรรม ในเครือข่ายของตนเอง

2. นำเสนอแผน แต่ละกลุ่มกิจกรรมนำเสนอแผนงานของกลุ่มตนเองเพื่อให้เครือข่ายร่วม พิจารณาจัดหมวดหมู่หรือจัดเป็นเครือข่าย

3. กำหนดแผนของเครือข่ายว่ากิจกรรมใดควรจะเป็นเครือข่ายกับกิจกรรมอะไร โดย พิจารณาให้กิจกรรมเกื้อกูลกัน เช่น โรงสีข้าวต้องเชื่อมโยงเกื้อกูลกันกับกลุ่มผู้เลี้ยงสุกร กลุ่มทำปุ๋ยหมัก และ กลุ่มการลดต้นทุนการผลิตข้าว เป็นต้น

4. มีการกำหนดกลุ่มบุคคลหรือตัวบุคคล เพื่อทำหน้าที่เป็นแกนนำในการนำแผนไปสู่การ ปฏิบัติในเครือข่าย

5. กลุ่มเครือข่ายกิจกรรมทุกกลุ่ม ดำเนินการจัดเวทีระดับกลุ่มในหมู่บ้าน เพื่อนำแนวทาง การดำเนินเครือข่ายไปเสนอแก่สมาชิกเพื่อร่วมตัดสินใจและร่วมดำเนินการ

เวทีที่ 4 เวทีเครือข่ายระดับตำบลอย่างต่อเนื่อง เป็นเวทีที่ต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากการจัดกิจกรรมในชุมชน คือ เมื่อจัดทำแผนของกลุ่มเครือข่ายแล้ว แต่ละกลุ่มได้นำ แผนไปสู่การปฏิบัติในกลุ่มของตนเอง ในรอบ 1 เดือน กลุ่มเครือข่ายจะกลับมาพบกันในเวทีเครือข่ายระดับ ตำบลอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งมีวัตถุประสงค์ของเวที คือ

1. เพื่อต้องการให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานของแต่ละกลุ่ม
2. เพื่อต้องการยกระดับความรู้ ความสามารถในการจัดกิจกรรมในแต่ละกลุ่ม

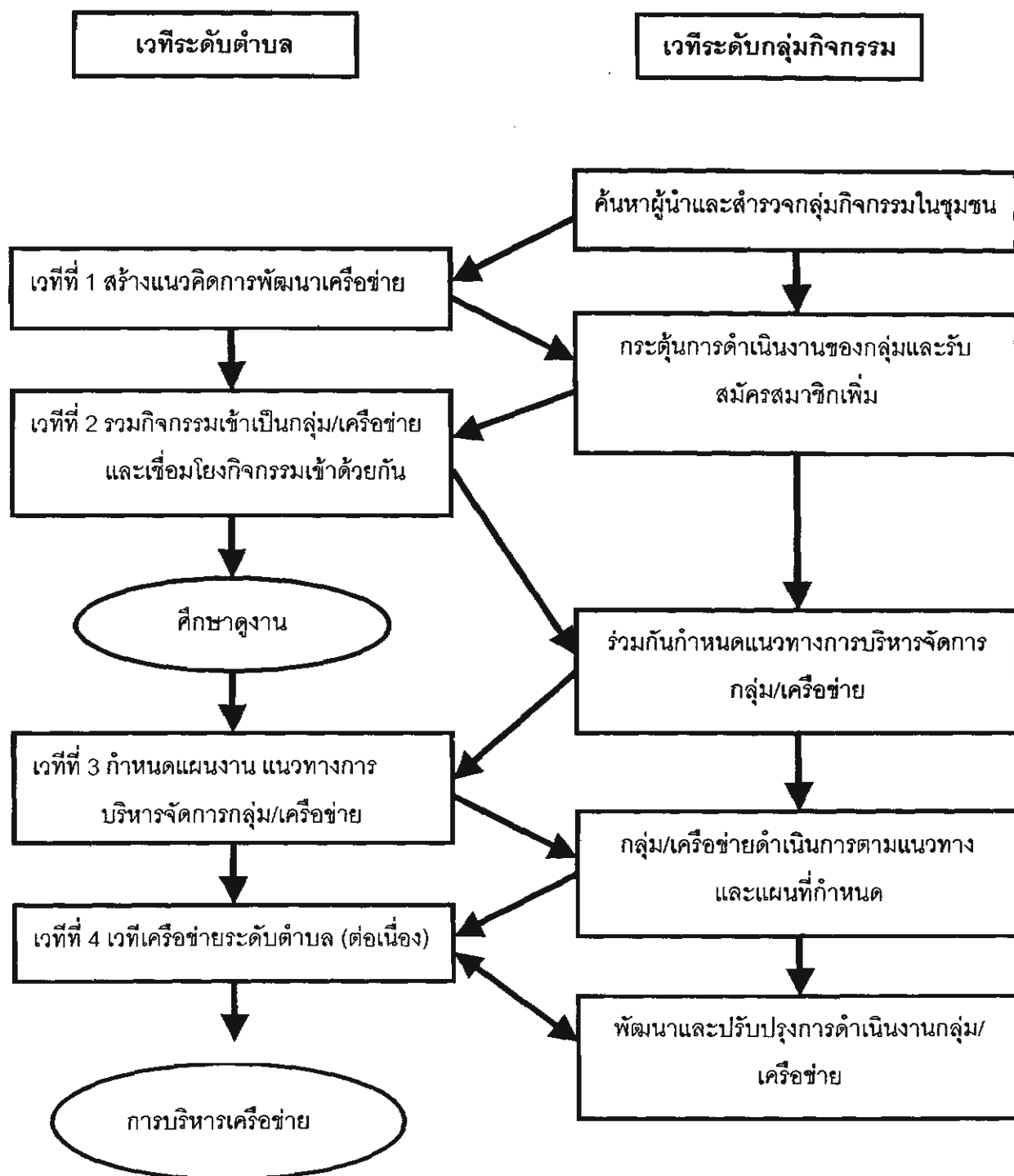
3. เพื่อเป็นเวทีรายงานความก้าวหน้าผลการดำเนินกิจกรรมของแต่ละกลุ่ม
4. เพื่อเป็นเวทีจัดการแก้ไขปัญหาการดำเนินงานของแต่ละกลุ่มที่ผ่านมา
5. เพื่อเป็นเวทีพบปะและทำกิจกรรมร่วมกันของผู้นำชุมชน เช่น กิจกรรมสัจจะออมทรัพย์ของเครือข่าย เป็นต้น

หลังจากจบเวทีผู้นำทุกคนได้รับทราบสถานการณ์การดำเนินงานของแต่ละกลุ่มในชุมชน พร้อมทั้งรับทราบแนวทางการแก้ไขและจัดการปัญหาของกลุ่ม เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขและมาพบกันอีกครั้งในเดือนต่อไป เวทีเช่นนี้มีเป็นประจำทุกเดือน บางครั้งมีการสลับเปลี่ยนหมุนเวียนไปจัดตามกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ

การจัดการบริหารเครือข่าย จัดเวทีชุมชนเพื่อร่วมกันกำหนดบทบาทของเครือข่าย โดยดำเนินการแบบการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งในเวทีได้ดำเนินการดังนี้

1. ตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการเครือข่าย ซึ่งโครงสร้างการบริหารเครือข่ายนั้น ชุมชนได้ร่วมกันกำหนด พร้อมทั้งกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการด้วยชุมชนเอง
2. การกำหนดกฎ ระเบียบ ในการบริหารจัดการเครือข่าย ชุมชนได้ร่วมกันกำหนดกฎเกณฑ์การบริหารจัดการเครือข่าย เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการปฏิบัติของเครือข่าย โดยใช้เวทีเครือข่ายระดับตำบลเป็นตัวกำหนด และให้กลุ่มกิจกรรมยึดถือกฎเกณฑ์การบริหารที่ร่วมกันกำหนดไว้

ผังการจัดเวทีพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้

4. ผลที่เกิด

1. เกิดเวทีเครือข่าย

จากการดำเนินการของทั้ง 4 จังหวัดทำให้เกิดเวทีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งในระดับตำบลอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอเพื่อการเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ ซึ่งเวทีเครือข่ายจะมีการขับเคลื่อนต่อไปโดยชุมชนเอง จังหวัดพัทลุง และราชบุรี มีเวที เครือข่ายระดับอำเภอและจังหวัดด้วย

2. การเชื่อมโยงกิจกรรม

ทุกจังหวัดได้ดำเนินการเชื่อมโยงประสานกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายในระดับตำบล เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ ทั้งทางด้านการผลิต การจัดการ ตลอดจนให้เกิดการผลิตหรือดำเนินกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ หรือเกื้อกูลกันของแต่ละกลุ่มกิจกรรม โดยเฉพาะที่จังหวัดบุรีรัมย์ การเกื้อกูลกันจะเห็นชัดเจนมาก ส่วนของจังหวัดพัทลุงมีการเชื่อมโยงไปถึงสภาวิสาหกิจชุมชนระดับจังหวัด

3. การบริหารเครือข่าย

ทุกจังหวัดได้ดำเนินการให้มีการบริการเครือข่ายโดยชุมชนคิดเองทำเอง เจ้าหน้าที่มีส่วนช่วยผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนเครือข่ายเท่านั้น ทุกเครือข่ายจะมีคณะบริหารเครือข่ายโดยชุมชน เครือข่ายมีการจัดทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น จังหวัดบุรีรัมย์ ได้จัดให้มีกิจกรรมออมทรัพย์ของเครือข่ายระดับตำบลเพื่อเอาเงินทุนไปบริหารจัดการเครือข่าย และหลายเครือข่ายมีการจัดทำกฎระเบียบของเครือข่ายโดยชุมชนด้วย

5. ผลลัพธ์

1. ผลลัพธ์ต่อเกษตรกร

เกษตรกรมีความมั่นใจในกิจกรรมการผลิตของตนเอง และชุมชนมีทิศทางการดำเนินกิจกรรมกลุ่มที่ชัดเจน ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง เกษตรกรเปลี่ยนพฤติกรรมจากเดิมเคยพึ่งพาทายนอกในการทำกิจกรรมหรือการพัฒนาชุมชนได้เปลี่ยนมาพึ่งตนเอง พึ่งกลุ่มกันเอง เช่น จัดทำเป็นกิจกรรมออมทรัพย์ของเครือข่ายการผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อใช้ในชุมชน เป็นต้น

2. ผลลัพธ์ต่อเจ้าหน้าที่

เจ้าหน้าที่ทำงานได้มีประสิทธิภาพ สามารถติดต่อประสานการปฏิบัติงานกับชุมชนได้ สะดวกรวดเร็ว และสามารถรู้ความเคลื่อนไหวของชุมชนได้รวดเร็ว ทั้งข้อมูลการผลิต ปัญหาในชุมชน ตลอดจนการสื่อสารประชาสัมพันธ์กับชุมชน เพราะชุมชนมีผู้นำที่เป็นตัวแทนของชุมชน เป็นผู้ติดต่อสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กับเกษตรกรในพื้นที่

3. ผลลัพธ์ต่อหน่วยงาน

หน่วยงานโดยเฉพาะองค์การภาครัฐ สามารถบริหารงบประมาณลงสู่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพตรงตามความต้องการของชุมชน และแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปัญหาและการแก้ไข

ปัญหา

1. การดำเนินงานเครือข่ายเป็นงานรูปแบบใหม่ ชุมชนและผู้นำไม่เข้าใจในแนวคิดและขั้นตอนการดำเนินงาน ประกอบกับผู้นำชุมชนมีภารกิจมากทั้งในชุมชนและเข้าร่วมกิจกรรมจากหน่วยงานอื่น ทำให้พัฒนาเครือข่ายได้ช้า
2. ในส่วนของเจ้าหน้าที่บางคนไม่มีประสบการณ์การทำงานเครือข่าย และบางคนเข้าร่วมเวทีเครือข่ายไม่ต่อเนื่อง ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาเครือข่ายในชุมชนด้วย
3. กิจกรรมของเครือข่ายบางกิจกรรมไม่ตรงกับความต้องการของสมาชิกบางส่วน ทำให้สมาชิกบางท่านไม่ร่วมกิจกรรม แต่สมาชิกบางท่านเข้าร่วมกิจกรรมหลายกลุ่ม ทำให้ไม่สามารถร่วมทำกิจกรรมในกลุ่มได้ทุกกลุ่ม โดยเฉพาะกิจกรรมที่มีการระดมทุนหรือหุ้น เป็นต้น

การแก้ไข

1. เกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องเครือข่ายของผู้นำ โดยการนำไปศึกษาดูงานให้แนวคิดในเวทีเครือข่าย ในส่วนของเจ้าหน้าที่ต้องฝึกปฏิบัติด้วยตนเองทุกครั้งที่มีโอกาส
2. ในกรณีที่สมาชิกไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ทุกกลุ่มในเวทีเครือข่าย ได้ตกลงให้แต่ละกลุ่มทำกิจกรรมขนาดเล็กก่อน ซึ่งเมื่อมีการลงหุ้นทุกคนจะสามารถเข้าร่วมได้

ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุน ได้แก่

1. กระบวนการสร้างเครือข่ายเรียนรู้ถึงแม้จะเป็นเครือข่ายใหม่ของชุมชน ซึ่งเป็นกระบวนการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนคิดเองทำเอง ซึ่งตรงกับความต้องการของชุมชน เมื่อดำเนินการให้การเรียนรู้ในการสร้างเครือข่ายแก่ชุมชนแล้ว ทำให้โอกาสทำงานเครือข่ายสำเร็จได้ไม่ยากนัก
2. ในบางพื้นที่เจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการพัฒนาเครือข่ายมีประสบการณ์อยู่แล้ว การดำเนินการสร้างและพัฒนาเครือข่าย จึงสามารถขับเคลื่อนได้
3. หน่วยงานหรือองค์กรท้องถิ่นได้ให้ความสำคัญของเครือข่ายและให้การสนับสนุนการพัฒนาเครือข่าย โดยเฉพาะในเรื่องงบประมาณในการสนับสนุนกิจกรรมของเครือข่าย

4. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการดำเนินการพัฒนาเครือข่าย เพราะศูนย์ฯ มีเป้าหมายการพัฒนาชุมชนเช่นกัน

5. ผู้นำส่วนหนึ่งผ่านกระบวนการเรียนรู้การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสามารถนำความรู้ ประสบการณ์มาปรับใช้ในกระบวนการพัฒนาเครือข่ายทั้งในเรื่องแนวคิด ขั้นตอน การดำเนินงานได้

ปัจจัยอุปสรรค ได้แก่

1. เครือข่ายในปัจจุบันยังมีน้อย มีเฉพาะบางพื้นที่ บางกลุ่มเท่านั้น ไม่มีพื้นที่ต้นแบบเพื่อการเรียนรู้ ทำให้ไม่มีตัวอย่างหรือประสบการณ์ตรงที่ให้ชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำให้การพัฒนาเครือข่ายเป็นไปได้ช้า

2. งานพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ เป็นงานใหม่ ผู้นำต้องเสียสละ มีความมุ่งมั่น ซึ่งบุคคลอย่างนี้ในชุมชนมีน้อย ทำให้การทำงานของเจ้าหน้าที่ต้องทำงานหนักทั้งชี้แจงและทำความเข้าใจ

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

การดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้ก่อนการดำเนินการทุกพื้นที่ที่ไม่มีการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมชัดเจน บางพื้นที่ที่มีการดำเนินการแต่ก็เป็นการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ การดำเนินการพัฒนาเครือข่ายในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการพัฒนาเครือข่ายระดับตำบล มีการเชื่อมโยงกิจกรรมเข้าด้วยกัน กิจกรรมมีการเกื้อกูล ดำเนินการโดยชุมชนเอง และมีเวทีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง วิธีการพัฒนาเครือข่ายดำเนินการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ให้ความรู้เรื่องเครือข่ายชี้ให้เห็นความสำคัญ โดยการจัดเวทีเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีการรวมกลุ่มกิจกรรมเข้าด้วยกันและนำไปศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ จัดให้มีกิจกรรมของเครือข่าย เช่น กิจกรรมอบรมทรัพยากรของเครือข่าย มีคณะกรรมการบริหารเครือข่ายโดยชุมชน ดำเนินการจัดทำกฎระเบียบของเครือข่าย เมื่อเกิดเครือข่ายแล้วชุมชนเกิดความมั่นใจต่อกิจกรรมการผลิตของตนเอง ชุมชนรู้จักพึ่งพาตนเอง มีเวทีการเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง หน่วยงานภาครัฐสามารถให้การสนับสนุนได้ตรงตามความต้องการของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. การดำเนินเครือข่ายการเรียนรู้ ต้องจัดให้มีเวทีเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสพบปะแลกเปลี่ยนประสบการณ์

2. การดำเนินเครือข่าย ต้องมีการจัดทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น ฝากสัจจะออมทรัพย์ กิจกรรมสวัสดิการชุมชน กองทุนต่าง ๆ ในชุมชน เป็นต้น

3. การกระตุ้นให้เกิดเครือข่าย นอกจากให้แนวคิดแล้วสิ่งที่จำเป็นอีกประการหนึ่ง คือ นำผู้นำไปศึกษาดูงานพื้นที่ต้นแบบ

4. กิจกรรมในเครือข่ายต้องให้มีการเกื้อกูลให้ประโยชน์ซึ่งกันและกัน และเกี่ยวโยงเป็นระบบเครือข่าย

โจทย์ 1.2 บทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบล

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินการวิจัย

กล่าวโดยสรุปสำหรับสถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัยในภาพรวม 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดราชบุรี พัทลุง และพิษณุโลก คือ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติงานโดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกในการทำงาน โดยส่วนใหญ่จะรับผิดชอบงานส่งเสริมการเกษตรในขอบเขตตำบล 1 คนต่อ 1 ตำบล หรือศูนย์บริการฯ แต่บางคนรับผิดชอบมากกว่า 1 ตำบล หรือศูนย์บริการฯ ซึ่งในการปฏิบัติงานจะรับผิดชอบหลายด้านในระดับพื้นที่ งานที่ดำเนินการส่วนใหญ่เป็นวิทยากรในการถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นผู้ประสานงานการจัดเก็บข้อมูลด้านการเกษตร และจัดทำรายงานต่าง ๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตามในการดำเนินงานยังไม่สามารถดำเนินการได้ ตามหลักการของศูนย์บริการฯ ในลักษณะการมีส่วนร่วมของเกษตรกร การบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (แต่ละหน่วยงานมุ่งเน้นผลงานของหน่วยงานตนเอง) ชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญในการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ มีภารกิจเร่งด่วนและงานนโยบายของหน่วยราชการต่าง ๆ ค่อนข้างมาก เช่น โครงการต่าง ๆ ของกระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกรม กองต่าง ๆ ในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่จะควรจะเป็น	การวัด
1. บทบาทที่เหมาะสมของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ เป็นวิทยากรกระบวนการ ผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ผู้ประสานงาน และผู้สนับสนุนและบริการ	1) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถเป็นวิทยากรกระบวนการได้และจัดเวทีชุมชน 2) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นวิทยากรในการถ่ายทอดความรู้และเป็นที่ปรึกษาให้กับเกษตรกร
2. กระบวนการทำงานที่เหมาะสมและชัดเจน แผนปฏิบัติงานที่เหมาะสมและวิธีการจัดทำแผนงาน/โครงการของชุมชน	3) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ และชุมชนตลอดจนและให้บริการชุมชน 4) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีแผนปฏิบัติงานและทำงานเป็นทีม 5) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีการจัดเก็บข้อมูลวางแผนงาน ดำเนินงานตามแผน ติดตามประเมินผล รายงานและประชาสัมพันธ์

3. การดำเนินการวิจัย

จากการดำเนินงานในบทบาทเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่จังหวัดราชบุรี พัทลุงบุรีรัมย์ และพิษณุโลก พอสรุปได้ดังนี้

1. บทบาทวิทยากรกระบวนการ

ในการดำเนินงานได้มีการเตรียมความพร้อมแก่

1.1 เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรโดยมีการจัดฝึกอบรมพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ แนวคิด และเทคนิคการจัดการ นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรยังได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในการจัดเวทีชุมชนของตำบลหลักหรือตำบลโรงเรียน หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่ผ่านกระบวนการตามโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในบทบาทวิทยากรกระบวนการในลักษณะเป็นทีม

1.2 ในการเป็นวิทยากรกระบวนการจะต้องมีการเตรียมการ กำหนดประเด็นสาระสำคัญ วิธีการ ระยะเวลา และเครื่องมือทุกครั้ง และในระหว่างดำเนินการวิทยากรกระบวนการจะต้องกระตุ้นให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น การมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้โดยการโยนคำถาม จับประเด็น สรุป

และเชื่อมโยง ตลอดจนจับบันทึกและสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมเวทีสิ่งสำคัญหลังจากจัดเวทีชุมชนทุกครั้ง

1.3 มีการสรุปบทเรียนหรือถอดบทเรียนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทีมวิทยากรกระบวนการ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการจัดเวทีชุมชน เพื่อเรียนรู้ร่วมกันและค้นหาแก้ไขปัญหาในการจัดเวทีการเป็นวิทยากรกระบวนการที่ถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

2. บทบาทผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะดำเนินการถ่ายทอดใน 2 ลักษณะ คือ

2.1 ลักษณะการบริหารจัดการและวิทยากรกระบวนการ โดยให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้จากการจัดเวทีชุมชน ในกรณีถ่ายทอดเทคโนโลยีระดับเบื้องต้นและทั่วไป เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถดำเนินการเองได้ ในบางกรณีการถ่ายทอดของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรใช้กระบวนการโรงเรียนเกษตรกร เช่น กิจกรรมข้าว พืชผัก เป็นต้น สำหรับความรู้เฉพาะทางหรือเทคโนโลยีการเกษตรขั้นสูง หรือความรู้ที่ต้องใช้เทคนิคเฉพาะจะทำหน้าที่ประสานงาน

2.2 ประสานงานกับหน่วยงานอื่นมาเป็นผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ส่วนใหญ่ยังใช้วิธีการบรรยาย นอกจากนี้ให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ความชำนาญคนละ 1 เรื่อง ที่สอดคล้องกับอาชีพหลักของเกษตรกรในพื้นที่นั้น

3. บทบาทผู้ประสานงาน

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานทั้งใน รูปแบบไม่เป็นทางราชการ และรูปแบบเป็นทางราชการ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ ระยะเวลาเร่งด่วน ภารกิจ เป็นต้น แต่โดยปกติมักจะประสานงานไม่เป็นทางราชการ ถ้าเป็นระหว่างหน่วยงานและมีการนัดหมายและแผนปฏิบัติที่ชัดเจน จะประสานงานในรูปแบบทางราชการ เช่น การถ่ายทอดเทคโนโลยี การประชุมคณะกรรมการ การจัดงานที่ครอบคลุมหลาย ๆ หน่วยงาน เช่น คลินิกเกษตร หน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ (MU) การจัดทำแผนชุมชนในการประชาสัมพันธ์และการสนับสนุนแผนชุมชน เป็นต้น สำหรับลักษณะการประสานงานมีทั้งการประสานงานกับองค์กร และประสานงานเนื้อหาหรือภารกิจ

3.1 การประสานงานกับองค์กร ในส่วนที่เกี่ยวข้องทั้งระดับพื้นที่และหน่วยงานต่างๆ ในการดำเนินงานตามแผนงาน โครงการ และนโยบาย ได้แก่ หน่วยงานในพื้นที่ที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงศึกษาธิการ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการประสานงานกับองค์กรบริหารส่วนตำบล ผู้นำชุมชน คณะกรรมการจัดเวทีชุมชน คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เป็นต้น ทั้งนี้ ทำหน้าที่ประสานงานหรือสื่อกลางระหว่างภาครัฐ หน่วยงานต่าง ๆ องค์กร

ท้องถิ่น คณะกรรมการกับเกษตรกรในพื้นที่ตำบล สิ่งสำคัญคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และศูนย์บริการฯ เป็นกลไกสำคัญในการประสานความร่วมมือ

3.2 สำหรับการประสานงานในเนื้อหาและภารกิจ มีหลายรูปแบบด้วยกัน คือ

3.2.1 การดำเนินงานในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ณ จุดสาธิต ประสานงานกับวิทยาการเกษตรกร สำหรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรหลายสาขา ยังจำเป็นต้องให้ระดับอำเภอช่วยประสานงาน เช่น การจัดคลินิกเกษตร ส่วนการเตรียมคนและพื้นที่เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ระดับตำบล ส่วนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นหน้าที่ระดับอำเภอ

3.2.2 การประสานงานที่เกี่ยวกับแผนงานโครงการ และกิจกรรม ประสานงานกับองค์การบริหารส่วนตำบล และหน่วยงานที่เป็นเจ้าของภารกิจโดยตรง และสอดคล้องกับแผนชุมชน เพื่อขอการสนับสนุนด้านวิชาการและงบประมาณ

3.2.3 การประสานงานให้บริการเร่งด่วน ด้านโรคระบาดสัตว์ ศัตรูพืช ภัยธรรมชาติ ปัญหาราคาผลผลิตการเกษตร สามารถประสานทางโทรศัพท์กับหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ตลอดจนการประสานงานการแก้ไขปัญหาของเกษตรกรในพื้นที่ สามารถประสานงานกับหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ให้เข้ามาแก้ไขช่วยเหลือเกษตรกร

4. บทบาทผู้สนับสนุนและบริการ

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีบทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและองค์กรในท้องถิ่น เช่น การจัดทำข้อมูลต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน เกษตรกร โดยการจัดหาข้อมูลและบริการชุมชนในข้อมูลด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม กระตุ้นให้ชุมชนดำเนินการจัดทำข้อมูลด้วยตนเอง จัดหาข้อมูลด้านการตลาดมาสนับสนุนให้ชุมชนได้เรียนรู้และวางแผนการผลิต การตลาด สนับสนุนให้ชุมชนร่วมวางแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลจากการจัดเวทีชุมชน ข้อมูลจากคลินิกเกษตรและข้อมูลจากแผนถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร เพื่อจัดทำแผนดังกล่าว นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้เกษตรกรแปลงแผนสู่การปฏิบัติงานในลักษณะโครงการและกิจกรรม โดยกระตุ้นให้เกิดกลุ่มกิจกรรมเรียนรู้และดำเนินงานตามโครงการและกิจกรรมต่อไป และของบประมาณจากหน่วยงานภาครัฐ กรม กองต่าง ๆ ตลอดจนองค์กรท้องถิ่น สนับสนุนให้กลุ่มกิจกรรมมีการออมและระดมเงินทุนช่วยเหลือตนเองในการปฏิบัติงานเบื้องต้นเพื่อพึ่งพาตนเองในระยะแรก ๆ สำหรับการบริการด้านอื่น ๆ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรบริการด้านการจดทะเบียนเกษตรกร การออกใบรับรองเกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปรัง จดทะเบียนการปลูกพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ การช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ ตลอดจนการสนับสนุนและบริการโครงการสำคัญ ๆ ตามนโยบายของรัฐ เช่น โครงการฟื้นฟูเกษตรกรหลังการพักชำระหนี้ร่วมกับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) โครงการปราบปรามยาเสพติด เป็นต้น

กระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร พอสรุปได้ดังนี้

การใช้ศูนย์บริการฯ เป็นกลไกในการปฏิบัติงานระดับพื้นที่ (ตำบล) โดยเริ่มตั้งแต่งานข้อมูล และข่าวสารการวางแผนงานและโครงการ การติดตามและประเมินผล การรายงานและประชาสัมพันธ์

1. งานข้อมูลและข่าวสาร ดำเนินการจัดทำข้อมูลโดยการเก็บ รวบรวม ประมวล วิเคราะห์ และสังเคราะห์เพื่อใช้ประโยชน์ในพื้นที่รับผิดชอบ ทั้งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ โดยข้อมูลและข่าวสารบางส่วนจะประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาเผยแพร่บริการแก่ชุมชน ณ ศูนย์บริการฯ สำหรับข้อมูลที่ใช้ในการจัดทำแผนชุมชนหรือแผนแม่บทชุมชนจะอาศัยชุมชน ผู้นำ คณะกรรมการ เป็นผู้จัดหาและรวบรวมเพิ่มเติม โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งเรียกว่า “เวทีชุมชน” เพื่อนำข้อมูลมาจัดทำแผนชุมชนของตนเอง

2. การจัดทำแผนโครงการทั้งระยะสั้นและระยะยาว ดำเนินการดังนี้

- แผนพัฒนาการเกษตรตำบลระยะยาว (5 ปี) โดยอาศัยการใช้เวทีชุมชนและการมีส่วนร่วม มีผู้นำชุมชน และชุมชนร่วมกับเจ้าหน้าที่ดำเนินการ และใช้ข้อมูลด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งประกอบด้วยแผนย่อยอีก 3 แผน ดังนี้ 1) แผนถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร 2) แผนธุรกิจ (แผนลงทุนหรือแผนวิสาหกิจชุมชน) 3) แผนพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีโครงการและกิจกรรมใน 3 แผนย่อยดังกล่าว

- แผนพัฒนาการเกษตรตำบลประจำปี โดยอาศัยข้อมูลจากแผนพัฒนาการเกษตรระยะยาว (5 ปี) แผนถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรและการจัดทำคลินิกเกษตร โดยให้ชุมชน ผู้นำชุมชน วิทยากรเกษตรกร ตัวแทนกลุ่มกิจกรรม และคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ร่วมกับเจ้าหน้าที่ดำเนินการ โดยเจ้าหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน อำนวยความสะดวก และสนับสนุน รวมทั้งประสานงาน แผนงาน โครงการเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลและหน่วยงานภาครัฐตามระบบงบประมาณปกติ

- จัดทำแผนปฏิบัติงานประจำเดือนของศูนย์บริการฯ และแผนปฏิบัติงานประจำสัปดาห์ โดยอาศัยข้อมูลสถานการณ์ต่าง ๆ ความจำเป็นเร่งด่วน นโยบายของภาครัฐ และแผนพัฒนาการเกษตรตำบลประจำปี

3. การดำเนินงานตามแผนงานและโครงการดำเนินการตามแผนพัฒนาการเกษตรตำบลประจำปี โดยดำเนินการในบทบาทวิทยากรกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ผู้ประสานงาน ผู้สนับสนุนและบริการ โดยยึดหลักแผนงานและโครงการประจำปี และอาศัยเวทีการประชุมประจำเดือนของคณะกรรมการศูนย์บริการฯ ในการดำเนินงานและการมีส่วนร่วมของชุมชนและคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ตลอดจนใช้เวทีดังกล่าวในการติดตาม พิจารณา แก้ไขปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงาน

4. การติดตามและประเมินผลแผนงาน/โครงการ การดำเนินงานในการติดตามอาศัยการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำเดือน และเจ้าหน้าที่ออกติดตามในพื้นที่ดำเนินการ โดยมีรูปแบบการติดตาม ดังนี้ 1) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ติดตาม 2) คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และคณะทำงานสาขา (กลุ่มกิจกรรม) เป็นผู้ติดตาม 3) คณะทำงานสาขา (กลุ่มกิจกรรม) เป็นผู้ติดตาม และ 4) เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรกับคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เป็นผู้ติดตาม ซึ่งจะได้ นำข้อมูลความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรคมาเสนอในที่ประชุมประจำเดือนของศูนย์บริการฯ และหาแนวทาง แก้ปัญหาและประชาสัมพันธ์ให้ทราบ สำหรับการประเมินผลในลักษณะการมีส่วนร่วมยังไม่เป็นรูปธรรม ส่วนใหญ่เป็นการติดตามงานร่วมกันกับชุมชน

5. การรายงานผลและประชาสัมพันธ์ ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ต้อง รายงานผลการปฏิบัติงานประจำเดือนทุกเดือน และร่วมกับคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ สรุปผลการ ดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร ปีละ 2 ครั้ง สำหรับการประชาสัมพันธ์ ใช้ช่องทางต่าง ๆ ตามระบบปกติ เช่น การประชุมการจัดเวทีชุมชน กิจกรรมต่าง ๆ (วันสาธิต การจัดนิทรรศการ งานแสดง สินค้าและจำหน่าย ผลิตภัณฑ์การเกษตร) บทความ ข่าวสาร วิทยุและหอกระจายข่าว หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เป็นต้น การดำเนินงาน ด้านประชาสัมพันธ์ยังไม่เป็นระบบขึ้นอยู่กับสถานการณ์และกิจกรรมที่ดำเนินการ

สำหรับกิจกรรมและกลไกสำคัญในการทำงานในพื้นที่ ได้แก่

1. ใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เป็นกลไกในการทำงานในพื้นที่ระดับตำบล
2. จัดเวทีชุมชนระดับตำบลและหมู่บ้าน เพื่อเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ
3. ให้ข้อมูลข่าวสาร ณ ที่ศูนย์บริการ ฯ และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ ฯ เป็นตัวแทนให้ข้อมูลและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้วิทยากรเกษตรกร (จุดสาธิต) เป็นจุดเผยแพร่และ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร หรือจุดเรียนรู้และทัศนศึกษาของคนในชุมชน
4. การทำงานในลักษณะการทำงานเป็นทีมแล้วแต่กรณีหรือลักษณะงาน เช่น การร่วมจัด เวทีชุมชน โดยเป็นวิทยากรกระบวนการร่วมกัน การสำรวจข้อมูล จัดทำฐานข้อมูลต่าง ๆ ตามนโยบายเร่งด่วน
5. การประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ประจำเดือน เพื่อวางแผน กำหนด กิจกรรม เตรียมการรับทราบความก้าวหน้า ติดตามและประเมินผล และแก้ไขปัญหาอุปสรรค ตลอดจน การประชาสัมพันธ์
6. จัดทำแผนชุมชนเพื่อเป็นแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ทำให้รู้ทิศทางในการ พัฒนาระดับพื้นที่ (ตำบล) และตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนเป็นหลัก

7. มีแผนปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรรายเดือนและรายสัปดาห์ เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ปัญหาเร่งด่วน ตลอดจนสนับสนุนแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลประจำปี

4. ผลที่เกิด

สรุปโดยภาพรวมผลที่เกิดจากการดำเนินงานในบทบาทและกระบวนการทำงานในพื้นที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร พอสรุปได้ดังนี้

1. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการและจัดเวทีชุมชนระดับตำบลและหมู่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร สามารถถ่ายทอดความรู้เทคโนโลยีการเกษตรให้แก่เกษตรกรได้ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมตามลักษณะโรงเรียนเกษตรกร นอกจากนี้ยังใช้เวทีชุมชนในการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างคนในชุมชนและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง
3. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร สามารถมอบหมายภารกิจบางกิจกรรมให้ตัวแทนชุมชนดำเนินการได้
4. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถเป็นผู้ประสานงานที่ดีระหว่างหน่วยงานและชุมชน
5. เกิดการทำงานเป็นทีมมากขึ้น โดยเฉพาะการร่วมเป็นวิทยากรกระบวนการ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตลอดจนร่วมกันทำงานเป็นทีมตามลักษณะงาน เช่น การสำรวจข้อมูล การเตรียมการจัดเวที
6. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีแผนปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ ชัดเจน สอดคล้องกับแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล โดยมีแผนปฏิบัติการรายเดือนและรายสัปดาห์
7. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร มีการทำงานร่วมกับคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ คณะกรรมการจัดเวทีชุมชน ผู้นำหรือผู้แทนชุมชน ครอบคลุมพื้นที่หมู่บ้านต่างๆ ภายในตำบลมากขึ้น

5. ผลลัพธ์

จากการดำเนินงานในบทบาทและกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ส่งผลกระทบหรือผลลัพธ์ ได้โดยสรุป ดังนี้

1. ผลกระทบต่อชุมชน

- ชุมชนมีความตื่นตัว รับรู้ข่าวสาร และแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ตนเองมากขึ้น เพื่อให้ชุมชนของตนเองเข้มแข็ง
- ชุมชนมีโอกาสนเสนอความคิดเห็น การมีส่วนร่วมมีมากขึ้นในการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ
- ชุมชนได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในลักษณะกระบวนการเรียนรู้ การจัดเวทีชุมชน โรงเรียนเกษตรกร เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงในไร่นา ในลักษณะองค์รวมแห่งการเรียนรู้

- ชุมชนสามารถวิเคราะห์และจัดลำดับความสำคัญก่อนหลังในการดำเนินกิจกรรม โดยยึดหลักการพึ่งพาชุมชนภายในเป็นหลัก ก่อนจะพึ่งพาปัจจัยภายนอก
- ชุมชนมีความพึงพอใจมากในการทำงาน บทบาทของเจ้าหน้าที่ โดยยึดเกษตรกรเป็นหลักมากกว่ายึดหน่วยงานของตนเอง

2. ผลกระทบต่อเจ้าหน้าที่

- เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความมั่นใจ สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการและจัดเวทีชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรสามารถจับประเด็น เชื่อมโยงและสรุปผลในประเด็นต่าง ๆ ในการจัดเวทีชุมชน การถ่ายทอดเทคโนโลยี แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และการอภิปรายกลุ่ม
- เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะมากขึ้น ในการจัดเวทีชุมชน วิทยากรกระบวนการ การถ่ายทอดความรู้ การประสานงาน และการสนับสนุน/บริการ จากการทำกิจกรรมต่าง ๆ โดยยึดหลักการมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้ การทำงานแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ และชุมชน
- มีการทำงานเป็นทีมมากขึ้นตามลักษณะงานแล้วแต่กรณี เช่น ร่วมกันเป็นวิทยากรกระบวนการในการจัดเวทีชุมชน การสำรวจและจัดเก็บข้อมูล การบริการด้านต่างๆ เป็นต้น
- มีแผนปฏิบัติงาน ส่งผลให้เกิดการทำงานเป็นระบบ มีความชัดเจนมากขึ้น

3. ผลกระทบต่อหน่วยงาน

- เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อหน่วยงานโดยยึดชุมชนเป็นเป้าหมายหลักและทำงานแบบมีส่วนร่วม
- ชุมชนพึงพอใจในการให้บริการและมีหลายหน่วยงานมาร่วมรับฟังความคิดเห็นของชุมชน
- การทำงานของหน่วยงานมีความชัดเจน มีแผนปฏิบัติงาน ประหยัดเวลาและงบประมาณ สรุปปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข ในภาพรวมของการวิจัยในพื้นที่ 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดราชบุรี พัทลุง บุรีรัมย์ และพิษณุโลก ซึ่งสรุปได้ดังนี้

ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

1. งานตามนโยบายเร่งด่วนที่ไม่ใช่ภารกิจหลักหรือที่รับผิดชอบค่อนข้างมาก

การแก้ไข

- เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องต้องระดับภาคสนามต้องจัดลำดับความสำคัญของงาน และในบางครั้งต้องทำงานเป็นทีมและปฏิบัติงานนอกเวลาทำการ

2. การดำเนินงานอยู่ในช่วงระยะเวลาการปรับโครงสร้างและภารกิจส่วนราชการ ทำให้ขาดความชัดเจนในบทบาทหน้าที่การทำงาน ทั้งระบบการทำงานในพื้นที่และการสนับสนุน

การแก้ไข

- การดำเนินงานตามโครงสร้างอาศัยระยะเวลาจนกว่าจะชัดเจน ดังนั้นควรสร้างกรอบการทำงานเป็นทีมและทิศทางการทำงานของเจ้าหน้าที่และสถานการณ์ความเป็นจริงในพื้นที่

3. การพัฒนาบุคลากรยังไม่ทั่วถึงและขาดความต่อเนื่อง เนื่องจากการไม่มีแผนการพัฒนาบุคลากรและงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอ

การแก้ไข

- จัดเวทีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องในลักษณะการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ทั้งด้านเทคโนโลยีการเกษตร การบริหารจัดการ วิทยาการกระบวนการ โดยเน้นการฝึกทักษะ

- จัดทำแผนพัฒนาบุคลากรให้ชัดเจนและสนับสนุนงบประมาณทุกระดับ

ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุน ได้แก่

1. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้รับการฝึกอบรม ถ่ายทอดความรู้ด้านวิทยาการกระบวนการจากวิทยากรภายนอก และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับจังหวัดและอำเภอที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของโครงการเพิ่มขีดความสามารถการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน (โครงการ UNDP)

2. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้เรียนรู้การเป็นวิทยากรกระบวนการจากตำบลต้นแบบหรือตำบลครู (ตำบลต้นแบบโรงเรียน) กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่ ตลอดจนรูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ ชุมชน คณะกรรมการ โดยมีศูนย์บริการฯ เป็นกลไกการทำงาน

3. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรได้มีโอกาสเรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริงในการจัดเวทีชุมชนของตำบลตนเองและสรุปบทเรียน (ถอดบทเรียน) การเรียนรู้การจัดเวทีชุมชนทุกครั้ง ซึ่งเป็นการเรียนรู้และฝึกทักษะจากประสบการณ์ตรงในการจัดเวทีชุมชน และใช้ศูนย์บริการฯ คณะกรรมการ และชุมชน ทำงานแบบมีส่วนร่วมและเป็นกลไกการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

4. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในบางพื้นที่มีการดำเนินงานเป็นทีม และมีหลักเกณฑ์การทำงานที่ชัดเจนกว่าที่กำหนดไว้เดิม โดยนำผลงานไปประเมินการทำงานของเจ้าหน้าที่แต่ละบุคคล

5. ชุมชนและกลุ่มองค์กรมีความเข้มแข็งเป็นทุนเดิม

6. การคัดเลือกผู้นำชุมชนและคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ มีส่วนผลักดันในการดำเนินงาน

7. ให้โอกาสชุมชนมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น และสร้างจิตสำนึก ตลอดจนแสดงให้เห็นถึงคุณค่าความเป็นเจ้าของในการพัฒนาและแก้ปัญหาของตนเองและชุมชน

ปัจจัยอุปสรรค ได้แก่

1. ภารกิจใหม่และภารกิจเดิมยังไม่เชื่อมโยง ขาดความชัดเจนในบทบาทหน้าที่และระบบการทำงาน
2. การมีส่วนร่วมจากหน่วยงานภาครัฐยังมีส่วนร่วมน้อย เนื่องจากขาดการประสานงานและการประชาสัมพันธ์โดยเฉพาะช่วงระยะแรกๆ
3. ระบบการทำงานในเรื่องแผนถ่ายทอดเทคโนโลยี การจัดคลินิกเกษตร การให้บริการต่าง ๆ ยังไม่เป็นระบบที่ชัดเจน
4. การพัฒนาบุคลากรไม่ทั่วถึงและไม่ต่อเนื่อง
5. ความชัดเจนในสายงานความก้าวหน้าในตำแหน่งของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ในระดับพื้นที่ไม่ชัดเจน ส่งผลต่อการทำงาน ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน
6. ภารกิจเร่งด่วนและมีภารกิจหลายด้าน ทำให้ไม่สามารถดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้ทั้งในส่วนของผู้เจ้าหน้าที่และการทำงานกับชุมชน

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

การดำเนินงานเป็นงานของผู้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีบทบาทและกระบวนการทำงานในพื้นที่กับชุมชน ดังนี้

สรุป

1. บทบาทการเป็นวิทยากรกระบวนการ เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น กระตุ้นแรงจูงใจให้ชุมชนมีส่วนร่วม แสดงความคิดเห็น สรุปจับประเด็น และเชื่อมโยงให้เห็นภาพ องค์กรรวมด้วยเหตุด้วยผล สามารถจัดเวทีชุมชนในระดับตำบลและหมู่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งบทบาทดังกล่าวมีการปรับเปลี่ยนจากผู้นำการเปลี่ยนแปลง กำกับ สั่งการ ควบคุม ดำเนินการ มาเป็นวิทยากรกระบวนการผู้กระตุ้น อำนวยความสะดวก และประสานงาน
2. บทบาทผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร โดยดำเนินการใช้คนเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้พัฒนาจากเวทีชุมชน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เรียนรู้ถ่ายทอดโดยเกษตรกรสอนเกษตรกร ในลักษณะวิทยากรเกษตรกร (จุดสาธิต) ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ และปฏิบัติจริงในไร่นา ซึ่งจะสอดคล้องกับวิธีการถ่ายทอดของโรงเรียนเกษตรกร นอกจากนี้การถ่ายทอดความรู้ให้คำแนะนำปรึกษาเบื้องต้นจึงเป็นสิ่งจำเป็นของผู้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
3. บทบาทผู้ประสานงาน เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานและชุมชน การประสานงาน จะมีรูปแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการขึ้นอยู่กับภารกิจ ระดับการประสานงาน และระยะเวลาเร่งด่วนหรือไม่ นอกจากนี้แล้วการประสานงานต้องประสานกับองค์กรใน

ระดับพื้นที่ (แนวราบ) เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ คณะกรรมการจัดเวทีชุมชนผู้นำหรือผู้แทนชุมชน เป็นต้น แล้วประสานงานต่อกับหน่วยงานต่าง ๆ เช่น ปศุสัตว์ ประมง พัฒนาที่ดิน พัฒนาการ สาธารณสุข และครู เป็นต้น สำหรับการประสานในบางภารกิจต้องประสานโดยตรง เช่น การถ่ายทอดความรู้ ประสานงานกับวิทยากรเกษตรกร (จุดสาธิต) ประสานแผนงานโครงการและกิจกรรมกับ อบต. และหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ประสานงานกับหน่วยปฏิบัติการเคลื่อนที่ เพื่อแก้ไขปัญหาการเกษตร ตลอดจนการจัดคลินิกเกษตรเคลื่อนที่บริการความรู้และถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรแก่เกษตรกร

4. บทบาทผู้สนับสนุนและบริการ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่ในการสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และทำงานแบบบูรณาการ ระหว่างหน่วยงานและชุมชน การจัดหาข้อมูลข่าวสารการผลิต การตลาดและด้านอื่นๆ สนับสนุนให้ชุมชนจัดเก็บข้อมูล วิเคราะห์ และใช้ประโยชน์จากข้อมูล สนับสนุนการจัดเวทีชุมชน การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลระยะยาว 5 ปี ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ และชุมชน สนับสนุนและบริการการจดทะเบียนเกษตรกร ฐานข้อมูลต่างๆ การช่วยเหลือผู้ประสบภัยธรรมชาติ ออกใบรับรองเกษตรกรผู้ปลูกข้าวนาปรัง เป็นต้น นอกจากนี้ยังสนับสนุนโครงการสำคัญตามนโยบาย ภาครัฐของหน่วยงานต่าง ๆ

สำหรับกระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการทำงานกับชุมชน สรุปได้ดังนี้

1. ใช้ศูนย์บริการฯ เป็นกลไกในการทำงานกับชุมชน
2. ทำงานร่วมกันกับคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และผู้นำชุมชนตลอดจนคณะกรรมการจัดเวทีชุมชน และแผนชุมชน
3. ให้ข้อมูลข่าวสารการผลิต การตลาดและด้านอื่นๆ ณ บริเวณศูนย์บริการฯ ตลอดจนให้ข้อมูลข่าวสาร การถ่ายทอดความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตร ณ จุดสาธิต โดยอาศัยวิทยากรเกษตรกร เช่น ถ่ายทอดโดยเกษตรกรสอนเกษตรกร
4. มีการทำงานลักษณะเป็นทีม เช่น ทีมวิทยากรกระบวนการในการจัดเวทีชุมชนระดับตำบลและหมู่บ้าน การจัดเก็บ สำรวจข้อมูล และบริการชุมชน เป็นต้น
5. มีการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เป็นประจำทุกเดือน เพื่อกำหนดแผนงาน โครงการ กิจกรรม รับทราบความก้าวหน้าการดำเนินงาน การติดตามและประเมินผล การแก้ไขปัญหาอุปสรรค ตลอดจนการประชุมสัมพันธ์ โดยอาศัยเวทีการประชุมคณะกรรมการดังกล่าว เป็นประจำทุกเดือน

6. จัดให้มีแผนถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรจากแผนชุมชนจากการทำคลินิกเกษตรเคลื่อนที่ เพื่อแสดงความต้องการและบริการความรู้แก่เกษตรกรตามความต้องการที่แท้จริง

7. มีแผนชุมชนระยะยาว 5 ปี แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลประจำปีและแผนปฏิบัติงานรายเดือน รายสัปดาห์ ซึ่งจะสอดคล้องกันกับแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล สถานการณ์เร่งด่วนและงานนโยบาย

อภิปรายผล

บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับวิทยากรกระบวนการ ผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ผู้ประสานงาน ผู้สนับสนุนและบริการ เป็นบทบาทที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน และในการพัฒนาชุมชนโดยมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นความเป็นเจ้าของในโครงการและกิจกรรมต่างๆ เพื่อการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง โดยพึ่งพาตนเองก่อน แต่การทำหน้าที่บทบาทดังกล่าวต้องใช้เวลาในการฝึกทักษะเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงการทำงานเป็นทีม และใช้เวลาค่อนข้างมากในระยะเริ่มต้น แต่ภารกิจที่เจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติงานตามนโยบาย งานเร่งด่วน งานหลาย ๆ ส่วนจากกรมกองต่าง ๆ ในลักษณะ Top down ยังมีค่อนข้างมากทำให้เจ้าหน้าที่ทำงานตามบทบาทดังกล่าวยังไม่สมบูรณ์ ตามระยะเวลาและแผนงานที่กำหนดไว้ซึ่งจะเป็นปัจจัยหนึ่งทำให้เจ้าหน้าที่ทำงานไม่สะดวก ตลอดจนคนในชุมชนอาจจะเสื่อมศรัทธา เนื่องจากไม่เป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้ นอกจากนี้แล้วเจ้าหน้าที่ยังต้องรับผิดชอบงานมากกว่า 1 ตำบล และงานภารกิจในระดับอำเภอ เช่น งานรวบรวมข้อมูล งานการผลิตพืช งานพัฒนาสถาบันเกษตรกร งานด้านเอกสาร และการรายงาน เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หากจัดระบบการทำงาน กระบวนการทำงานให้ชัดเจนก็สามารถช่วยแก้ไขปัญหการทำงานร่วมกันกับคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ วิทยากรเกษตรกร ผู้นำชุมชน การจัดทำแผนชุมชน แผนถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร แผนปฏิบัติงานของศูนย์บริการฯ

ข้อเสนอแนะ

1. เพิ่มศักยภาพในการพัฒนาเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรให้เป็นวิทยากรกระบวนการแบบมืออาชีพ
2. ภารกิจตามนโยบาย เร่งด่วน ควรอาศัยการทำงานเป็นทีมและอาศัยคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ผู้นำชุมชน วิทยากรเกษตรกรร่วมกันทำงาน
3. รูปแบบการทำงาน การดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ควรมีวิธีการที่ชัดเจนไม่ควรเปลี่ยนแปลงบ่อยตามนโยบาย สมควรให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดและประสานงานกับเจ้าหน้าที่

2.ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

โจทย์ย่อย 2.1 ระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

จากสถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัยของทั้ง 4 จังหวัด ซึ่งมีความคล้ายคลึงกันมากใน 2 ประเด็นหลัก ๆ คือ

1. ด้านข้อมูล กล่าวคือ ข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นข้อมูลดิบ ยังไม่ได้จัดหมวดหมู่ ขาดความสมบูรณ์ และไม่ทันต่อเหตุการณ์

2. ด้านเจ้าหน้าที่ กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ ความชำนาญในการประมวลผลข้อมูล นอกจากนี้ยังเห็นความสำคัญของข้อมูลสารสนเทศค่อนข้างน้อย

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นข้อมูลที่ถูกต้อง ทันสมัยในการพัฒนาชุมชน	1) ข้อมูลครบถ้วน ทันสมัย นำมาใช้ในการวางแผน
2. มีการจัดหมวดหมู่ด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม เพื่อสะดวกในการใช้ประโยชน์	พัฒนาการเกษตรระดับตำบล
3. บุคลากรมีความรู้ ความชำนาญในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล	2) มีการจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ 4 ด้าน ทั้งเป็นแฟ้ม เอกสารและฐานข้อมูล
4. เชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลระหว่างอำเภอกับ จังหวัด	3) ระบบสนับสนุนข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผลการสนับสนุน
	4) เจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชน เห็นความสำคัญของข้อมูล สามารถวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำไปใช้ประโยชน์
	5) อำเภอและจังหวัดสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตแลนำไปใช้ประโยชน์ในระดับพื้นที่

3. การดำเนินการวิจัย

การดำเนินการด้านข้อมูลสารสนเทศ สามารถแยกเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. ด้านข้อมูล ทุกจังหวัดได้ดำเนินการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โดยมีเกษตรจังหวัด หัวหน้าฝ่ายทุกฝ่าย นักวิชาการระดับจังหวัด ตัวแทนเกษตรอำเภอ ตัวแทนเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับตำบล เพื่อระดมความคิด หากกรอบแนวทางดำเนินการระบบข้อมูลสารสนเทศ ในบางพื้นที่ได้ใช้เวทีชุมชนในการ

ทบทวน ข้อมูลด้านการเกษตร 4 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม เพื่อใช้กำหนดแนวทางพัฒนา ชุมชน

2. ด้านเจ้าหน้าที่ ได้มีการดำเนินการจัดอบรมการใช้งานเครือข่ายคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตให้กับเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถประมวลผลข้อมูลอย่างง่าย ๆ และสืบค้นข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตได้

4. ผลที่เกิดขึ้น

ในส่วนของผลที่เกิดขึ้น เนื่องจากในแต่ละจังหวัดยังไม่ได้ดำเนินการด้านระบบข้อมูลสารสนเทศมากนัก ผลที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ คือ การทบทวนข้อมูลด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม ที่มีความถูกต้องสมบูรณ์มากขึ้น และเจ้าหน้าที่มีความรู้ ความสามารถในการใช้งานเครือข่ายคอมพิวเตอร์ และการประมวลผลข้อมูลอย่างง่าย

5. ผลลัพธ์

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อเกษตรกรและชุมชน เจ้าหน้าที่และหน่วยงานส่วนใหญ่เป็นไปในทิศทางบวก กล่าวคือ ทุกคนเริ่มเห็นความสำคัญและประโยชน์ของข้อมูล มีการนำเอาข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนชุมชน นอกจากนี้ยังใช้ข้อมูลในการวางแผนการผลิตทางการเกษตร

ปัญหาอุปสรรคและการแก้ไข

ปัญหาอุปสรรค

1. การเก็บข้อมูลต่าง ๆ มีหลายหน่วยงานจัดเก็บข้อมูลที่ซ้ำซ้อนกันทำให้ชุมชนเบื่อหน่าย
2. ข้อมูลข่าวสารไม่เพียงพอแก่การบริการเกษตรกร
3. ศูนย์กลางข้อมูลสารสนเทศในแต่ละระดับขาดการเชื่อมโยง
4. เจ้าหน้าที่ขาดความรู้ ความชำนาญในการประมวลผลและการใช้งานคอมพิวเตอร์

การแก้ไข

1. ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกๆระดับ
2. จัดทำเว็บไซต์ของหน่วยงานในทุกๆระดับมีการกำหนดศูนย์กลางข้อมูลสารสนเทศแล้วดำเนินการเชื่อมโยง แลกเปลี่ยนข้อมูลให้เป็นระบบ
3. จัดฝึกอบรมการใช้งานคอมพิวเตอร์

ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุน ได้แก่

1. การพัฒนาเจ้าหน้าที่ด้านการใช้อินเทอร์เน็ตและการใช้งานคอมพิวเตอร์และสนับสนุนให้ทุกอำเภอสามารถเชื่อมโยงกับระบบอินเทอร์เน็ตได้

2. ผลจากการจัดเวทีการเรียนรู้เพื่อจัดทำแผนชุมชน เป็นผลให้ทั้งเจ้าหน้าที่และชุมชน เห็นความสำคัญของข้อมูล

3. มีข้อมูลที่ได้จัดเก็บไว้แล้ว เช่น ข้อมูลพื้นฐานการเกษตร 4 ด้าน คือกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

4. มีการวางระบบสนับสนุนข้อมูลข่าวสารไว้ค่อนข้างชัดเจนจากส่วนกลางสู่ส่วนภูมิภาค
ปัจจัยอุปสรรค ได้แก่

1. ระบบการจัดเก็บและเผยแพร่ข้อมูลยังไม่ทันสมัยและขาดระบบการเชื่อมโยงข้อมูล
ข่าวสาร

2. ข่าวสารต่างๆที่สำนักงานศูนย์ฯยังมีไม่เพียงพอ

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

ในประเด็นของข้อมูลนั้น ในระดับพื้นที่มีการจัดเก็บ รวบรวมข้อมูลในหลาย ๆ ด้านที่ค่อนข้างหลากหลายและมีข้อมูลที่น่าสนใจเป็นจำนวนมาก แต่ประเด็นที่เป็นปัญหาคือ ข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้น ส่วนใหญ่ยังไม่ได้ดำเนินการวิเคราะห์ สังเคราะห์ หรือประมวลผลข้อมูล เพื่อการใช้ประโยชน์ในระดับอำเภอและจังหวัดอย่างจริงจัง โดยภาพรวมแล้วข้อมูลส่วนใหญ่ถูกเก็บรวบรวมเพื่อจัดส่งให้ระดับกรม ดำเนินการประมวลผล ประเด็นปัญหาอีกประเด็นหนึ่ง คือเจ้าหน้าที่ยังขาดความรู้ ทักษะในการจัดการข้อมูลให้เป็นข้อมูลสารสนเทศ

อภิปรายผล

จากสถานการณ์ก่อนการวิจัยในประเด็นข้อมูล แสดงให้เห็นว่า ข้อมูลส่วนใหญ่ยังเป็นข้อมูลดิบ ไม่ได้มีการจัดหมวดหมู่ ขาดความสมบูรณ์ และไม่มีการจัดเก็บในลักษณะบูรณาการ นอกจากนี้ ในระดับพื้นที่ยังทำหน้าที่เป็นผู้เก็บข้อมูล เพื่อส่งให้ส่วนกลางประมวลผลและใช้ประโยชน์ ซึ่งอาจไม่ตรงกับความต้องการใช้ประโยชน์ในระดับพื้นที่ สมควรที่ระดับจังหวัดควรมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประมวลผลข้อมูลเพื่อให้ภายในจังหวัดของตนเองด้วย ในส่วนของเจ้าหน้าที่ที่ยังขาดความรู้ ความชำนาญในการใช้งานคอมพิวเตอร์ ส่วนกลางควรสนับสนุนด้านการฝึกอบรมและจัดหาวัสดุอุปกรณ์สนับสนุนให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีศูนย์ข้อมูลสารสนเทศในระดับจังหวัด เพื่อประมวลผลข้อมูลของจังหวัดสนับสนุนการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

2. ควรพัฒนาความรู้ของเจ้าหน้าที่ที่จะต้องประมวลผลข้อมูล การจัดการข้อมูลและการใช้งานคอมพิวเตอร์

โจทย์ย่อย 2.2 ระบบการพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนการดำเนินการวิจัย

ไม่มีแผนและเป้าหมายการพัฒนาบุคลากรที่ชัดเจน ขาดความต่อเนื่องและไม่ครอบคลุมทุกสายงาน ใช้การนิเทศงานและการประชุมประจำเดือนเป็นหลัก ในการพัฒนาบุคลากร ซึ่งทำได้ไม่ทั่วถึง และผู้รับการนิเทศมีส่วนร่วมน้อย เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่ยังไม่สามารถเป็นวิทยากรกระบวนการได้

2. สิ่งที่จะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. บุคลากรทุกระดับได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ให้มีความรู้ ทักษะสอดคล้องกับภารกิจ	1) แผน-ผลการพัฒนาบุคลากร และแผน ผลนิเทศงาน
2. บุคลากรมีจิตสำนึก ตั้งใจ ใฝ่รู้ ทุ่มเท	2) ผลสัมฤทธิ์ของงาน
3. เป็นนักส่งเสริมมืออาชีพ เช่น - เป็นวิทยากรกระบวนการได้ - เป็นนักประสาน-วางแผนที่ดี - เป็นนักประชาสัมพันธ์ที่ดี	- เจ้าหน้าที่เป็นวิทยากรกระบวนการได้ - มีแผนการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

3. การดำเนินการ

1. หาความต้องการในการฝึกอบรมของบุคลากรทุกระดับ

2. จัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการตามระบบส่งเสริม

3. ฝึกอบรมเรื่องเทคนิคการเป็นวิทยากรกระบวนการ โดยเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ใช้วิธีการเพื่อนช่วยเพื่อน คือ กำหนดให้เจ้าหน้าที่ที่เคยจัดเวทีชุมชนเป็นพี่เลี้ยงในการจัดเวที ซึ่งมีการวางแผนเตรียมการทำงานเป็นทีมระหว่างตำบล ก่อนการจัดเวทีและศึกษาดูงานจากตำบลเครือข่าย (พื้นที่ต้นแบบ) จากนั้นจึงมาวางแผนการจัดเวทีชุมชนของตนเอง และจัดเวทีชุมชน โดยมีพี่เลี้ยงที่เคยผ่านกระบวนการจัดเวทีชุมชนมาก่อน และหลังจากจัดเวทีทุกครั้งทำการประชุมสรุปบทเรียน วิเคราะห์สังเคราะห์ ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่อำเภอและจังหวัด และวางแผนทำงานในแต่ละเดือน

4. อบรมเรื่องคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ตเบื้องต้น

5. เจ้าหน้าที่พัฒนาตนเองโดยการเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรต่าง ๆ และการศึกษาต่อในระดับ

สูงขึ้น

6. เข้ารับการอบรมหลักสูตรการปรับเปลี่ยนสายงานสู่ตำแหน่งนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

7. ใช้การนิเทศงานจากเกษตรอำเภอ

4. ผลที่เกิดขึ้น

- มีแผนพัฒนาบุคลากรที่สอดคล้องกับปฏิทินการสัมมนาเชิงปฏิบัติการตามระบบส่งเสริมการเกษตร (PW, DW)
- เจ้าหน้าที่ที่ผ่านการฝึกอบรมวิทยากรกระบวนการและผ่านการเพิ่มทักษะในการดำเนินงาน จัดเวทีชุมชน มีความสามารถจัดเวทีชุมชนได้ และมีความเข้าใจในการพัฒนาแบบพึ่งตนเองดีขึ้น สามารถวิเคราะห์เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบ บุคลากรมีความมั่นใจในการเป็นวิทยากรกระบวนการ
- บุคลากรมีจิตสำนึกในการทำงานดีขึ้น

5. ผลลัพธ์

1. ผลลัพธ์ต่อเจ้าหน้าที่

- มีการพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่องจากการร่วมเวทีชุมชน มีความมั่นใจในตัวเอง และมีจิตสำนึกในการทำงานดีขึ้น มีความผูกพันกับผู้นำชุมชน และเกษตรกร และมีความสามัคคี โดยร่วมกันทำงานเป็นทีมในพื้นที่มากขึ้น

2. ผลลัพธ์ต่อเกษตรกร/ชุมชน

- ชุมชนยอมรับการทำงานของเจ้าหน้าที่มากขึ้น ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวและเข้าร่วมเวทีชุมชนเพิ่มขึ้น

3. ผลลัพธ์ต่อหน่วยงาน

- มีทิศทางในการทำงานชัดเจนขึ้น เนื่องจากมีการประสานเพื่อร่วมกันกำหนดแนวทาง
- ผลงานที่ได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไข

ปัญหา	การแก้ไข
1. จังหวัดไม่มีงบประมาณในการพัฒนาบุคลากรโดยตรง ต้องใช้งบประมาณจากส่วนอื่น ทำให้การพัฒนาบุคลากรไม่เป็นไปตามแผน	1) ส่วนกลางจัดสรรงบประมาณบุคลากรให้กับจังหวัด
2. เจ้าหน้าที่ยังยึดการทำงานรูปแบบเดิม (มีส่วนร่วมน้อย)	2) ทบทวนและสร้างความเข้าใจแนวทางการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน
3. บุคลากรบางส่วนขาดความรู้ทางวิชาการ และขาดทักษะในการเป็นวิทยากรกระบวนการ	3) ฝึกอบรมแบบเน้นการปฏิบัติจริง

ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุน

- การปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง โดยมีการพบปะเพื่อสรุปบทเรียน ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพในการเป็นวิทยากรกระบวนการได้ดี

ปัจจัยอุปสรรค

- ระบบบริหารงานบุคคล ยังไม่เอื้อให้บุคลากรกระตือรือร้นในการพัฒนาตนเอง

6. สรุป และข้อเสนอแนะ

สรุป

- การดำเนินงานที่ผ่านมาอยู่ในแนวทางที่มองเห็นความก้าวหน้าในการพัฒนาศักยภาพได้ชัดเจน ควรนำเสนอเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของกรมส่งเสริมการเกษตรต่อไป

ข้อเสนอแนะ

- ส่วนกลางควรจัดสรรงบประมาณ เพื่อการพัฒนาศักยภาพให้จังหวัดพิจารณาดำเนินการได้เองตามความจำเป็น นอกเหนือจากบางหลักสูตรที่ควรจัดโดยสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตและกรมส่งเสริมการเกษตร

โจทย์ย่อย 2.3 ระบบติดตามและนิเทศงานที่มีประสิทธิภาพ

1. สถานการณ์ก่อนดำเนินงานวิจัย

สถานการณ์ก่อนการวิจัยแต่ละจังหวัด มีแผนการติดตามและนิเทศงานที่กำหนดช่วงเวลาดำเนินการของระดับจังหวัดและอำเภอล่วงหน้าตลอดปี และรายงานผลในการประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. มีการวางแผนและดำเนินการติดตามและนิเทศงานทุกระดับ	1) แผนการติดตามและนิเทศงาน
2. ใช้ระบบนิเทศงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ	2) รูปแบบการนิเทศงานแบบมีส่วนร่วม
3. ใช้ผลการนิเทศงานในการปรับปรุงและพัฒนาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง	3) ผลการติดตามและนิเทศงาน และการนำไปใช้ปรับปรุงพัฒนางาน/คน
4. จัดทีมงานในการนิเทศงาน	4) มีทีมงานในการนิเทศงาน

3. การดำเนินงาน

การดำเนินงานติดตามและนิเทศงานในแต่ละจังหวัด เกิดกระบวนการที่มีขั้นตอนที่มีส่วนร่วมเป็นลำดับ ดังนี้คือ

- 1) รูปแบบการดำเนินงาน
- 2) การวางแผนร่วมกัน
- 3) ช่วงเวลา
- 4) ประเด็น
- 5) วิธีการ และ
- 6) การนำผลการดำเนินงานมาใช้ในการดำเนินงาน การปฏิบัติงาน

4. ผลที่เกิด

ผลที่เกิดในแต่ละจังหวัดพบว่า เกิดกระบวนการมีส่วนร่วม และระบบการรายงานผลการติดตามและนิเทศงาน

5. ผลลัพธ์

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงานในชุมชน ขณะที่ผลลัพธ์ต่อองค์กรที่เจ้าหน้าที่สังกัดมีความพอใจและทัศนคติที่ดีในการทำงานแบบมีส่วนร่วม

6. ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไข

ปัญหาอุปสรรคที่พบโดยสรุป ได้แก่ การดำเนินงานได้ไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากงานเฉพาะกิจ ซึ่งการแก้ปัญหาเป็นระบบด้วยการดำเนินขั้นตอนตามกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ทำให้สามารถกำหนดประเด็นและวิธีการ เพื่อนำผลการนิเทศและติดตามงานมาใช้แก้ไขปัญหามุมชนต่อไป

ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุนระบบการติดตามและนิเทศงาน คือ การทำงานเป็นทีม ความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในบทบาทนิเทศงานร่วมกัน ขณะที่งานนโยบายเร่งด่วน และการขาดประสบการณ์และทักษะในการนิเทศงานเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรค

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

การทบทวนกระบวนการทำงานของแต่ละจังหวัดด้วยการกำหนดสิ่งที่ควรจะเป็นและการวัดถือเป็นวัตถุประสงค์ของการปรับปรุงที่ชัดเจนเพื่อนำการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุก ๆ ฝ่าย จากการเปรียบเทียบกระบวนการทำงานระหว่างก่อนและหลังการดำเนินงานวิจัย พบว่าการมีส่วนร่วมดังกล่าวสนับสนุนกระบวนการทำงานในระบบการติดตามและนิเทศงาน โดยแบ่งเป็นขั้นตอนตามลำดับ ดังต่อไปนี้ 1)รูปแบบการดำเนินงานเป็นทีมเพื่อการติดตามและนิเทศงานที่สม่ำเสมอทุกอำเภอและตำบล 2)การวางแผนงานร่วมกันระหว่างผู้เกี่ยวข้องระดับจังหวัด อำเภอและตำบล 3)การกำหนดช่วงเวลา 4)การกำหนดประเด็น 5)การเน้นวิธีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความเห็นเพื่อเรียนรู้งานร่วมกัน และ 6)การนำผล

การดำเนินงานไปใช้พัฒนางานโดยใช้ระบบการรายงานและบันทึกข้อมูล ขั้นตอนดังกล่าวนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการทำงานอย่างเป็นระบบ ซึ่งผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์และตัดสินใจดำเนินการร่วมกัน

สำหรับปัญหาอุปสรรคที่พบมี 2 ประการ ได้แก่ งานเร่งด่วนที่ทำให้กระบวนการทำงานบางขั้นตอนต้องล่าช้าออกไป และความไม่พร้อมในการทำหน้าที่เป็นผู้นิเทศงาน อย่างไรก็ตามแต่ละจังหวัดใช้วิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างเป็นระบบ โดยเพิ่มเติมประเด็นเร่งด่วนให้เข้ากับแผนปฏิบัติงานในพื้นที่และมีการติดตามและนิเทศงานเช่นเดียวกันจึงสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายส่งผลให้เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่พอใจและมีทัศนคติที่ดีต่อการมีส่วนร่วมในระบบการติดตามและนิเทศงาน

อภิปรายผล

ผลการศึกษาดังกล่าวมาเป็นลำดับได้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า ระบบการติดตามและนิเทศงานสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานในพื้นที่ด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความความคิดเห็นระหว่างผู้นิเทศงานและผู้รับอย่างต่อเนื่อง และส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมการทำงาน ตลอดจนความตระหนักร่วมกันเกี่ยวกับความพร้อมของบทบาทในการทำงานส่งเสริมการเกษตร รวมทั้งความคิดในการปรับปรุงและแข่งขันกันทำงานให้สัมฤทธิ์ผล ความรู้สึกเหล่านี้ล้วนกระตุ้นการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม เพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ ประสบการณ์ และทักษะในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้ผลการศึกษาของจังหวัดราชบุรีในโจทย์ย่อยที่ 1.3 กระบวนการได้มาของแผนชุมชน ซึ่งมีการเชื่อมโยงระบบการติดตามและนิเทศงานกับองค์ความรู้ในการพัฒนาทักษะของเจ้าหน้าที่ในการทำหน้าที่"วิทยากรกระบวนการ" แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงเชิงระบบเป็นลำดับขั้น ในแต่ละลำดับขั้นจะต้องส่งมอบงานระหว่างกัน มีการวัดผล การประเมินผล การตรวจสอบควบคุม รวมถึงการบริหาร ที่ถูกต้องตรงตามสถานการณ์ที่แท้จริง เพื่อให้เกษตรกรมีโอกาสได้รับการตอบสนองจากทางราชการ ทั้งนี้ระบบส่งเสริมการเกษตร ส่วนกลางและจังหวัดควรร่วมกันจัดทำแผนกลยุทธ์ที่ประกอบด้วยเงื่อนไขต่างๆ อย่างชัดเจนเพื่อพัฒนาคุณภาพงานส่งเสริมการเกษตรให้เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้านการเกษตรอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

เนื่องจากการเรียนรู้ที่มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความความคิดเห็นระหว่างผู้นิเทศงานและผู้รับอย่างต่อเนื่อง ได้ส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมการทำงานร่วมกัน ดังนั้นเมื่อเชื่อมโยงระบบการปฏิบัติงานในพื้นที่เชิงคุณภาพเข้ากับแนวคิดเชิงระบบในทุกๆ กระบวนการแล้ว หน่วยงานทุกระดับควรมีการพัฒนาองค์ความรู้ให้เกิดเป็นคุณค่า (Value) ของการบริการให้กับเกษตรกร โดยจำเป็นต้องมีวิธีการและขั้นตอนของการพัฒนาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดคุณค่าของงาน และค่านิยมขององค์กรซึมซาบเข้าสู่จิตใต้สำนึก (Subconscious) ของผู้มีส่วนร่วมทุกคนในองค์กร ที่สำคัญคือ เป็นระบบที่สามารถติดตามผลและปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมสอดคล้องได้ตลอดเวลาอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ในการสร้างกระบวนการทัศนการทำงานส่งเสริมการเกษตรให้มีการพัฒนาองค์ความรู้ ให้เกิดเป็นคุณค่าของงานร่วมกัน และขยายไปสู่การทำงานร่วมกับชุมชน อาทิเช่น องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างองค์การเกษตรกรรมและการบริหารจัดการเครือข่าย การสนับสนุนภาวะ ผู้นำร่วมของผู้นำชุมชน ระดับตำบลในการวางแผนและประเมินผลการพัฒนาการเกษตร และกระบวนการพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตร สำหรับชุมชน เป็นต้น

โจทย์ย่อย 2.4 ระบบประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพ

1.สถานการณ์ก่อนการดำเนินงานวิจัย

ผู้บริหารระดับจังหวัดเป็นผู้กำหนดวิธีการประเมินผลการทำงานของเจ้าหน้าที่ทุกตำแหน่ง ขณะที่เกษตรอำเภอประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ผู้รับผิดชอบตำบล

2.สิ่งที่ควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. ประเมินผลการปฏิบัติงานทุกระดับรวมทั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ และองค์กรเกษตรกรรม 2. ระบบการประเมินแบบมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง 3. การประเมินเพื่อปรับปรุงพัฒนางาน คน 4. ระบบการประเมินผลงานที่มีประสิทธิภาพและยุติธรรม	1) ผู้ประเมินและผู้รับการประเมินมีส่วนร่วมในการกำหนดตัวชี้วัด/หลักเกณฑ์ในการกำหนดแนวทางการประเมินผลงาน 2) นำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนางาน คน และบริหารบุคลากร

3.การดำเนินงาน

ในส่วนของผลที่เกิดมีความแตกต่างกันบ้างเมื่อเปรียบเทียบกับสิ่งที่ควรจะเป็นและการวัด สรุปผลที่เกิดขึ้นในภาพรวมได้ว่า

1) การประเมินผลงานในทุกระดับแบบมีส่วนร่วม

มีความแตกต่างกันไปในแต่ละจังหวัด คือ ในจังหวัดราชบุรีมีคณะทำงานในระดับจังหวัด ดำเนินการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดแนวทางประเมินผลงานโดยวัดผลสัมฤทธิ์ของงาน โดยเกษตรจังหวัด หัวหน้ากลุ่ม นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ตัวแทนเกษตรอำเภอ/ตำบล รวม 30 คน

จังหวัดพัทลุง มีคณะทำงาน 3 ระดับ คือ ระดับจังหวัดจัดประชุมทีมประเมินผลงาน/โครงการเพื่อพิจารณาโครงการ กำหนดวิธีการประเมินผลงาน/โครงการตามแนวทางที่กรม ฯ กำหนดเพื่อทราบความก้าวหน้า/ปัญหา/แนวทางการปรับปรุง ระดับอำเภอ ดำเนินการวัดผลสัมฤทธิ์รายบุคคลในการ

ปฏิบัติงานศูนย์บริการ ฯ ระดับองค์กรเกษตรกร ประเมินผลงาน/โครงการของกลุ่มแบบมีส่วนร่วม โดยใช้เวทีชุมชน ดำเนินการในบางตำบลและบางกลุ่ม

จังหวัดบุรีรัมย์และพิษณุโลก มีคณะทำงาน 2 ระดับ คือ ระดับจังหวัด โดยผู้ประเมินและผู้รับการประเมินร่วมกันกำหนดประเด็นการปฏิบัติงานและวัดผลสัมฤทธิ์ของงานรายบุคคล และระดับอำเภอ ทำหน้าที่ประเมินผลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรผู้รับผิดชอบตำบล โดยสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมประเมินผลงานระดับพื้นที่

2) การนำผลการประเมินมาใช้เพื่อปรับปรุง พัฒนางาน คน และบริหารบุคลากร จากการดำเนินงาน ทั้ง 4 จังหวัด ยังนำผลการประเมินมาใช้เพื่อปรับปรุงหรือพัฒนางานน้อยมาก แต่ในการกำหนดกรอบแนวทางการประเมินผลงานที่ชัดเจนส่งผลต่อการดำเนินงานบริหารบุคลากร โดยเฉพาะการพิจารณาความดีความชอบ เลื่อนขั้นเงินเดือนในทุกจังหวัด

3) ทั้ง 4 จังหวัดมีกระบวนการทำงานร่วมกันที่ประกอบด้วยรูปแบบการทำงานเป็นทีม มีการวางแผนร่วมกัน กำหนดเวลา ประเด็น การปฏิบัติ วิธีการ และการนำผลการประเมินมาใช้ในการปฏิบัติงานเป็นลำดับ

4. ผลที่เกิดขึ้น

ผลต่อองค์กร

จากการที่ทุกจังหวัดมีคณะทำงานแตกต่างกันไป ซึ่งมีจังหวัดพัทลุงที่มีคณะทำงานทุกระดับ นอกนั้น มีเฉพาะบางระดับ คณะทำงานทุกจังหวัดมีการกำหนดกรอบแนวทางการประเมินผลงานของเจ้าหน้าที่เพื่อพัฒนาการทำงานร่วมกันระหว่างผู้ประเมินและผู้รับการประเมิน ทุกจังหวัดมีการวัดผลสัมฤทธิ์ของงานรายบุคคลจากข้อมูลการทำงานในพื้นที่ และนำผลการประเมินนี้มาใช้พิจารณาความดี ความชอบเลื่อนขั้นเงินเดือนอย่างยุติธรรม

ในจังหวัดพัทลุงและพิษณุโลก มีการประเมินผลงาน/โครงการต่าง ๆ ในระดับจังหวัดตามแนวทางที่กรม ฯ กำหนด เพื่อประเมินความก้าวหน้า ปัญหาอุปสรรค และแนวทางในการปรับปรุง

ผลต่อชุมชน

ทุกจังหวัดสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลงานในพื้นที่ โดยวิเคราะห์ผลกระทบต่องานในพื้นที โดยจังหวัดราชบุรี ใช้วิธีการอภิปรายกลุ่มย่อยของเกษตรกรและผู้ร่วมงาน จังหวัดพัทลุงใช้วิธีการจัดเวทีชุมชน เพื่อประเมินผลงานด้านองค์กรเกษตรกรตามขั้นตอนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม และการจัดประชุมกลุ่มผู้นำชุมชน เพื่อขยายผลการประเมินผลไปยังตำบลอื่น ๆ ต่อไป จังหวัดพิษณุโลก ให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ ฯ ประเมินโครงการระดับตำบล ที่มีผลกระทบต่องานในพื้นที โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม ส่งผลให้ชุมชนมีความกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาของตนเอง

ผลต่อเจ้าหน้าที่

การที่เจ้าหน้าที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดประเด็นการประเมินผลงาน ทำให้มีทัศนคติที่ดีต่อการประเมินผล และการมีกรอบแนวทางประเมินผลงานที่ชัดเจน ประกอบในการพิจารณาความดีความชอบ เป็นการเพิ่มขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานแก่เจ้าหน้าที่

5. ผลลัพธ์

ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นกับชุมชน ได้แก่ ชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อกระบวนการประเมินของเจ้าหน้าที่ ส่วนผลลัพธ์ขององค์กร คือ เกิดระบบรูปแบบในการพัฒนาของเจ้าหน้าที่

ปัญหา อุปสรรค และการแก้ไข

ปัญหาอุปสรรคที่พบคือ ยังไม่มีการประเมินทุกระดับ ซึ่งจำเป็นต้องนำการประเมินผลงานแบบมีส่วนร่วมและตัวชี้วัดผลงานมาใช้

6. สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุป

การทบทวนกระบวนการทำงานในระบบประเมินผลของแต่ละจังหวัดจากการกำหนดสิ่งที่ควรจะเป็นและการวัดเพื่อนำการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องทุกๆ ฝ่าย จากการเปรียบเทียบกระบวนการทำงานระหว่างก่อนและหลังการดำเนินงานวิจัย การมีส่วนร่วมดังกล่าวสนับสนุนกระบวนการทำงานโดยแบ่งเป็นขั้นตอนตามลำดับ ดังต่อไปนี้ 1)รูปแบบการดำเนินงานเป็นทีมที่ประกอบด้วยระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล 2)การวางแผนงานร่วมกันในการกำหนดภาพรวมของงาน/โครงการ ประเด็นชี้วัด และแนวทางในการประเมินงานเป็นรายบุคคล 3)การกำหนดช่วงเวลา 4)การกำหนดประเด็น 5)วิธีการประเมินผลงาน/โครงการ และการประเมินงานเป็นรายบุคคล แลกเปลี่ยนประสบการณ์และความเห็นเพื่อเรียนรู้ร่วมกัน และ 6)การนำผลการดำเนินงานไปใช้พัฒนางานโดยมุ่งผลสัมฤทธิ์ ซึ่งผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์และตัดสินใจดำเนินการร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อวางกรอบการประเมินผลงานส่งเสริมการเกษตร

สำหรับปัญหาอุปสรรค ได้แก่ ภารกิจเร่งด่วนที่ทำให้กระบวนการทำงานบางขั้นตอนยังไม่ได้ดำเนินการ และความไม่พร้อมในการวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้งานประสบผลสำเร็จ ซึ่งจะเห็นได้จากยังไม่มี การประเมินผลงานครบทุกระดับ อย่างไรก็ตาม รูปแบบการประเมินผลงานในพื้นที่ท้องที่องค์กรเกษตรกร และผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมได้ส่งผลให้เกิดทัศนคติที่ดีในการทำงานส่งเสริมการเกษตรร่วมกับชุมชน ขณะที่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่เริ่มเข้าใจการทำงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ ตระหนักในการสร้างระบบคุณธรรมในองค์กรภาครัฐ และมีขวัญกำลังใจดีขึ้น

โจทย์ย่อย 2.5 ระบบการประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ

1.สถานการณ์ก่อนการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางต่าง ๆ เช่น จดหมายข่าว วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หอกระจายข่าว เอกสารคำแนะนำ หนังสือพิมพ์ ป้ายประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร การจัดงาน มวลชน ที่ประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่ประชุมคณะกรรมการศูนย์บริการฯ ในระดับจังหวัดมีการวางแผนการประชาสัมพันธ์ ในระดับอำเภอส่วนใหญ่ยังไม่มีมีการวางแผนการประชาสัมพันธ์ เกษตรกรมีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์เพียงเล็กน้อย

2. สิ่งที่จะควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. มีการวางแผนประชาสัมพันธ์ประจำปีแบบมีส่วนร่วมในทุกกระดับ	1) มีแผนงานและผลการประชาสัมพันธ์ที่เกษตรกรรับรู้ เข้าใจ และให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงาน
2. สร้างเครือข่ายประชาสัมพันธ์ในพื้นที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง/เกษตรกร/ผู้นำชุมชน/เข้ามามีส่วนร่วม	2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือในการดำเนินงานประชาสัมพันธ์
3. มีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ	3) มีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ข่าวสารทางสื่อต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เช่น สื่อพื้นบ้าน 4) บุคคลเป้าหมายได้รับข่าวสาร

3.การดำเนินการวิจัย

1. ราชบุรี จัดสัมมนาระหว่างเจ้าหน้าที่กับชุมชนเพื่อหาแนวทางการดำเนินงานประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรให้เกษตรกรรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง โดยในระดับจังหวัดและอำเภอทำแผ่นปลิว ภาพข่าว ข่าวแจกเผยแพร่ ผ่านสื่อมวลชนท้องถิ่นและจัดแถลงข่าวดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ในระดับอำเภอแจ้งข่าวในที่ประชุม กำนัน ผู้ใหญ่ อบต. และใช้สื่อพื้นบ้าน เช่น หอกระจายข่าวของวัด โรงเรียนและชุมชน ในส่วนของศูนย์บริการฯ จัดบอร์ดภาพข่าวประชาสัมพันธ์ และจัดคลินิกเกษตรในศูนย์บริการ

2. พัทลุง ในส่วนจังหวัดมีการวางแผนประชาสัมพันธ์ประจำปีและดำเนินการอย่างสม่ำเสมอ เช่น จดหมายข่าวเดือนละ 3-5 เรื่อง ข่าวหนังสือพิมพ์ เดือนละ 1-3 เรื่อง รายการวิทยุ 1-2 ครั้ง/เดือน จัดงานมวลชน 2 เดือน/ครั้ง และจัดอบรมเจ้าหน้าที่เรื่องการเขียนข่าว การถ่ายรูป เป็นต้น ในส่วนอำเภอยังไม่มีแผนชัดเจน ทำการประชาสัมพันธ์ตามความเหมาะสม ศูนย์บริการฯ บางแห่งวางแผน

ประชาสัมพันธ์ประจำปี โดยที่คณะกรรมการศูนย์บริการ ฯ และผู้นาองค์กร ดำเนินการประชาสัมพันธ์มากขึ้น เช่น จัดนิทรรศการ รายการวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์

3. บุรีรัมย์ ทางจังหวัดไม่ได้จัดทำแผนประชาสัมพันธ์ แต่เน้นเฉพาะโครงการที่สำคัญประชาสัมพันธ์ผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงท้องถิ่นทุกสถานีทำให้ประชาสัมพันธ์ได้อย่างทั่วถึงและรวดเร็ว นอกจากนี้มีการประชาสัมพันธ์ผ่านหนังสือพิมพ์ ในส่วนอำเภอประชาสัมพันธ์โครงการที่สำคัญ โดยทำแผ่นปลิวและประชาสัมพันธ์ผ่านคณะกรรมการศูนย์บริการ ฯ

3. พิชณุโลก ทางจังหวัดและอำเภอแต่งตั้งเจ้าหน้าที่รับผิดชอบงานประชาสัมพันธ์ โดยทางจังหวัดและอำเภอ ประชาสัมพันธ์ผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียง จดหมายข่าว Website และหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านการทำป้ายประชาสัมพันธ์โครงการที่เน้นหนัก เช่น โครงการจดทะเบียนเกษตรกร โครงการผลิตผักปลอดภัยจากสารพิษ ในระดับอำเภอการประชาสัมพันธ์ส่วนใหญ่ใช้ที่ประชุมประจำเดือนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผ่านทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง สามารถประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจกับชุมชนได้เป็นอย่างดี

มีการวางแผนการประชาสัมพันธ์ โดยการจัดสมมนาเจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดและอำเภอเพื่อหาแนวทางการประชาสัมพันธ์และปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ โดยได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทาง คือ การแจ้งข่าวสารในที่ประชุมกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และที่ประชุม อบต. การใช้สื่อที่มีในพื้นที่ เช่น หอกระจายข่าว ของวัด โรงเรียน และชุมชน การจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร เช่น กิจกรรมโครงการต่าง ๆ ที่สำคัญ ประสานงานและประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ การจัดงานมวลชน และในระดับจังหวัด อำเภอได้กำหนดผู้รับผิดชอบงานประชาสัมพันธ์อย่างชัดเจน เพื่อให้มีคนในการรับผิดชอบงานโดยตรง

4. ผลที่เกิด

1. แผนการประชาสัมพันธ์

จังหวัดพัทลุงมีแผนการประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน และได้ทำข่าวแจกส่งให้หอกระจายข่าวทุกเดือน เดือนละ 3 – 5 ข่าว ระดับอำเภอยังไม่มีการวางแผนการประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน ศูนย์บริการ ฯ บางแห่งวางแผนประชาสัมพันธ์ประจำปี ส่วนจังหวัดบุรีรัมย์และพิษณุโลก ไม่มีการจัดทำแผนการประชาสัมพันธ์ที่ชัดเจน แต่จะทำป้ายประชาสัมพันธ์โครงการเน้นหนัก เช่น โครงการจดทะเบียนเกษตรกร โครงการผลิตผักปลอดสารพิษ เป็นต้น

2. การสร้างเครือข่ายประชาสัมพันธ์ในพื้นที่ระหว่างเกษตรกร ผู้นำชุมชน และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

จังหวัดราชบุรี ในระดับอำเภอ มีการแจ้งข่าวผ่านผู้นำชุมชน โดยแจ้งข่าวในที่ประชุมผู้ใหญ่บ้าน หรือการประชุมอบต. การจัดเวทีชุมชน นอกจากนี้ยังใช้สื่อพื้นบ้าน และหอกระจายข่าวของวัด โรงเรียน หรือชุมชน ในการประชาสัมพันธ์ ทำให้ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารได้จากหลายช่องทางมากขึ้น นอกจากนี้ หน่วยงานราชการต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น ประมงอาสา หมอเดินอาสา และปศุสัตว์อาสา ได้ให้ความร่วมมือ ในการเผยแพร่ข่าวสารการเกษตรแก่เกษตรกร ทำให้เกษตรกรเข้าใจกระบวนการทำงานส่งเสริมการเกษตร และ ยอมรับทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่องานส่งเสริมการเกษตร

จังหวัดพัทลุง ระดับจังหวัดมีการจัดทำข่าวแจกส่งให้หอกระจายข่าว และสื่อต่าง ๆ ตลอดจน การจัดงานมวลชนในทุกระดับมีมากขึ้น เช่น งานวันชาวนาพัทลุง อบต. หรือบางงานอาจไม่มีงบประมาณ ซึ่ง งานเหล่านี้ผู้นำชุมชน และองค์กรเกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์มากขึ้น ระดับตำบล เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์บริการ ฯ ร่วมกับคณะกรรมการศูนย์บริการ ฯ ได้ประชาสัมพันธ์งานมวลชน การ ดูงานของเกษตรกรและสื่อมวลชน หอกระจายข่าว เวทีการประชุมประจำเดือน รายหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี

จังหวัดบุรีรัมย์ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น MU และองค์กรท้องถิ่น (อบต.) ให้ความสำคัญของงานส่งเสริมการเกษตร ให้ความร่วมมือ และสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ด้านการเกษตรใน ลักษณะบูรณาการ นอกจากนี้คณะกรรมการศูนย์บริการ ฯ มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์และประสานงาน ระหว่างเจ้าหน้าที่กับเกษตรกร ทำให้เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารได้รวดเร็วขึ้น

จังหวัดพิษณุโลก ระดับอำเภอใช้ที่ประชุมประจำเดือน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในการประชาสัมพันธ์ รวมทั้งประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง

ช่องทางการประชาสัมพันธ์ต่าง ๆ ในแต่ละจังหวัดใช้ช่องทางต่าง ๆ กันในการประชาสัมพันธ์ ดังนี้ ระดับจังหวัดทำแผ่นปลิว ภาพข่าว ข่าวแจก การจัดแถลงข่าว จัดหมายข่าว ประชาสัมพันธ์ผ่านหอกระจายข่าว โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ วิทยุ จัดงานมวลชน หรือจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์

ระดับอำเภอ แจ้งข่าวผ่านผู้นำชุมชนผ่านหอกระจายข่าวในชุมชน แผ่นปลิว และประชาสัมพันธ์ ผ่านคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ซึ่งเป็นช่องทางที่เข้าถึงชุมชนได้อย่างรวดเร็ว

5. ผลลัพธ์

1. ผลต่อเกษตรกร

- เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารเพิ่มขึ้นและรวดเร็วมากขึ้น ทำให้เกิดการยอมรับการพัฒนาด้านการเกษตร ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ และให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่เป็นอย่างดี
- เกษตรกรนำข้อมูลข่าวสารที่ได้รับมาปรับปรุงพัฒนาอาชีพให้ดีขึ้น ขายผลผลิตสินค้าได้ราคาดีขึ้น ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น

- เกษตรกรมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เพิ่มขึ้น

2. ผลต่อเจ้าหน้าที่

- เจ้าหน้าที่สามารถประชาสัมพันธ์สื่อสารข้อมูลถึงเกษตรกรได้รวดเร็วขึ้นทำให้ชุมชนมาร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ
- เกษตรกร ชุมชน องค์กร/หน่วยงานต่าง ๆ ได้รู้จักเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมากขึ้น
- เกษตรกรมีทัศนคติที่ดีต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

3. ผลต่อหน่วยงาน

- ประหยัดเวลา และงบประมาณของรัฐในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร
- ทำให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อกรมส่งเสริมการเกษตร ประชาชนเกิดความศรัทธาและมีทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงาน

ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุน

1. มีการจัดสัมมนาหากรอบแนวทางการดำเนินประชาสัมพันธ์
2. เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบด้านประชาสัมพันธ์ มีศักยภาพและความคล่องตัวในการประชาสัมพันธ์
3. มีช่องทางในการประชาสัมพันธ์หลากหลาย เช่น มี หน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (MU) อบต. ช่วยประชาสัมพันธ์ด้านการเกษตรเป็นอย่างดี
4. มีงบประมาณจากกิจกรรมอื่นมาสนับสนุน

ปัจจัยอุปสรรค

เจ้าหน้าที่บางส่วนยังขาดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ด้านประชาสัมพันธ์และให้ความสำคัญด้านประชาสัมพันธ์ ประกอบกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีภารกิจต่าง ๆ มาก

6. สรุป และข้อเสนอแนะ

สรุป

จากผลการวิจัยได้มีการดำเนินการวางแผนการประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตรผ่านสื่อพื้นบ้าน เช่น หอกระจายข่าว รวมทั้งทางผู้นำชุมชน วิทยุกระจายเสียงท้องถิ่น หนังสือพิมพ์ แผ่นปลิว จัดแถลงข่าวเพื่อให้สื่อมวลชนทำข่าวเผยแพร่ และมีการทำป้ายประชาสัมพันธ์โครงการที่สำคัญที่เน้นหนัก ทำให้เกษตรกรได้รับข่าวสารด้านการเกษตรรวดเร็วขึ้น ทำให้เกิดความเข้าใจงานโครงการส่งเสริมการเกษตรและให้ความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่มากขึ้น ชุมชนและคณะกรรมการศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลเข้ามามีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์มากขึ้น เจ้าหน้าที่ให้ความสำคัญงานด้าน

การประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการเกษตรมากขึ้น ภาคส่วนราชการต่าง ๆ ได้รู้จักบทบาทภารกิจและผลงานด้านการส่งเสริมการเกษตรส่งผลให้เกิดภาพลักษณ์ที่ดีต่อกรมส่งเสริมการเกษตร ทำให้ประหยังบประมาณของทางราชการในการประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร

ข้อเสนอแนะ

1. เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ในการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อจะได้เกิดความร่วมมือในการประชาสัมพันธ์มากยิ่งขึ้น
2. ควรใช้สื่อหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้านช่วยในการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น เนื่องจากเป็นสื่อที่ใกล้ตัวเกษตรกรและชุมชนมากที่สุด
3. ควรมีการอบรมและสัมมนาเชิงปฏิบัติการเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในทุกระดับ เพื่อเพิ่มทักษะในการประชาสัมพันธ์งานส่งเสริมการเกษตร
4. ควรมีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่รับผิดชอบงานด้านประชาสัมพันธ์ เพื่อความสะดวกในการติดต่อประสานงานด้านการประชาสัมพันธ์จะได้รวดเร็วยิ่งขึ้น
5. ควรมีการประชาสัมพันธ์ผ่านทางเว็บไซต์ และวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย ซึ่งจะช่วยให้บุคคลทั่วไปได้รู้จักการดำเนินงานด้านส่งเสริมการเกษตรมากขึ้น

โจทย์ย่อย 2.6 ระบบสนับสนุนแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ

1.สถานการณ์ก่อนการวิจัย

การสนับสนุนแผนชุมชนส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องค่อนข้างน้อย องค์กรที่จัดทำแผนไม่ได้กำหนดผู้รับผิดชอบแผนชุมชนที่ชัดเจนในการนำไปสู่การขับเคลื่อน พื้นที่ที่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจะได้จากอบต.หรือกองทุนหมู่บ้าน ตามความสำคัญของการพัฒนาหรือที่ยื่นเสนอขอโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐที่มีความสนิทสนมกับองค์กรท้องถิ่นนั้น

2.สิ่งที่ควรจะเป็นและการวัด

สิ่งที่ควรจะเป็น	การวัด
1. เป็นระบบที่สามารถสนับสนุนแผนของชุมชนได้ตรงความต้องการของชุมชน	1) การมีส่วนร่วมขององค์กรต่าง ๆ ในช่วงกระบวนการจัดทำแผน
2. มีทีมงานนำเสนอแผนสู่การปฏิบัติ	2) มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีช่องทางการเสนอขอรับการสนับสนุน
3. การบริหารจัดการทุน ในลักษณะที่มีกองทุนหมุนเวียนที่ดำเนินการโดยชุมชนเอง	3) ชุมชนกำหนดผู้รับผิดชอบแผนชุมชนที่ขับเคลื่อนสู่การปฏิบัติ
	4) มีกองทุนหมุนเวียนและวิธีการดำเนินงาน

3. การดำเนินการวิจัย

1. ชุมชนจัดเวทีเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน แล้วนำแผนชุมชนมาพิจารณากิจกรรมที่ชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินการเองได้ เพื่อกำหนดกิจกรรมและผู้นำชุมชนให้รับผิดชอบแผนชุมชนในการขับเคลื่อนเชิงหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในเวทีประชาพิจารณาร่วมกันเพื่อขอรับการสนับสนุน

2. ประสานแผนโดยการจัดทำโครงการและจัดสัมมนานำเสนอแผนชุมชนเพื่อขอรับการสนับสนุน เชิญองค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานราชการเข้าร่วมเพื่อรับทราบถึงกระบวนการที่ได้มาของแผนและพิจารณาให้การสนับสนุน

3. ในการสนับสนุนแผนชุมชนของหน่วยงานต่าง ๆ จะเป็นไปในรูปการสนับสนุนความรู้ทางวิชาการ การบริหารจัดการ วัสดุอุปกรณ์และงบประมาณ ซึ่งการสนับสนุนแผนชุมชนแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

3.1 แผนชุมชนที่ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการศูนย์ฯ บางกิจกรรมที่ชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ สมาชิกของกลุ่มกิจกรรมจะใช้วิธีระดมทุนกัน ทั้งในรูปเงินทุนหรือทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นในการดำเนินกิจกรรม นอกจากนั้นแล้วเกิดการสนับสนุนแผนในลักษณะกลุ่มกิจกรรมเชื่อมโยงเกื้อกูลกันเอง

3.2 การสนับสนุนแผนชุมชนจากหน่วยงานภายนอก ภายหลังจากการนำเสนอแผนชุมชนเพื่อขอรับการสนับสนุน หลายหน่วยงานทั้งภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น และบริษัทเอกชนได้ให้การสนับสนุนทั้งเงินลงทุน วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในโครงการและคำแนะนำด้านวิชาการ ตลอดจนการสนับสนุนกองทุนหมุนเวียนภายในหมู่บ้าน

4. ผลที่เกิด

1. ในขั้นตอนกระบวนการจัดทำแผนชุมชน ผู้นำชุมชนและผู้นำจากองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่นอย่างเช่น องค์การบริหารส่วนตำบล องค์กรประชาชน เทศบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ จัดทำแผนทุกเวทีอย่างต่อเนื่อง มีความเข้าใจกระบวนการ ส่งผลต่อการผลักดันแผนชุมชนสู่การปฏิบัติได้พอสมควร นอกจากนี้ชุมชนได้มอบหมายผู้นำชุมชนที่เป็นคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ เป็นผู้รับผิดชอบและประสานแผนงาน โครงการกับองค์การบริหารส่วนตำบล เพื่อขอรับการสนับสนุน

2. ผู้นำชุมชนร่วมกันพิจารณากิจกรรมที่ชุมชนมีศักยภาพในการดำเนินการได้เอง โดยใช้ทุนสนับสนุนจากการรวมหุ้นของสมาชิกกลุ่มกิจกรรม สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง มีแนวโน้มการเกิดกองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน และเกิดลักษณะเครือข่ายของกิจกรรมที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกันขึ้น

5. ผลลัพธ์

1. ชุมชนที่มีการระดมทุน เพื่อดำเนินกิจกรรมมีแนวโน้มของการเกิดกองทุนหมุนเวียนโดยการบริหารจัดการของชุมชน

2. ตั้งสภาวิสาหกิจชุมชนระดับจังหวัด ในจังหวัดพัทลุง ประกอบด้วย สมาชิกสภา 33 ตำบล
3. ชุมชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของแผนงาน/โครงการ สามารถขับเคลื่อนไปสู่การปฏิบัติได้มากขึ้น

ปัญหา อุปสรรคและการแก้ไข

1. การเสนอแผนชุมชน เพื่อขอรับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลนั้น ได้รับการสนับสนุนค่อนข้างน้อย เนื่องจากไม่ได้นำเสนอแผนงาน/โครงการเข้าบรรจุไว้ในแผน องค์การบริหารส่วนตำบล และข้อมูลบางกิจกรรมมีน้อย

2. ในกระบวนการจัดเวทีเรียนรู้ระดับตำบล ขาดการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การนำเสนอแผนกับหน่วยงานอื่น จึงไม่ค่อยได้รับการสนับสนุน

วิธีการแก้ไข

เชิญหน่วยงานที่ดำเนินการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเข้าร่วมในขั้นตอนจัดทำแผนและในเวทีประชาพิจารณ์แผนฯ รวมถึง การนำแผนของชุมชนเข้าบรรจุไว้ในแผนขององค์การบริหารส่วนตำบล

ปัจจัยสนับสนุนและปัจจัยอุปสรรค

ปัจจัยสนับสนุน

1. การประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการจัดทำแผนชุมชนระดับตำบลและเวทีประชาพิจารณ์แผนชุมชน ทำให้เห็นความสำคัญของแผนงานโครงการที่เป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง
2. คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประจำตำบลมีบทบาทในการนำเสนอแผนชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอรับการสนับสนุน ดังนั้นคณะกรรมการต้องมีความเข้าใจขั้นตอนและช่องทางเสนอแผนให้ได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดี
3. เครือข่ายสภาวิสาหกิจชุมชนระดับจังหวัด มีส่วนร่วมพัฒนาความรู้ ความสามารถในการบริหารจัดการเกี่ยวกับวิสาหกิจของชุมชน ตามแผนของชุมชนให้เกิดความสำเร็จ

ปัจจัยอุปสรรค

1. มีหลายหน่วยงานที่มีภารกิจในการจัดทำแผนของชุมชน ทำให้เกษตรกรเกิดการสับสน
2. องค์กรท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ความสำคัญและสนับสนุนโครงการด้านการพัฒนาอาชีพค่อนข้างน้อย

6. สรุปและข้อเสนอแนะ

ในระบบการสนับสนุนแผนของชุมชนนั้น มีปัจจัยที่ช่วยให้แผนมีการขับเคลื่อนได้หลายประการ เริ่มตั้งแต่กระบวนการจัดเวทีเรียนรู้มีการประสานงานและสร้างความเข้าใจกับองค์กรท้องถิ่น ทั้งภาครัฐและเอกชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งองค์กรเหล่านี้จะเห็นความสำคัญของแผนที่เป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ต้องมีบทบาทในการเสนอแผนชุมชนเข้าสู่ช่องทาง และจัดกระบวนการเพื่อจะได้มาซึ่งการสนับสนุน เช่น ประสานเครือข่ายกิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกันหรือการจัดสัมมนาเวทีประชาพิจารณ์แผนผ่านหน่วยงานที่ให้การสนับสนุน

บทที่ 5

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัย “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม” ใน 4 จังหวัด ได้แก่ ราชบุรี พัทลุง บุรีรัมย์ และพิษณุโลก เกี่ยวกับระบบการทำงานในพื้นที่ และระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม สรุปผลได้ดังนี้

ระบบการทำงานในพื้นที่

ระบบการทำงานในพื้นที่เป็นการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร โดยใช้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นกลไกในการดำเนินการร่วมกับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น ระบบการทำงานในพื้นที่ที่มีประสิทธิภาพต้องประกอบด้วยศูนย์บริการฯ ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งประกอบด้วย

1. กระบวนการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบลแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ ให้ชุมชนเข้ามามีบทบาท ตั้งแต่การคัดเลือก คณะกรรมการศูนย์บริการฯ โดยใช้กระบวนการในการจัดเวทีชุมชน เพื่อทำแผนชุมชนเป็นเครื่องมือให้ชุมชนกลั่นกรองศึกษาศักยภาพของผู้ที่จะมาเป็นผู้แทนในคณะกรรมการศูนย์บริการฯ ต้องเป็นผู้ที่เสียสละเพื่อส่วนรวม ซื่อสัตย์ ประสบความสำเร็จในการทำเกษตร และเป็นที่ยึดถือศรัทธาของชุมชน เป็นตัวแทนจากทุกหมู่บ้าน ทุกสาขาอาชีพมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกันที่ชัดเจน ใช้ศูนย์บริการฯ เป็นศูนย์กลางในการบูรณาการระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดทำแผนชุมชนและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เพื่อบริการและแก้ไขปัญหาตามความต้องการของเกษตรกร เป็นศูนย์กลางในการปฏิบัติงานด้านการเกษตรในพื้นที่แบบเบ็ดเสร็จ เป็นศูนย์บริการฯ ที่มีเครือข่ายกลุ่มอาชีพสาขาต่าง ๆ ในแต่ละระดับ ปัจจัยสนับสนุน คือ หน่วยงานภาคีต่าง ๆ ที่เข้าร่วมทำแผนชุมชนตามโครงการของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติส่งผลให้เกิดการบูรณาการอย่างแท้จริง คณะกรรมการที่ได้จากการคัดเลือกจากชุมชนมีความเข้าใจการดำเนินงานของศูนย์บริการฯ และเข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง ส่งผลให้มีการบริหารจัดการศูนย์บริการฯ โดยชุมชน เพื่อชุมชน ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค คือ กรอบ วิธีการดำเนินงานแบบบูรณาการยังไม่ชัดเจน เจ้าหน้าที่ยังไม่ปรับเปลี่ยนวิธีคิดวิธีการทำงาน ขาดวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำเนินงาน

ข้อเสนอแนะ

• ข้อเสนอแนะระดับชุมชน

- ชุมชนควรคัดเลือกผู้นำที่มีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ซื่อสัตย์ และประสบความสำเร็จในอาชีพมาเป็นคณะกรรมการศูนย์บริการ ฯ เพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

• ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่

- เจ้าหน้าที่ปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีการทำงาน โดยยึดชุมชนเป็นศูนย์กลาง
- ควรหาวิธีการที่เหมาะสมในการคัดเลือกคณะกรรมการศูนย์บริการ ฯ ที่เป็นตัวแทนของชุมชน และมีความพร้อมในการทำงาน

• ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

- ให้การสนับสนุนอุปกรณ์ที่จำเป็นในการดำเนินงาน และประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานของศูนย์บริการ ฯ

• ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- สนับสนุนการดำเนินงานในรูปแบบบูรณาการการทำงานภายในหน่วยงาน ระหว่างหน่วยงาน โดยยึดเกษตรกรเป็นศูนย์กลางอย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้เจ้าหน้าที่มีความกระตือรือร้นในการดำเนินงาน และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง
- การปรับปรุงระบบการดำเนินงานศูนย์บริการ ฯ ควรให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
- ระดับส่วนกลางควรกำหนดเฉพาะกรอบแนวทางในการดำเนินงาน ไม่ควรระบุรายละเอียดมาก เพราะจะทำให้ผู้ปฏิบัติทำได้ยาก

2. การให้บริการของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลแก่ชุมชนที่เหมาะสม

ศูนย์บริการ ฯ เป็นศูนย์กลางบริการให้การเรียนรู้และแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร มีการให้บริการด้านข้อมูลข่าวสาร อุปกรณ์ เครื่องมือทางการเกษตร มีจุดสาธิตเรียนรู้ที่เหมาะสมตามศักยภาพ มีการให้บริการแบบมีส่วนร่วม โดยชุมชนมีบทบาทในการบริหารจัดการและถ่ายทอดความรู้ รวมถึงการจัดเวทีเรียนรู้ และเครือข่ายด้านการเกษตร

ข้อเสนอแนะ

• ข้อเสนอแนะระดับชุมชน

- ชุมชนมีจิตสำนึกในการร่วมกันทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง มีความรู้สึกเป็นเจ้าของศูนย์บริการ ฯ จากการร่วมดำเนินการบริหาร วางแผนการดำเนินงานของศูนย์บริการ ฯ ทำให้ชุมชนคิดเป็น ทำเป็น และพึ่งตนเองได้ในที่สุด

• ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่

- เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรู้และเข้าใจบทบาทและกระบวนการดำเนินงานของศูนย์บริการ ฯ

- ประเมินผลการดำเนินงานและความพึงพอใจของเกษตรกรเป็นระยะ ๆ เพื่อปรับปรุงพัฒนางานของศูนย์บริการ ฯ

• ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

- ควรประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ องค์กรท้องถิ่น ในการดำเนินงานของศูนย์บริการ ฯ ในรูปแบบเบ็ดเสร็จที่สุดเดียว

- การให้บริการให้ตรงตามความต้องการของชุมชน

- ประชาสัมพันธ์ให้ผู้รับบริการมีความรู้ เข้าใจ และเห็นประโยชน์ในภารกิจที่ให้บริการอย่างชัดเจนและทั่วถึง และปรับทัศนคติเรื่องการส่งเสริมไม่ใช่ลักษณะของการสงเคราะห์

• ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- สนับสนุนการดำเนินงานในรูปแบบบูรณาการการทำงานภายในหน่วยงาน ระหว่างหน่วยงาน โดยยึดเกษตรกรเป็นศูนย์กลางอย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้เจ้าหน้าที่มีความกระตือรือร้นในการดำเนินงาน และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

- การปรับปรุงระบบการดำเนินงานศูนย์บริการ ฯ ควรให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

3. กระบวนการได้มาของแผนชุมชน

กระบวนการจัดทำแผนชุมชนเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชน โดยเวทีชุมชนเพื่อจัดทำแผนชุมชนระดับตำบลและหมู่บ้านเป็นเครื่องมือ เพื่อให้สมาชิกชุมชนทั้งในหมู่บ้านและตำบลได้เกิดการเรียนรู้ พัฒนาการชุมชนของตนเองแบบมีส่วนร่วม และได้แนวทางพัฒนาชุมชนของตนเองตามศักยภาพที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสม จากการวิจัยได้จัดเวทีชุมชนในระดับตำบล จำนวน 6 ครั้ง และศึกษาดูงาน 1 ครั้ง

- ครั้งที่ 1 สร้างความเข้าใจ กระตุ้น ปลุกจิตสำนึกในการพัฒนาแบบพึ่งพาตนเอง
- ครั้งที่ 2 วิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพชุมชน
- ครั้งที่ 3 กำหนดแนวทางการพัฒนาและศึกษาดูงาน
- ครั้งที่ 4 นำเสนอผลการดูงานร่วมกันกำหนดแผนงาน/โครงการ
- ครั้งที่ 5 จัดทำแผนระดับตำบล
- ครั้งที่ 6 จัดประชาพิจารณ์แผนชุมชน

ทั้งนี้ รูปแบบ ขั้นตอน การจัดเวทีแต่ละครั้ง อาจมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับ ความพร้อม และสถานการณ์ของแต่ละชุมชน

ประเด็นสำคัญที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้การทำแผนชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุผล คือ การคัดเลือกผู้แทนชุมชนจากทุกหมู่บ้านเข้าร่วมเวทีและเป็นตัวแทนที่แท้จริงของชุมชน การทำเวทีชุมชนระดับหมู่บ้านอย่างต่อเนื่อง การชี้แจงให้ชุมชนรับทราบถึงประโยชน์และผลของการมีส่วนร่วมของชุมชนและการจัดทำแผนชุมชน การให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ องค์กรท้องถิ่นและภาคเอกชนเข้าร่วมจัดทำแผนชุมชน เพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญและให้การสนับสนุนแผนของชุมชน นอกจากนี้มีการ กำหนดผู้รับผิดชอบแผนชุมชน เพื่อให้การขับเคลื่อนแผนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นคณะกรรมการ ศูนย์บริการฯ หรือผู้นำชุมชนที่มีความรู้เกี่ยวกับแผนงาน/โครงการนั้นเป็นอย่างดี

ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดทำแผนชุมชนคือ ชุมชนได้เรียนรู้ตนเอง เรียนรู้ภายนอกจน สามารถกำหนดแนวทางพัฒนาของชุมชนเองได้ เป็นกระบวนการที่สามารถพัฒนาขีดความสามารถของ ชุมชนในการบริหารจัดการ มีความเชื่อมั่นในตนเอง ภูมิใจในรากเหง้า วัฒนธรรม ค่านิยม “ทุน” และศักยภาพที่ แท้จริงของตนเองจนกล้า “ลงทุน” โดยไม่ต้องรอรัฐช่วย ถ้าช่วยก็ถือว่าเป็นการ “ต่อยอด” ซึ่งเป็นการ เปลี่ยนวิธีคิดแบบพึ่งพาภายนอก มาพึ่งตนเอง เป็นตัวของตัวเอง สามารถแก้ปัญหาของชุมชนเองได้ เปลี่ยนจากวัฒนธรรมการเรียนรู้แบบรับมาเรียนรู้แบบรุก สืบค้น สำรวจ พัฒนาองค์ความรู้ใหม่ ด้วยตนเอง เปลี่ยนวิธีคิดแบบแยกส่วน มาคิดแบบเชื่อมโยง หรือบูรณาการ และจัดการแบบฉันทฉันทก่อให้เกิดไม่เพียงบวกแต่เป็นทวีคูณ สร้างกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนภายในชุมชน มีกระบวนการเรียนรู้ที่ ต่อเนื่อง

ผลต่อเจ้าหน้าที่จากการจัดกระบวนการเรียนรู้แก่ชุมชน คือเป็นการพัฒนาเจ้าหน้าที่ ในลักษณะการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ส่งผลให้เจ้าหน้าที่ที่มีความเชื่อมั่นในตนเองมากขึ้น มีจิตสำนึกใน การทำงานเพื่อชุมชน ได้ใช้ความรู้ ความสามารถในการทำงาน คือ รู้จักคิด วิเคราะห์ และสรุปบทเรียน หาแนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชน ส่งผลให้ชุมชนเชื่อถือศรัทธา และเป็นการเสริมสร้างการทำงานเป็น ทีม โดยทำเป็นเครือข่ายภายในตำบล ระหว่างตำบล ระหว่างอำเภอและจังหวัด

กระบวนการเรียนรู้จากการจัดทำแผนชุมชน

บทนำ

ชุมชน - จัดเก็บ รวบรวม วิเคราะห์ ประเมิน เรียนรู้ข้อมูลของชุมชน
- บริหารจัดการเวทีชุมชน

จนท. - อำนวยความสะดวกในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน
- เป็นที่ปรึกษา/แนะนำ
- เป็นผู้กระตุ้น

เตรียม
เวที

จัดการ
เวที

เรียนรู้
และชุมชน
เรียนรู้
การจัดการชุมชน
เรียนรู้
การเรียนรู้
การเรียนรู้

ชุมชน
- คิดเป็น
- ทำเป็น
- แก้ไขปัญหาได้

สรุป
บทเรียน

การเตรียม
เวที

การฝึก
ปฏิบัติ

การ
เรียนรู้

ประเมิน
ชุมชน

เวทีชุมชนที่ต่อเนื่อง

- ชุมชนเป็นศูนย์กลาง/เป็นเจ้าของ
- ใช้กระบวนการมีส่วนร่วม
- สร้างการเรียนรู้แก่ชุมชน

กระบวนการ
เรียนรู้

กระตุ้น ปลุกจิตสำนึก

ศึกษาพัฒนาการชุมชน

ประเมินศักยภาพชุมชน

วางแผนชุมชนต้นแบบ

กำหนดแนวทางพัฒนา

จัดทำแผนชุมชน

ประชาสัมพันธ์แผน

คิดเป็น
- คิดพึ่งตนเองก่อนทำได้เลย
- คิดจากฐานข้อมูลจริง
- คิดทั้งอดีต/ปัจจุบัน/อนาคต
- ไม่หวังพึ่งภายนอก
ทำเป็น
- ทำได้ด้วยตนเอง
- ใช้ทุนในท้องถิ่น
- ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
- ทำเพื่อส่วนรวม
- แก้ไขปัญหาได้
- รู้ 5 W 1 H
- บริหารจัดการปัญหาได้

ตัวชี้วัดความสำเร็จ

- มีกระบวนการเรียนรู้ต่อเนื่อง (กระบวนการคิด การแก้ปัญหา ที่ชุมชนสามารถขับเคลื่อนเองต่อไป)
- การมีส่วนร่วม (การดำเนินกิจกรรมต่างๆ โดยมีความร่วมมือของคนในชุมชน มีความเอื้ออาทร ไม่ใช่ว่าคนต่างทำ)
- มีกลุ่มผู้นำ/เครือข่าย (มาขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน)

ข้อเสนอแนะ

• ข้อเสนอแนะระดับชุมชน

- การจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยจัดเวทีเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้แผนชุมชนที่เป็นความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ สามารถแก้ไขปัญหาของชุมชน

• ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่

- กระตุ้นและชี้แจงทำความเข้าใจกับชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนเพื่อให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญเพื่อการพัฒนาชุมชนของตนเอง

- ในการจัดเวทีแต่ละครั้งต้องมอบการบ้านเพื่อนำมาประมวล วิเคราะห์ ในเวทีต่อไป

• ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

- สนับสนุนและพัฒนาบุคลากรให้เป็นวิทยากรกระบวนการ ในการจัดทำแผนชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

- การสร้างความเข้าใจระหว่างหน่วยงานในการจัดทำแผนชุมชน โดยเฉพาะองค์กรท้องถิ่น ผู้นำชุมชน โดยให้องค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเจ้าภาพในระดับพื้นที่ และเมื่อได้แผนชุมชนแล้วพิจารณาโครงการร่วมกัน จัดลำดับความสำคัญ และพิจารณาว่าส่วนใดชุมชนสามารถดำเนินการเองได้ ส่วนใดภาครัฐดำเนินการ

• ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- การดำเนินการบูรณาการแผนชุมชนโดยความร่วมมือระหว่างภาคีต่าง ๆ ของการดำเนินงานโครงการบูรณาการแผนชุมชน เป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้ว เพื่อให้ได้แผนชุมชนที่เป็นความต้องการของชุมชนครอบคลุมทุกด้าน

- สนับสนุนให้นำแผนชุมชน ประกอบการพิจารณาจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรยุทธศาสตร์เกษตรในทุกระดับ และใช้กำหนดนโยบาย เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน

- สนับสนุนงบประมาณในการจัดเวทีชุมชน เพื่อให้ดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง

4. เครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม

เมื่อมีการกำหนดและดำเนินการกิจกรรมตามแผนชุมชน การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรม จะช่วยให้การดำเนินการตามแผนที่วางไว้เกิดความต่อเนื่องมีความเกี่ยวเนื่องกันและพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น ลดความซ้ำซ้อน การพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้และกิจกรรมให้เกิดขึ้นนั้นมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้ ชุมชนร่วมกันคัดเลือกผู้นำจากกลุ่มกิจกรรมเพื่อร่วมกันพัฒนาเครือข่ายร่วมกับกลุ่มอื่น ๆ จัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมโยงสนับสนุนซึ่งกันและกัน ในด้านการบริหารกลุ่ม

เทคโนโลยี การถือหุ้นและแลกเปลี่ยนปัจจัยการผลิต โดยการจัดเวทีพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ จำนวน 5 เวที และดูงาน เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความตระหนักและเห็นประโยชน์ของการดำเนินงานเครือข่าย โดยแต่ละเวทีมีวัตถุประสงค์คือ

เวทีที่ 1 สร้างความเข้าใจและกระตุ้นการเชื่อมโยง

เวทีที่ 2 เชื่อมโยงกลุ่มกิจกรรม

เวทีที่ 3 กำหนดแผนการดำเนินเครือข่าย

เวทีที่ 4 จัดเวทีเครือข่ายทุกเดือน

เวทีที่ 5 บริหารเครือข่าย โดยการจัดกรรมการ กฎ/ระเบียบการบริหารจัดการ

ข้อเสนอแนะ

• ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

- การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ ผู้นำชุมชนมีความสามารถในการรวมกลุ่ม และชุมชนให้ความสำคัญต่อเครือข่ายกิจกรรม มีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชน

• ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

- สนับสนุนทั้งงบประมาณ และเป็นพี่ปรึกษา
- ให้มีการจัดเวทีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง

• ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- สนับสนุนให้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างกลุ่มอาชีพที่มีความคล้ายคลึงกัน ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและลดปัญหาความซ้ำซ้อน เพราะกลุ่มที่เกิดจากความเชื่อมโยงของชุมชน โดยมีหน่วยงานของรัฐ สถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ และภาคเอกชน ให้การสนับสนุนช่วยเหลือเพื่อให้กลุ่มมีความเข้มแข็งและพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนต่อไป

5. บทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้ระบบการทำงานในพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรควรมีบทบาท ดังนี้

- วิทยากรกระบวนการ กระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและดำเนินการเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง
- ถ่ายทอดเทคโนโลยี ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของชุมชน และประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาถ่ายทอดความรู้
- ประสานงานกับองค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนให้สามารถดำเนินการตามแผนงาน โครงการที่วางไว้

- สนับสนุนและบริการกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและองค์การท้องถิ่น เช่น การจัดทำข้อมูลร่วมกับชุมชน การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

ซึ่งมีกระบวนการทำงาน โดยใช้ศูนย์บริการฯ เป็นกลไกทำงานร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการ ดังนี้

- รวบรวมข้อมูล ข่าวสารทั้งข้อมูลปฐมภูมิ ทุติยภูมิ นำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ เพื่อเป็นข้อมูลให้แก่ชุมชน ใช้ประกอบในการวางแผนการพัฒนา การได้ข้อมูลจะอาศัยข้อมูลจากชุมชน ผู้นำชุมชน คณะกรรมการฯ และใช้เวทีชุมชน ช่วยในการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

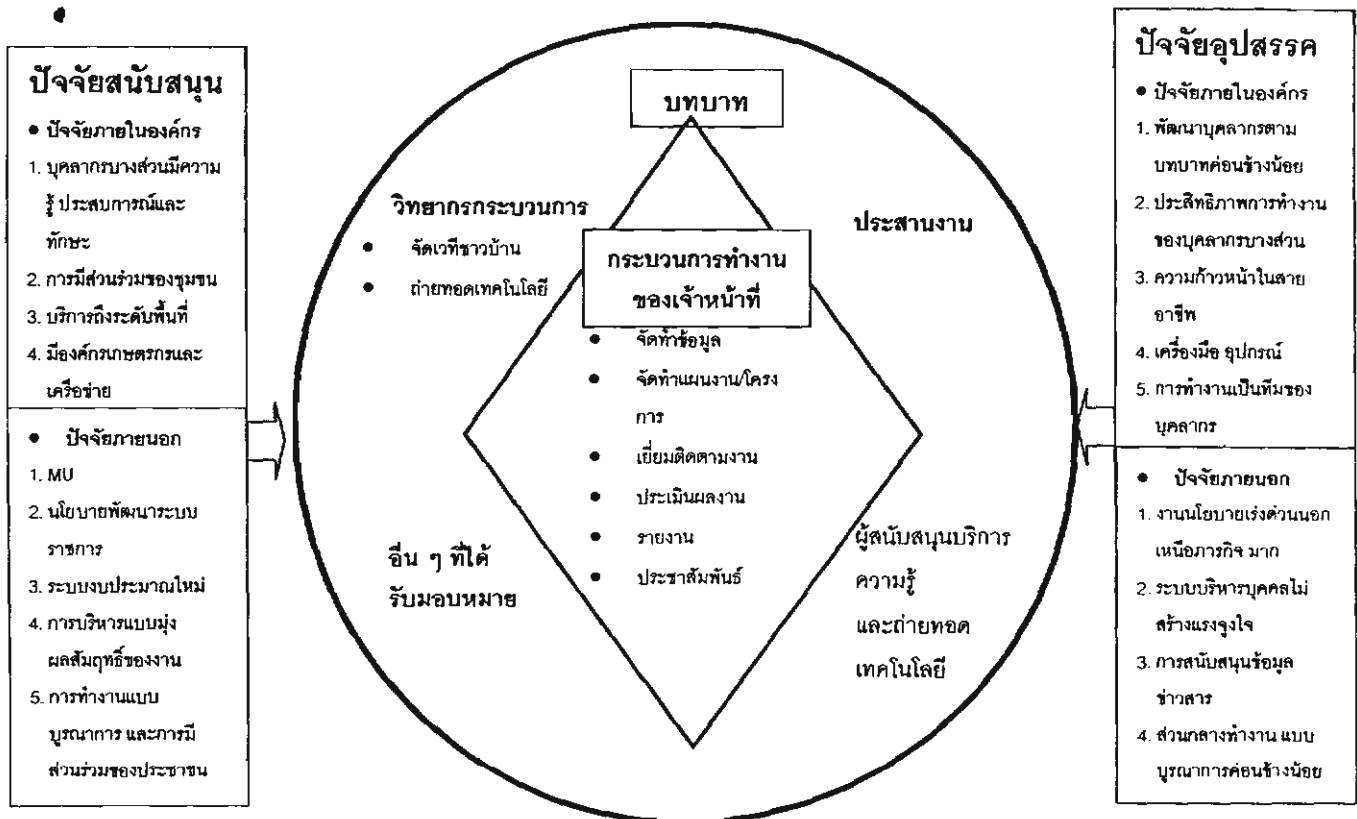
- การจัดทำแผนโครงการพัฒนาการเกษตรทั้งระยะสั้นและระยะยาว ร่วมกับชุมชน โดยอาศัยเวทีชุมชนระดับตำบลในการดำเนินการ

- ดำเนินงานตามแผนและโครงการ โดยส่งเสริมให้ผู้นำชุมชน คณะกรรมการบริหาร ศูนย์บริการฯ และชุมชน เป็นผู้บริการและดำเนินการตามแผนที่วางไว้

- การติดตามและประเมินผลโครงการ การติดตามงานอาศัยการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ และเจ้าหน้าที่ ส่วนการประเมินผลในการวิจัยครั้งนี้ยังไม่เกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนมากนัก

- การรายงานผลและประชาสัมพันธ์ การรายงานผลจะดำเนินการรายงานผลการปฏิบัติงานประจำเดือน โดยเจ้าหน้าที่ดำเนินการร่วมกับ คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ ส่วนการประชาสัมพันธ์ จะใช้การเขียนบทความ วิทยุ หอกระจายข่าว หรือหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น ทั้งนี้ขึ้นกับสถานการณ์และกิจกรรมที่ดำเนินการ

กระบวนการทำงานและบทบาทของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรในการปฏิบัติงาน
ในพื้นที่ สามารถสรุปได้ตามแผนผังดังนี้

ข้อเสนอแนะ

• ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

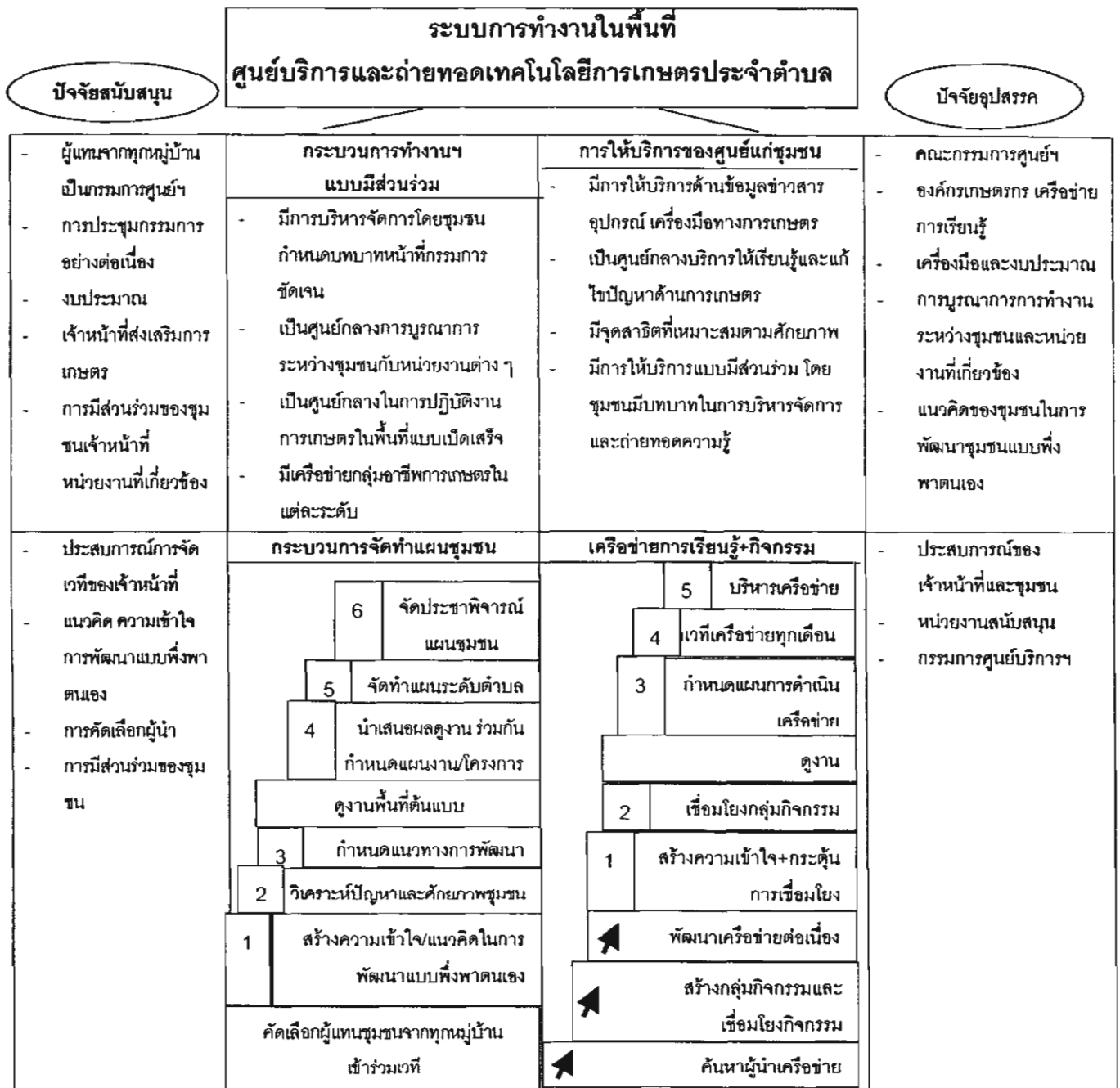
- มีการพัฒนาบุคลากรตามบทบาทให้ทั่วถึงและต่อเนื่อง เพื่อปรับทัศนคติและวิธีการทำงานให้สอดคล้องกัน

- ใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ในการสร้างแรงจูงใจ แก่เจ้าหน้าที่และคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการฯ เน้นการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ และนำไปใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง

- เน้นการทำงานแบบบูรณและการมีส่วนร่วมของประชาชน

• ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- ดำเนินการวัดผลสัมฤทธิ์ของงานในทุกระดับ และใช้ประโยชน์ในการบริหารบุคคลอย่างจริงจัง ให้มีความสำคัญกับการทำงานแบบบูรณาการ พัฒนาระบบบริหารบุคคลให้มีคุณธรรม เพื่อสร้างแรงจูงใจในการทำงานให้สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่และสถานการณ์ด้านต่าง ๆ

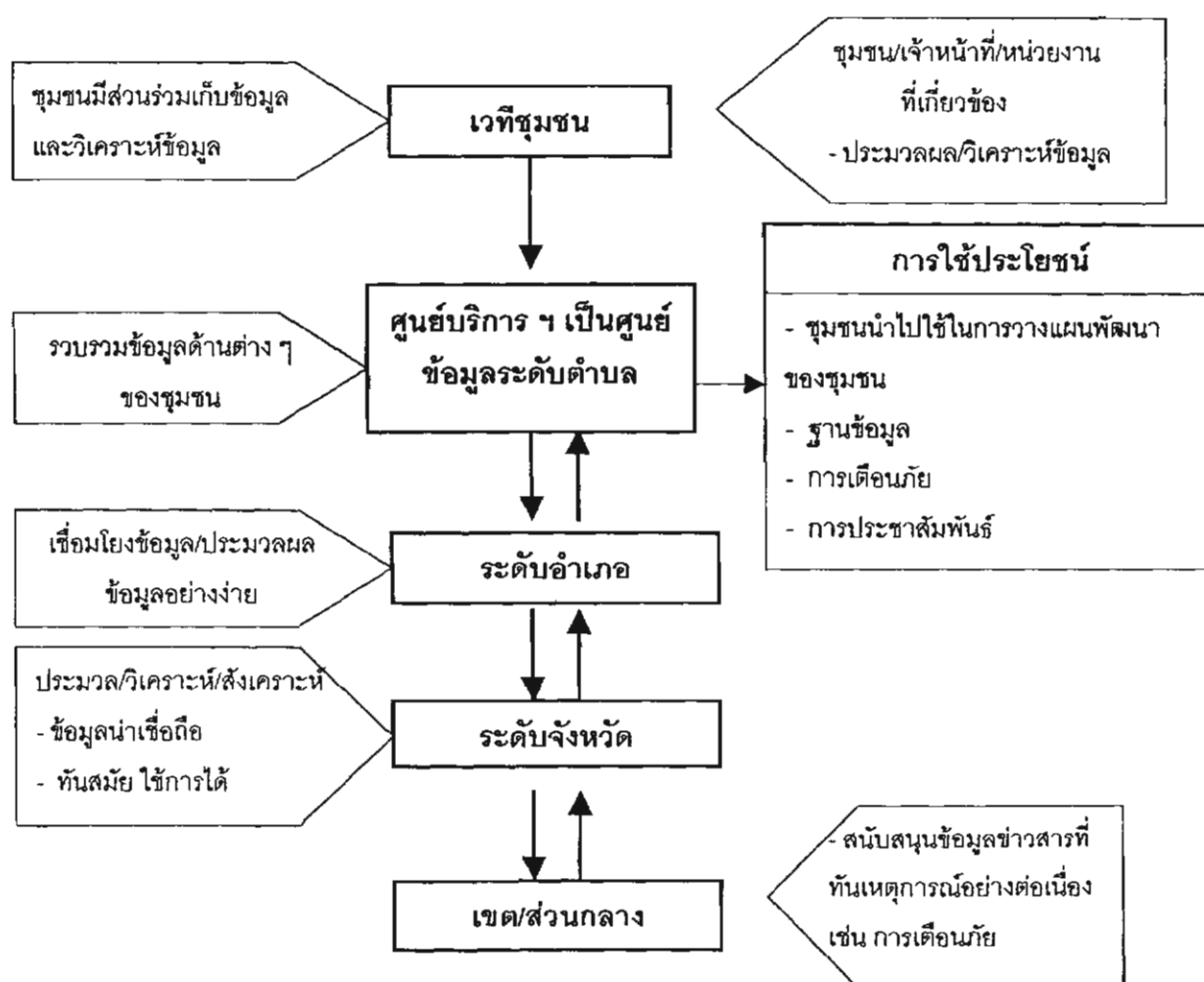

เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร	
บทบาท	กระบวนการทำงาน
- วิทยาการกระบวนการ - ถ่ายทอดเทคโนโลยี - ประสานงาน - ผู้สนับสนุนและบริกา	- ร่วมกับชุมชนและคณะกรรมการศูนย์ฯ - รวบรวมข้อมูล - จัดทำแผน - ดำเนินการตามแผน - ศักยภาพและประเมินผล - รายงานผลและประชาสัมพันธ์

ระบบสนับสนุนการทำงานในพื้นที่

ในการทำงานในพื้นที่ จำเป็นต้องมีระบบสนับสนุนจากระดับจังหวัดและส่วนกลางเพื่อให้การทำงานของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรระดับพื้นที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จะต้องมียระบบสนับสนุนประกอบด้วย

1. ระบบข้อมูลสารสนเทศ จากผลการวิจัยของทั้ง 4 จังหวัด สามารถสรุปได้ว่าระบบข้อมูลสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ ควรเป็นดังนี้

ข้อเสนอแนะ

• ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

- ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดเก็บข้อมูล รู้ข้อมูลของชุมชน และการนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

- ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของข้อมูล เพราะชุมชนที่ตื่นตัว ติดตามข้อมูลข่าวสารอย่างต่อเนื่อง สามารถพัฒนาได้อย่างรวดเร็วกว่าชุมชนที่ไม่มีการติดตามข้อมูลข่าวสาร

• ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่

- เจ้าหน้าที่ร่วมจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม และปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบัน โดยวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับชุมชนในรูปแบบบูรณาการกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง เทียบตรง ตรงตามความต้องการของชุมชน

• ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

- จัดทำเครือข่ายเชื่อมโยงข้อมูลระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล เพื่อให้ชุมชนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ข้อมูลได้ง่าย และรวดเร็ว

- จัดฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ในระดับตำบล ในเรื่องการประมวลผลวิเคราะห์ข้อมูลอย่างง่าย รวมถึงการใช้คอมพิวเตอร์และinternet

- กำหนดให้มีผู้รับผิดชอบข้อมูลสารสนเทศระดับจังหวัดและอำเภอ

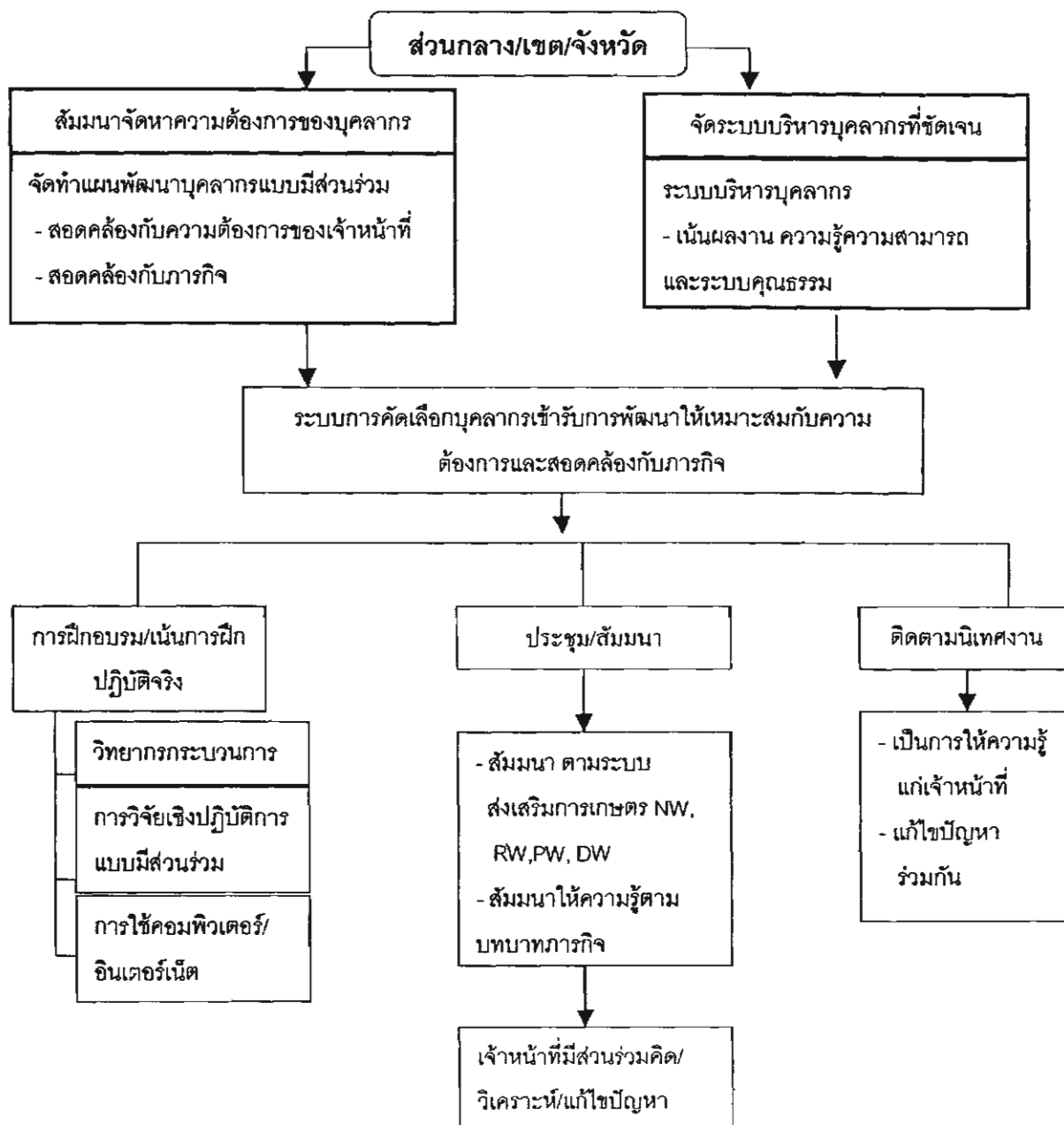
• ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- จัดตั้งศูนย์สารสนเทศระดับจังหวัด เพื่อประมวลผล วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลให้เป็นระบบและทันสมัย พร้อมใช้งานอยู่เสมอ

- ควรมีแผนพัฒนาเจ้าหน้าที่ที่ทำหน้าที่ประมวลผลข้อมูล การจัดการข้อมูลทุกระดับอย่างต่อเนื่อง

- จัดทำกรอบแนวทางการพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ

2. ระบบพัฒนาบุคลากร จากผลการวิจัยของทั้ง 4 จังหวัด สามารถสรุปได้ว่าระบบพัฒนาบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ ควรเป็นดังนี้

ข้อเสนอแนะ

• ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

- ให้ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นวิทยากรกระบวนการ เพราะเมื่อชุมชนสามารถจัดเวทีชุมชนเองได้ สามารถคิด วิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนได้ นำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด

• ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่

- การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ในการจัดเวทีชุมชนควรทำงานเป็นทีม โดยจัดทีมระหว่างจังหวัด อำเภอ ตำบล หรือเป็นทีมระหว่างตำบล โดยมีพี่เลี้ยงที่ผ่านการเป็นวิทยากรกระบวนการมาก่อนเข้าร่วมเวที รวมทั้งการศึกษาดูงานจากเวทีอื่น ๆ เพื่อร่วมกันวางแผน เตรียมงานก่อนจัดเวที การสรุปบทเรียนหลังจัดเวทีแต่ละครั้ง

- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าหน้าที่ที่ผ่านกระบวนการเวทีชุมชน เป็นพี่เลี้ยงให้กับเจ้าหน้าที่ที่ยังไม่ผ่านการจัดเวทีชุมชน

• ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

- สัมมนาเชิงปฏิบัติการ สำรวจความต้องการและความจำเป็นในการพัฒนาบุคลากร

- ควรจัดหลักสูตรพัฒนาบุคลากรให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของบุคลากรอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการมีส่วนร่วมของบุคลากร โดยเฉพาะทักษะการเป็นวิทยากรกระบวนการ

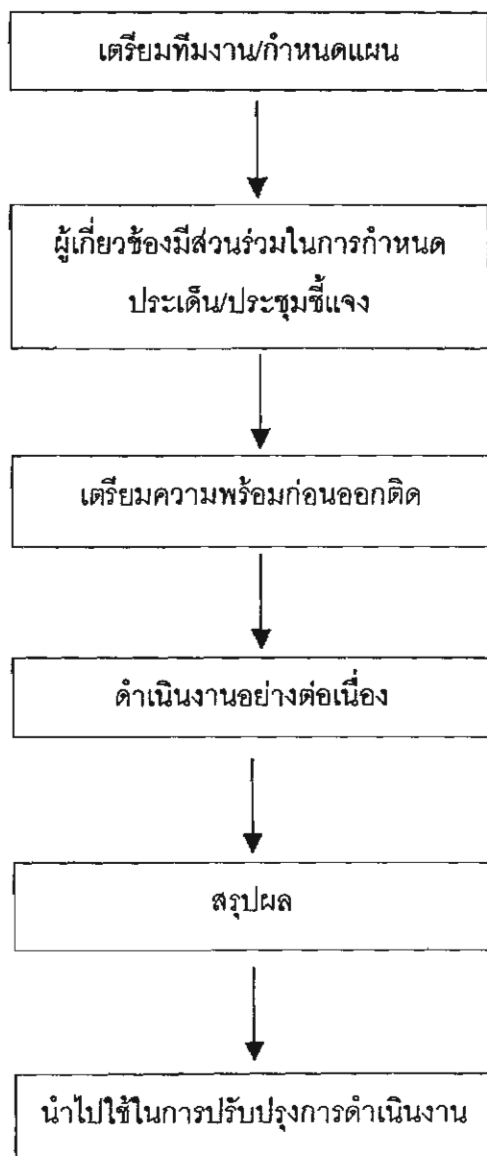
- ควรมีวิธีการคัดเลือกบุคลากรที่เหมาะสม สอดคล้องกับบทบาทภารกิจ และความสามารถเพื่อให้การฝึกอบรมเกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

• ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- ส่วนกลางควรจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาบุคลากรให้จังหวัดพิจารณาดำเนินการได้เองตามความจำเป็น นอกเหนือจากบางหลักสูตรที่ควรจัดโดยสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตและกรมส่งเสริมการเกษตร

- นำระบบบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงานมาใช้อย่างจริงจังในทุกระดับ แล้วนำผลงานที่เกิดขึ้นมาใช้ในการบริหารบุคคล เพื่อให้เกิดระบบคุณธรรมในองค์กร

3. ระบบติดตามและนิเทศงาน จากข้อมูลทั้ง 4 จังหวัด สามารถสรุปรูปแบบระบบติดตามและนิเทศงานที่มีประสิทธิภาพ ควรเป็นดังนี้

ข้อเสนอแนะ

• ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

- ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการติดตามงานและนิเทศงานในโครงการที่สำคัญ และโครงการที่ชุมชนได้ร่วมกันดำเนินการ โดยผ่านกลไกคณะกรรมการบริการศูนย์บริการ ฯ

• ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่

- นำผลการติดตามและนิเทศงาน มาใช้ในการแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติงานอย่างจริงจัง
- การติดตามนิเทศงานควรดำเนินงานในรูปแบบการมีส่วนร่วม ช่วยกันแก้ปัญหาในการดำเนินงาน ไม่สร้างความรู้สึกในลักษณะการจับผิดแก่ผู้รับการนิเทศงาน

• ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

- วางแผนและสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับประเด็นและกระบวนการติดตามนิเทศงานร่วมกัน โดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบวิธีการ และประเด็น ทำให้เกิดความเข้าใจและทัศนคติที่ดีระหว่างกัน

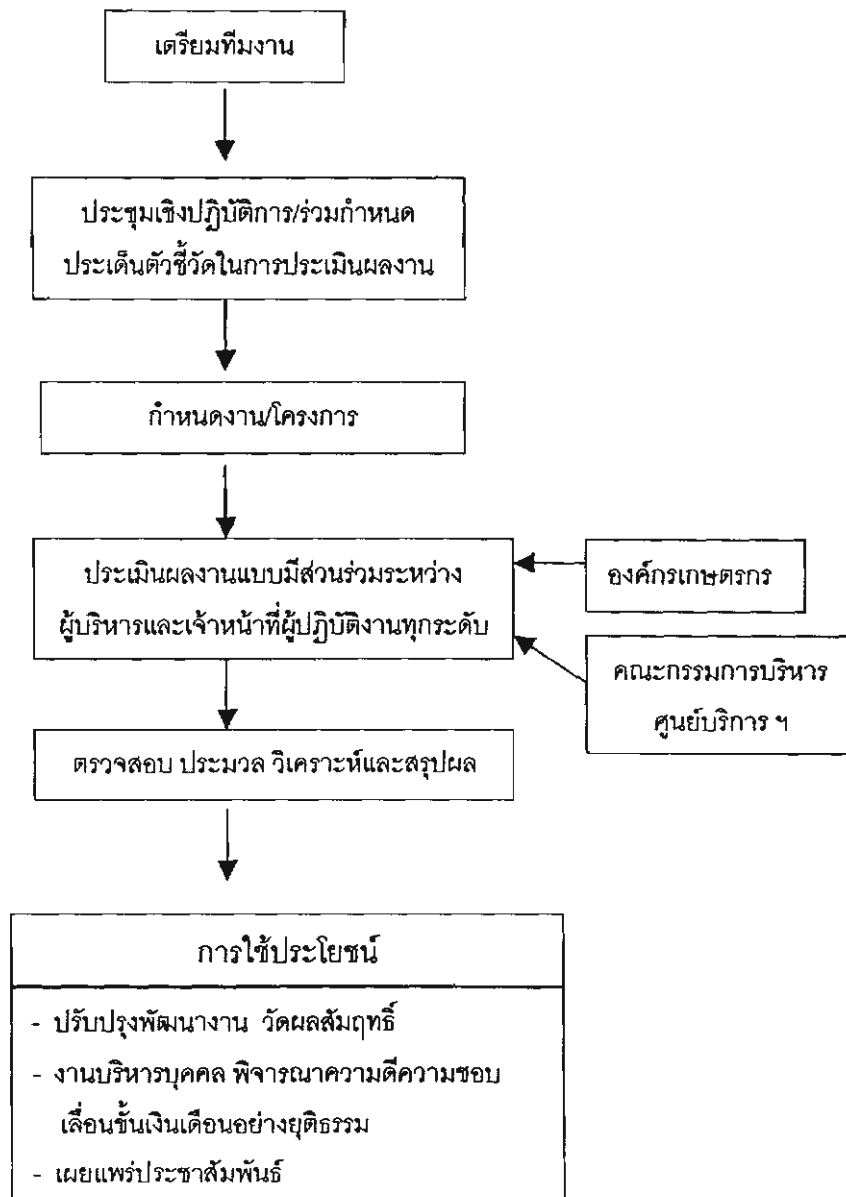
- เตรียมข้อมูลและความพร้อมก่อนออกไปติดตามและนิเทศงานทุกครั้ง เพื่อให้การติดตามและนิเทศงานเกิดประโยชน์แก่ทุกฝ่าย

- แจ้งผลการติดตามและนิเทศงานในการประชุมเกษตรอำเภอประจำเดือน เพื่อใช้ในการพัฒนาคนและงาน

• ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- ควรดำเนินการติดตามและนิเทศงานอย่างต่อเนื่อง

4. ระบบประเมินผล จากข้อมูลทั้ง 4 จังหวัด สามารถสรุปรูปแบบระบบประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ควรเป็นดังนี้

ข้อเสนอแนะ

• ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

- ศูนย์บริการ ฯ ซึ่งดำเนินการโดยคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการ ส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน ซึ่งดำเนินการบริหารจัดการการเกษตรในชุมชน ดังนั้นการประเมินผลงานจึงเป็นสิ่งจำเป็นต้องดำเนินงานโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม และควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ตามความพร้อมของชุมชน

• ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่

- นำผลจากการประเมินไปใช้ประโยชน์ในการปฏิบัติงาน/โครงการ ปรับปรุงพัฒนางาน และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

• ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

- ชี้แจงการดำเนินการประเมินผลงานแก่เจ้าหน้าที่ ประชุมร่วมกันระหว่างผู้ประเมินและผู้รับการประเมินเพื่อร่วมกันกำหนดประเด็น (ตัวชี้วัด) การปฏิบัติงาน กรอบและแนวทางการประเมินผลที่ชัดเจน

- สนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานในระดับพื้นที่

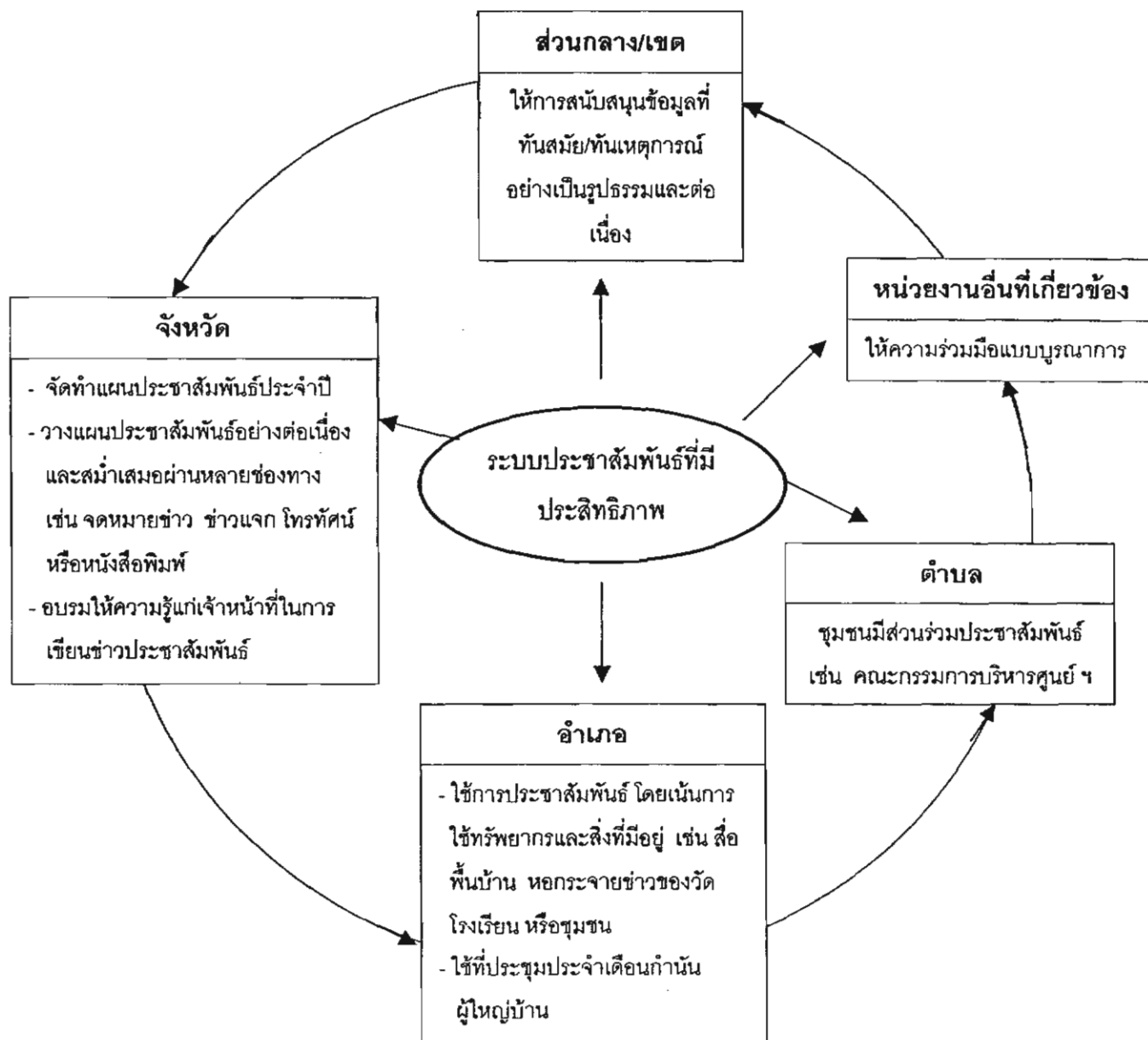
- นำการประเมินผลงานแบบวัดผลสัมฤทธิ์มาใช้อย่างจริงจัง และนำผลการประเมินใช้ในการพิจารณาความดีความชอบอย่างยุติธรรม

• ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- กำหนดนโยบายและแนวทางการดำเนินงาน ประเมินผล หรือวัดผลสัมฤทธิ์ของงานให้ชัดเจน แล้วนำผลไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนางานและระบบงานบริหารบุคคลอย่างจริงจังในทุกระดับ

- งาน/โครงการที่สำคัญ ควรให้หน่วยงานภายนอกเป็นผู้ประเมินผล

5. ระบบประชาสัมพันธ์ จากข้อมูลทั้ง 4 จังหวัด สามารถสรุปรูปแบบระบบประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ควรเป็นดังนี้

ข้อเสนอแนะ

• ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

- คณะกรรมการศูนย์บริการฯ เข้ามามีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์ ส่งผลให้การแพร่กระจายข่าวเป็นไปได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลดีต่อเกษตรกรและชุมชนรับข่าวสารอย่างรวดเร็ว

• ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่

- ดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนในการประชาสัมพันธ์ ทำให้ประชาสัมพันธ์ได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึง

- ใช้การประชาสัมพันธ์ โดยเน้นการใช้ทรัพยากรและสิ่งที่มีอยู่ เช่น สื่อพื้นบ้าน หอกระจายข่าวของวัด โรงเรียน หรือชุมชน วิทยุชุมชน หรือใช้ที่ประชุมประจำเดือนของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

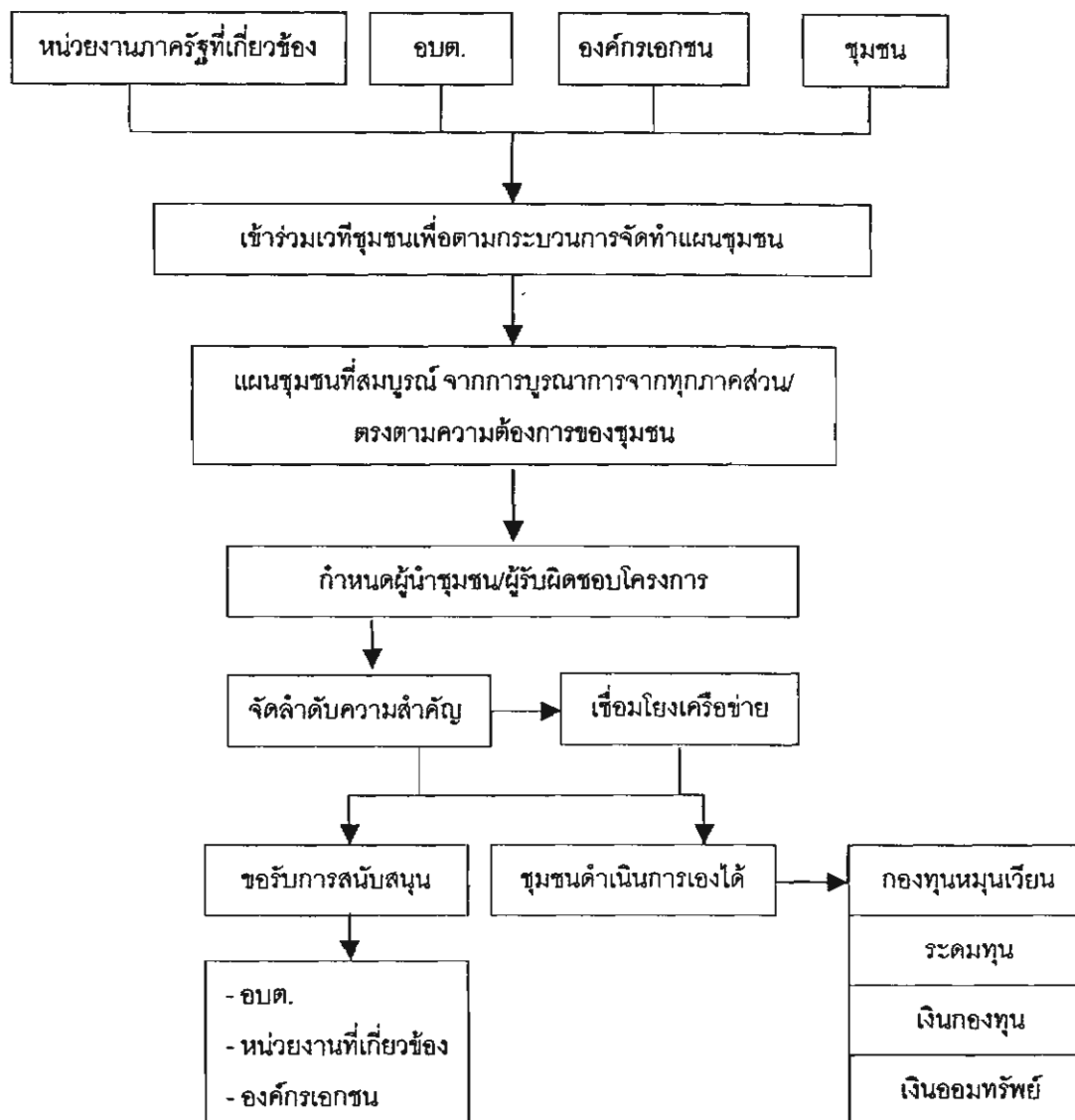
• ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

- จัดทำแผนการประชาสัมพันธ์ โดยประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และให้ชุมชนมีส่วนร่วม และประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

• ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- สนับสนุนงบประมาณให้ในทุกระดับ ตลอดจนสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น
- พัฒนาศักยภาพเกี่ยวกับงานประชาสัมพันธ์ แก่บุคลากรผู้เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
- ส่งเสริมให้มีการจัดทำเว็บไซต์การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานในทุกระดับ

6. ระบบการสนับสนุนแผนชุมชน จากข้อมูลทั้ง 4 จังหวัด สามารถสรุปรูปแบบระบบการสนับสนุนแผนชุมชนที่มีประสิทธิภาพ ควรเป็นดังนี้

ข้อเสนอแนะ

• ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

- ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งทำให้มีความรู้สึกเป็นเจ้าของแผนชุมชน และได้แผนชุมชนที่ตรงตามความต้องการ
- การกำหนดแผนชุมชนต้องอยู่ภายใต้หลักการการพึ่งพาตนเองเป็นเบื้องต้นและใช้ทุนศักยภาพของชุมชนมาบริหารจัดการให้เกิดผลต่อชุมชน
- สร้างผู้นำชุมชนและทีมงานเป็นแกนในการรับผิดชอบโครงการที่คิดขึ้นตามแผนชุมชน

• ข้อเสนอแนะต่อเจ้าหน้าที่

- ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจากหน่วยงานต่าง ๆ ทีมภาครัฐ เอกชน องค์กรท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างการจัดเวทีทำแผนชุมชนตั้งแต่แรก

• ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงาน

- หน่วยงานควรสนับสนุนเรื่องวิชาการ เทคโนโลยี อุปกรณ์ และงบประมาณแก่ชุมชน ตามแผนชุมชนในลักษณะการต่อยอดหรือเติมเต็ม เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาตามแนวทางที่กำหนด เป็นการสร้างการเรียนรู้ให้แก่ชุมชน

• ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- ในการทำแผนชุมชนควรส่งเสริมการทำงานโดยยึดประชาชนเป็นศูนย์กลาง และทำงานในลักษณะบูรณาการแผนของทุกหน่วยงาน
- ภาครัฐควรนำแผนชุมชนไปใช้ประโยชน์ในการกำหนดยุทธศาสตร์ นโยบายและให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

จากการวิจัยสรุปได้ว่าการทำงานส่งเสริมการเกษตร มีเป้าหมายให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางและมีระบบส่งเสริมการเกษตรที่ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันดำเนินการ ในการทำงานตามระบบส่งเสริมการเกษตรนั้น ควรประกอบด้วยระบบการทำงานในพื้นที่ที่มีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเป็นกลไกขับเคลื่อน โดยมีการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ สร้างเครือข่ายการทำงาน และมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นที่ปรึกษา ช่วยประสานงาน เป็นวิทยากรกระบวนการ กระตุ้นให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้

พร้อมทั้งมีระบบสนับสนุนที่เอื้ออำนวยให้การทำงานในพื้นที่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่ไปด้วย ประกอบด้วย ระบบพัฒนาบุคลากร ระบบข้อมูลสารสนเทศ ระบบสนับสนุนแผนชุมชน ระบบติดตามและนิเทศงาน ระบบประเมินผล และระบบประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องจึงเป็นระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง อันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาทางการเกษตรที่ยั่งยืนต่อไป

ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม

เอกสารอ้างอิง

กมล สุตประเสริฐ. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ. (อัดสำเนา)

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2537. บทบาทหน้าที่และโครงสร้างของกรมส่งเสริมการเกษตร.

กรมส่งเสริมการเกษตร. (อัดสำเนา)

_____. 2542. แนวทางการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร
ประจำปี 2542. กรมส่งเสริมการเกษตร. (อัดสำเนา)

_____. 2544. รายงานผลการประชุมสัมมนาจัดทำแผนพัฒนาโครงการวิจัยเชิง
ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาระบบส่งเสริมการเกษตร. กรมส่งเสริมการเกษตร.
(อัดสำเนา)

_____. 2545. บันทึกหลักการและเหตุผลประกอบกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการ.
กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (อัดสำเนา)

_____. 2546. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล.
กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2543. โครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตร
แบบยั่งยืน. (อัดสำเนา)

_____. 2546. คู่มือหน่วยปฏิบัติการเกษตรเคลื่อนที่ (Mobile Unit).
(อัดสำเนา)

กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร. 2546. กระบวนการจัดทำแผนชุมชน. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

จำลอง พุ่มซ้อน และกิ่งสตาล สวัสดิ์ชัย. 2545. “ การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพา
ตนเอง กรณีศึกษาตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพิจิตร”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริม
การเกษตร.

ธวัช นันท์ พานิชโยทัย ไพบุลย์ ชูเอียด ดำรงวิทย์ คงเพชร และฤทธิ พึ่งจันทร์. 2545. “ การเพิ่มขีด
ความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาตำบลหินลาด อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัด
พิษณุโลก”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมการเกษตร.

นเรศ สงเคราะห์สุข. 2541. จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. สำนักงานโครงการพัฒนาที่สูงไทย – เยอรมัน.

นันทา บุรณะธำม. 2540. การประเมินผลแผนงานโครงการ. เอกสารประกอบการบรรยายการ
ฝึกอบรมหลักสูตรนักบริหารส่งเสริมการเกษตรอำเภอ รุ่นที่ 12 ณ โรงแรม ที.เค. พาเลซ กรุงเทพมหานคร
วันที่ 4 กุมภาพันธ์ 2540. (อัดสำเนา)

- บำเพ็ญ เขียวหวาน. 2544. จากกระบวนการทัศน์การวิจัยทางสังคมศาสตร์เชิงวิพากษ์สู่การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. (อัครา) _____ . ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. (อัครา)
- บุญธรรม จิตต์อนันต์. 2536. ส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญมาศ อยู่ประเสริฐ. 2543. การนิเทศงานส่งเสริมการเกษตร. ใน : ทศนีย์ วิญญา, (บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6 -14. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- _____. 2544. การวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร. ในการวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร. หน่วยที่ 6 -10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ประจักษ์ เข้มมุกต์ พูนรัตน์ แสงหนุ่ม อวรรณ ณรงค์ศักดิ์ บุญผา แสงผล มานิตา ศรีสาคร เสรี ชาเหล่า สุปัญญา เสนะวิณิน ทวิช บุญธิรักษ์ เมธนี แท่นนิล ประยูร ห่วงนิกร สุมาลี วาณิชโรตม์ นิภาวดี ทะไกรราช สุบิน แก้วยัง จิตติมา สุวรรณชาติ และ จุฬาร ศรวิงสรรค์. 2546. การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม. สืบค้นเมื่อ 1 ตุลาคม 2546. จาก <http://www.it.nibr.ac.th/person/kanes/ktmribr/History/H6.html>.
- ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. 2544. การวางแผนแก้จนโดยคนจน: จุดเริ่มต้นของการขจัดความยากจน. (อัครา)
- ปัญญา ปุณเฑาะว์. 2543. ประสบการณ์การถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วมของธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. ใน อารันต์ พัฒนินัย, (บรรณาธิการ) ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์กรชุมชนอย่างยั่งยืน. รายงานการสัมมนาระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ณ โรงแรมหลุยส์ แทเวอร์น กรุงเทพฯ, 15 -17 พฤศจิกายน 2543. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์. 2543. แนวคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร. ใน : ทศนีย์ วิญญา, (บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 1 - 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พนัส พงษ์สุนันท์ อุบล จันทรเพชร และจินตนา ชุนหมุกดา. 2545. รายงานการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนน่าอยู่:กรณีศึกษาจังหวัดราชบุรี. โรงพิมพ์ธรรมรักษ์.

- พรทิพย์ อุดมสิน และปรัชญา อยู่ประเสริฐ. 2543. การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร. ใน: ทศนีย์ วิญญา, (บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6 –10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- มารีสา โกเศยะโยธิน. 2543. รายงานการวิจัยเรื่อง การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาอาชีพด้วยวิถีกษตรธรรมชาติและจัดการด้านธุรกิจชุมชนแบบพึ่งพาตนเองของประชาชนที่อาศัยในหมู่บ้านทับทิมสยาม02. กรุงเทพฯ: การศาสนาและการวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการ.
- รัมภา ไตชะสุนทร. 2526. แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์. ใน : เอกสารการสอนชุดวิชา 91209 การประชาสัมพันธ์ในงานส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กราฟิเคอาร์ท.
- วัลลภ พรหมทอง. 2541. หลักและวิธีการส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.
- วิทยา อธิปอนันต์ อาทร มีแก้ว สุพร เจือกโวัน สมนึก คงชู และปาริชาติ พลปักพี. 2545 " การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง". รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- สนั่น สุขพอดี. 2545. " การเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการพึ่งพาตนเอง กรณีศึกษาตำบลหน่วยไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี". รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมการเกษตร.
- สมพร หาญพงศ์พันธุ์. 2543. การติดตาม ประเมินผลในงานส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. ใน: ทศนีย์ วิญญา,(บรรณาธิการ) การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา. หน่วยที่ 6 – 10. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2543. คู่มืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่น Version I. (เอกสารโรเนียว)
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. 2544. ปริมาณและมูลค่าการส่งออกสินค้าเกษตรรายเดือน. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2545. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เก้า พ.ศ.2545-2549. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- สำนักพัฒนาการถ่ายทอดเทคโนโลยี.2546. คู่มือการปฏิบัติงานคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล. กรมส่งเสริมการเกษตร
- สิน พันธุ์พินิจ. 2544. การส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรพิทยา.
- สุริยา วีรวงศ์. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. แนวคิดการวิจัยและพัฒนา: วิธีการและเทคนิคของการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. ใน ความรู้เบื้องต้นกองทุนหมู่บ้าน สืบค้นเมื่อ 1 กันยายน 2546 จาก <http://www.rajaphat.ac.th/village/base.html>.

อภิชาติ อติเวทิน. 2546. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล. กรมส่งเสริมการเกษตร.

อรพินท์ สฟโชคชัย. 2539. ภาคราชการไทยและหุ้นส่วนใหม่ในการพัฒนา.

อรุณ อวนสกุล. 2543. การพัฒนาเกษตรยั่งยืน: แนวทางและดัชนีชี้วัด. ใน อารันต์ พัฒนินัย, (บรรณาธิการ) ระบบเกษตรเพื่อการจัดการทรัพยากรและพัฒนาองค์ชุมชนอย่างยั่งยืน. รายงานการสัมมนากระบวนเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 1 ณ โรงแรม หลυσส์ แทเวิร์น หลักสี่ กรุงเทพฯ. 15 -17 พฤศจิกายน 2543. กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

เอกชัย โอเจริญ. 2541. พัฒนาการระบบส่งเสริมการเกษตรของประเทศไทย. เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงวิชาการเนื่องในโอกาสวันคล้ายวันสถาปนาโรงเรียนการศึกษาดูงาน เรื่อง "วิสัยทัศน์การส่งเสริมการเกษตรไทย" วันที่ 19 ตุลาคม 2541. (อัดสำเนา)

ภาคผนวก

คณะผู้วิจัย

โครงการ “ต้นแบบระบบส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม”

ที่ปรึกษา

1. นายอภิชาติ พงษ์ศรีหุดุลชัย ผู้ตรวจราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์
2. นายธงชาติ รักษากุล อธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
3. นายสาคร ประไพพงษ์ รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
4. นายสุรพงษ์ ปราณศิลป์ รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
5. นายกนก คติการ รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
6. นายสุพินเทพ พงศ์สร้อยเพชร รักษาการแทนรองอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร
7. รศ.บำเพ็ญ เขียวหวาน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมธิราช
8. รศ. ดร. พีรเดช ทองอำไพ ผู้อำนวยการฝ่ายเกษตร (ฝ่าย 2) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
9. ผศ. พัทธิน ดำรงกิตติกุล สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
10. ดร. อำพน กิตติอำพน ผู้อำนวยการสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ
11. นายทรงพล เจตนาวณิชย์ ผู้อำนวยการโครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม
12. รศ. ดร. ชัชวีร์ นฤทุม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คณะผู้วิจัย

ส่วนกลาง	1. นายเอกชัย	โอเจริญ	หัวหน้าโครงการ
	2. นางสุกัญญา	อธิปอนันต์	ผู้วิจัย
	3. นางธวันันท์	พานิชโยทัย	ผู้วิจัย
	4. นายสำราญ	สาราบรรณ	ผู้วิจัย
	5. นายวิทยา	อธิปอนันต์	ผู้วิจัย
	6. นางอัปสร	ศรีผดุง	ผู้วิจัย
	7. นางพิชญา	อารยานุรักษ์	ผู้วิจัย
	8. นางมัลลิกา	เขียวหวาน	ผู้วิจัย
	9. นายจำลอง	พุ่มซ้อน	ผู้วิจัย

10. นายสนั่น	สุขพอดี	ผู้วิจัย
11. นายदनัย	ชื่นอารมย์	ผู้วิจัย
12. นางสาวปริญญารัตน์ ภูศิริ		ผู้วิจัย
13. นางพรพรรณ	สุทธิเรืองวงศ์	ผู้วิจัย
14. นายทรงกลด	ชื่อสัตตบงกช	ผู้วิจัย
15. นายบุญรัตน์	สุขมาก	ผู้วิจัย
16. นายไชยณรงค์	ทองปุย	ผู้วิจัย
17. นางภคกัญญา	โสมภีร์	ผู้วิจัย

จังหวัดพัทลุง

1. เกษตรจังหวัดพัทลุง	หัวหน้าโครงการระดับจังหวัด	
2. นายอาทร	มีแก้ว	ผู้วิจัย
3. นายประสารต์	วิปลานุสาสน์	ผู้วิจัย
4. นายจรัส	ชูรักษ์	ผู้วิจัย
5. นายยืนยง	พีชมงคล	ผู้วิจัย
6. นายวิมล	สิงหะพล	ผู้วิจัย
7. นายสนิท	พลปัดพี	ผู้วิจัย
8. นายสมนึก	นิมละมัย	ผู้วิจัย
9. นายอัมพร	บุญเจริญ	ผู้วิจัย
10. นายอัศวเดช	จันทร์ตัน	ผู้วิจัย
11. นายสมปอง	มากช่วย	ผู้วิจัย
12. นายวิรัตน์	ทองไชร์	ผู้วิจัย
13. นางจินตนา	กัมเล้ง	ผู้วิจัย
14. นายสุพร	เจือกไว้น	ผู้วิจัย
15. นายสมควร	วรรณรัตน์	ผู้วิจัย
16. นายไพโรจน์	ชูใหม่	ผู้วิจัย
17. นางสาวกมลทิพย์	เศรษฐวิชัย	ผู้วิจัย
18. นายดุสิต	ดวงเศรษฐกุล	ผู้วิจัย
19. นายกรอบ	สุขมี	ผู้วิจัย
20. นายสหชาติ	เพชรศรี	ผู้วิจัย

21. นายสมชาติ	นาควิโรจน์	ผู้วิจัย
22. นางปาริชาติ	พลบดีพิ	ผู้วิจัย
23. นางสุดใจ	เกลี้ยงสง	ผู้วิจัย
24. นางนวลดี	นวลสกุล	ผู้วิจัย
25. นายสวัสดิ์	เกื้อสุข	ผู้วิจัย
26. นายประวิง	เพ็ชรบุญ	ผู้วิจัย
27. นายชรินทร์	สุหัสโซ	ผู้วิจัย
28. นางปรีดา	ทองขาว	ผู้วิจัย
29. นางประจวบ	คงแจ่ม	ผู้วิจัย
30. นายชำนาญ	จุ่นประดับ	ผู้วิจัย
31. ผู้นำชุมชนในพื้นที่ดำเนินการวิจัย		ผู้วิจัย

จังหวัดบุรีรัมย์

1. เกษตรจังหวัดบุรีรัมย์	หัวหน้าโครงการระดับจังหวัด	
2. นายวิชัย	สุขอยู่	ผู้วิจัย
3. นายกังสดาล	สวัสดิ์ชัย	ผู้วิจัย
4. นายเศรษฐพร	เบญจศรีวัณ	ผู้วิจัย
5. นายดำรง	ปลั่งกลาง	ผู้วิจัย
6. นายชาติชาย	ศรีชนะนอก	ผู้วิจัย
7. นายอดุลย์	ทองชนะ	ผู้วิจัย
8. น.ส.นิกร	สมมุง	ผู้วิจัย
9. นายรัตน์	ทิตารัมย์	ผู้วิจัย
10. นายวิชัย	แวดล้อม	ผู้วิจัย
11. นายอำพร	สุระเสียง	ผู้วิจัย
12. น.ส.เทียมจันทร์	มากมาย	ผู้วิจัย
13. นายปราโมทย์	ปานะดิษฐ์	ผู้วิจัย
14. นายปราโมทย์	กะสานต์ศิริ	ผู้วิจัย
15. นางขจีรัตน์	เสาวสิงห์	ผู้วิจัย
16. นายบุญศรี	อ่อนละออ	ผู้วิจัย
17. ผู้นำชุมชนในพื้นที่ดำเนินการวิจัย		ผู้วิจัย

จังหวัดพิษณุโลก

1. เกษตรจังหวัดพิษณุโลก หัวหน้าโครงการระดับจังหวัด

2. นายลือศักดิ์	คงสุข	ผู้วิจัย
3. นายประเสริฐ	ผามั่ง	ผู้วิจัย
4. นายสุพจน์	เหลืออรุณ	ผู้วิจัย
5. นายธเนศ	คณะเกษม	ผู้วิจัย
6. นายชุมพล	ตนะวิไชย	ผู้วิจัย
7. นางสาววิไลภรณ์	ชนกน่าย	ผู้วิจัย
8. นางประทีป	ธรรมชาติ	ผู้วิจัย
9. นางสนม	วงศา	ผู้วิจัย
10. นางอรอนงค์	ธนสมบัติ	ผู้วิจัย
11. นางสาวนิรขรา	วงศ์ไชย	ผู้วิจัย
12. นางเตือนใจ	ทองวิจิตร	ผู้วิจัย
13. นายสุจิตร์	แสงจันทร์	ผู้วิจัย
14. นายสุรัตน์	เศวตเศรณี	ผู้วิจัย
15. นายฤทธิ	เพ็งจันทร์	ผู้วิจัย
16. นายพูนศักดิ์	เหลือหิรัญ	ผู้วิจัย
17. ผู้นำชุมชนในพื้นที่ดำเนินการวิจัย		ผู้วิจัย

จังหวัดราชบุรี

1. เกษตรจังหวัดราชบุรี หัวหน้าโครงการระดับจังหวัด

2. นายเอียรไชย	ปล้นตา	ผู้วิจัย
3. นายพิชัย	เข็มเงิน	ผู้วิจัย
4. นายจิระศักดิ์	วิเศษสมบัติ	ผู้วิจัย
5. นายปรีชา	งามเนตร	ผู้วิจัย
6. นายนิยม	สุวรรณวนิช	ผู้วิจัย
7. นายประมวล	จ้วนพริ้ง	ผู้วิจัย
8. นายพุทธ	จันทร์มะโน	ผู้วิจัย
9. นายประชัน	เถาแดงอ่อน	ผู้วิจัย
10. นายวีระพรรณ	เพชรอาวุธ	ผู้วิจัย

11. นายสรรเสริญ	บุญสนิท	ผู้วิจัย
12. นายผ่าน	ศรีน้อย	ผู้วิจัย
13. นายจินดา	แก้วบุปผา	ผู้วิจัย
14. นายอาดุล	พลเสน	ผู้วิจัย
15. นายเขาวน	วิเศษโชค	ผู้วิจัย
16. นายวิชัย	พรหมอยู่	ผู้วิจัย
17. นายถาวร	ทาบโลหะ	ผู้วิจัย
18. นางดวงสมร	พฤษภูมิกุล	ผู้วิจัย
19. ผู้นำชุมชนในพื้นที่ดำเนินการวิจัย		

ขอขอบคุณ

1. รศ.ดร.เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ
2. รศ.ดร.พรทิพย์ อุดมศิลป์
3. รศ.ดร.รุจ ศิริสัตย์ลักษณะ
4. ผศ.สินีนาฏ ครุฑเมือง
5. เกษตรกรและชุมชนในจังหวัดพัทลุง นูรีรัมย์ พิชญ์โลกและราชบุรี